

DIGNITATIS * HUMANE * JUSTITIA * IN * MUNDO

CARITAS * IN * VERITATE

QUADRAGESIMO * ANNO * LABOREM * EXERCENS

PACEM * IN * TERRIS

EVANGELII * GAUDIUM

DEUS * CARITAS * EST

LAUDATO * SI'

GAUDIUM * ET * SPES * POPULORUM * PROGRESSIO

SOLLICITUDO * REI * SOCIALIS

MATER * ET * MAGISTRA * EVANGELII * NUNTIANDI

OCTOGESIMA * ADVENIENS * RERUM * NOVARUM

Laudato si'

Lovad vare Du

Särtryck ur

Den katolska socialläran

DOKUMENT 1891-2015

Veritas Förlag
Box 2150
103 14 Stockholm
E-post: veritas@katolskakyrkan.se
Hemsida: www.veritasforlag.se

© Libreria Editrice Vaticana, 2018

Laudato si'
Särtryck år 2022 av sid 1089–1214 ur
Den katolska socialläran: dokument 1891–2015,
© Veritas Förlag, 2019

Imprimatur Stockholm den 12 april 2019
+ Anders kard. Arborelius ocd, biskop av Stockholm

Distribution av *Den katolska socialläran*:
Katolsk Bokhandel
Tel. 08–611 34 35
E-post: kbh@katolskbokhandel.com
Hemsida: www.katolskbokhandel.com

Omslagsbild: Bernardo Ramonfaur/Dreamstime.com

Grafisk form: Håkan Boström

Tryckt med bidrag från Birgittaföreningen & Studieförbundet Bilda
Tryck: Norra Skåne Offset, Klippan
ISBN 978-91-87389-99-3

LAUDATO SI'

PÅVE FRANCISKUS ENCYKLIKA
ANGÅENDE OMSORGEN OM
VÅRT GEMENSAMMA HEM
(2015)

SÄRTRYCK ÅR 2022 AV SID 1089–1214 UR
DEN KATOLSKA SOCIALLÄRAN:
DOKUMENT 1891–2015
(VERITAS FÖRLAG, 2019)

INTRODUKTION TILL LAUDATO SI'

ANDREAS CARLGREN

PÅVEN FRANCISKUS ENCYKLIKA *Laudato si'*, »Lovad vare du«, är den första encyklika som gör en omfattande och djup genomgång av den globala miljöns försämring. Men påven själv, och de som medverkat till att utarbeta encyklikan, har brukat betona att det inte är en »grön« encyklika utan att den hör till samlingen av encyklikor om socialläran (nr 15). Avsikten är att erbjuda en bred genomgång av fattigdom och orättvisor, och att visa hur dessa är omöjliga att lösa utan att också agera vad gäller miljö och ekologi.

Påven publicerade *Laudato si'* i juni 2015 med sikte på en rad viktiga händelser som skulle äga rum senare under året. Det gällde FN:s konferens för finansiering av utvecklingsarbete i Addis Abeba, FN:s generalförsamling, där påven höll ett mycket uppmärksammat tal och då världen enades om globala mål för hållbar utveckling, samt FN:s klimatkonferens i Paris.

INTRODUKTION

Encyklikan förbereddes genom en rad konferenser och konsultationer. *Justitia et Pax* hade ett huvudansvar, och kardinal Turkson intog en ledande roll, men även Påvliga vetenskapsakademien genomförde mycket förberedelsearbete. Rader av världsberömda forskare, Nobelpristagare och andra inom vetenskapssamhället involverades i processen på olika sätt.

Påven inleder encyklikan med Franciskus av Assisis lovsång till skapelsen, och skriver att »vårt gemensamma hem är som en system med vilken vi delar vårt liv och som en vacker moder som öppnar sina armar för att omfamna oss« (nr 1). Men han varnar genast för att denna »system ropar nu förtvivlat mot oss till följd av den skada vi har åsamkat henne genom att oansvarigt bruka och missbruka de gåvor med vilka Gud har försett henne« (nr 2).

Encyklikan uppmanar till omvändelse och använder Johannes Paulus II:s uttryck att det behövs en »ekologisk omvändelse«. Det handlar om den egna personliga omvändelsen, som går så djupt att den blir livsförändrande. Men också om ekonomins omvändelse, samhällets omvändelse, kulturens omvändelse. Till sist handlar det om civilisationens omvändelse.

Han uppmanar till en »fullödig ekologi«, som gäller både naturen, människan och samhället. Uttrycket myntades först av befrielse-teologerna Leonardo Boff och Virgil Elizondo i en text om miljökris och fattigdom på mitten av 1990-talet. Uttrycket togs sedan upp i flera andra sammanhang. Påven Franciskus tycks på flera sätt ge det en annan och vidare innebörd.

För att vara »fullödig« ska ekologin inte bara handla om sambanden i naturen, utan också om sambandet mellan människan och naturen, om människornas relationer till varandra och till sist även till Gud. »Naturen kan inte betraktas som något separat från oss själva eller bara som en omgivning i vilken vi lever. Vi är en del av naturen, inkluderad i den och därför i oavslutlig växelverkan med den« (nr 139).

Påven framhäver Franciskus av Assisi som det exempel *par excellence* som visar hur man i glädje och äkthet kan leva en fullödig ekologi. Han avfärdar att det för Franciskus av Assisi gällde en naiv och romantisk natursyn. »Den helige Franciskus fattigdom och enkelhet var inte ett askesens yttre sken utan något mycket mer radikalt: en vägran att förvandla verkligheten till ett objekt att använda och kontrollera« (nr 11).

Det gäller att på djupet överge ett antropocentriskt synsätt, där människan sätter sig själv i centrum. Men utan att istället gå över i ett biocentriskt synsätt, där naturen ses som överordnad människan. I den helige Franciskus fall blev det istället fråga om ett helt kristocentriskt liv.

Encyklikan förenar kampen mot miljöförstöring och kampen för världens fattiga. Genom att skydda miljön skyddas också de fattiga, som ofta är miljöförstörelsen första offer. Och rättvisa för jordens hungrande och törstande kan bara uppnås om miljöförstörelsen som orsakar förgiftning, torka och översvämningar hejdas. Han pekar på den »ekologiska skuld« som Nord har till Syd (nr 51).

De rika länderna som har släppt ut mer klimatförstörande ämnen är de som främst måste minska användningen av fossila bränslen (nr 170). Och de rika länderna måste dela med sig av sina ekonomiska vinster och sitt överflöd för att hjälpa utvecklingsländerna att ta till vara sina hållbara energiresurser (nr 52).

Han kritiserar världens makthavare i politik och näringsliv, och bristen på ledarskap i världen. Ekonomisk makt och finansiella marknader har överordnats den politiska makten. »Många av dem som äger betydande resurser och ekonomisk och politisk makt förefaller främst upptagna av att dölja problemen eller förtiga symtomen«, skriver han (nr 26).

Påven gör sig till företrädare för världens fattiga och för dem som inte kan göra sina röster hörda. Med tanke på att miljöförstörelsen skadar alla på jorden, vänder han sig till »varje människa på

denna planet« och säger sig vilja »gå i dialog med alla människor angående vårt gemensamma hem« (nr 3).

Påven uppmanar till bön över alla gränser och tar det unika steget att i slutet av encyklikan infoga en bön som är tänkt att bes med kristna från andra kyrkor och en annan för bön med troende i andra religioner.

I *Laudato si'* förklarar påven klimatet som en gemensam tillgång, »tillhörigt alla och ämnat för alla«, och fortsätter: »Det råder en mycket solid vetenskaplig samstämmighet om att vi bevittnar en oroande klimatuppvärmning. [...] Mänskligheten måste inse nödvändigheten av förändringar när det gäller livsstil, produktion och konsumtion för att bekämpa denna uppvärmning« (nr 23).

»Principen om att privat egendom är underordnad tillgångarnas gemensamma mål, och således ger alla rätten att nyttja dem, är en gyllene regel. [...] Den kristna traditionen har aldrig erkänt rätten till privat egendom som absolut eller orubblig utan har understrukt det samhällseliga syftet med alla former av privat egendom« (nr 93).

Han argumenterar mot en ideologi som närsynt bara bryr sig om ekonomisk vinst, som ser teknik och materiella framsteg som absoluta värden och förminskar ekologiska problem.

Påven upprepar på flera ställen i encyklikan tankegångar som brukar förknippas med den latinamerikanska befrielseologin. På flera ställen återkommer han till behovet av »befrielse« både från rådande maktförhållanden och från kulturell ensidighet och låsning i konsumism. Därför uppmanar han också till en »kulturell revolution«. Han reser kravet på »ett särskilt ställningstagande för de fattigaste« (nr 158). Påven skriver också att frågan om rättvisa behöver fogas in i diskussionen om miljön, »så att *både jordens rop och de fattigas rop* får höras« (nr 49) – ett uttryck som anknyter till en boktitel av Leonardo Boff.

När encyklikan publicerats väckte den enorm uppmärksamhet världen över. Det ansågs att den fått större medial spridning än någon tidigare encyklika. En av de många världsledande forskare som medverkade i att utarbeta encyklikan, indiern Veerabhadran Ramanathan, som bidrog till att upptäckta freonernas inverkan på den globala uppvärmningen, beskrev arbetet med encyklikan som »en uppenbarelse«. Han medverkade senare i Parismötet som medlem av Heliga stolens delegation, och har sammanfattat att världen inte kommer att göra tillräckligt åt klimatet »förrän vi predikar om detta i varje kyrka, i varje moské, i varje synagoga, i varje tempel«. Ett annat exempel på en internationellt framstående forskare som visat sin uppskattning är Potsdaminstitutets tidigare chef Hans Joachim Schellnhuber, som medverkade i det första offentliggörandet av encyklikan och även är medlem av Påvliga vetenskapsakademien.

Den amerikanske ekonomen och chefen för The Earth Institute Jeffrey Sachs har kallat *Laudato si'* för »en stor och läglig gåva till mänskligheten«, och den amerikanske författaren, miljöskribenten och grundaren av 350.org, Bill McKibben, har kallat det för »ett av vår tids mest inflytelserika dokument«. I Sverige har Johan Rockström, chef för Stockholm Resilience Center, instämt och kallat encyklikan »ett utomordentligt dokument«, »fullständigt grundat i vetenskapen« och »en uppmaning att på nytt färdas mot hopp och värdighet för alla världens invånare«.

Genom *Laudato si'* lyckades påven lyfta frågan om klimatet och rättvisan till allra högsta moraliska krav och politiska nivå. Den väl ansedda *The Guardian*, som hade den kanske mest omfattande nyhetsbevakningen av klimatmötet i Paris, beskrev påven som mer inflytelserik än USA, EU eller Kanada när det gällde att påverka klimatmötet att anta ännu mer ambitiösa mål, bland annat genom inriktningen att begränsa den globala uppvärmningen till 1,5 grader.

LAUDATO SI'

 INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1095 INLEDNING (1–16)

KAPITEL I

1104 *Det som drabbar vårt gemensamma hem* (17–61)

KAPITEL II

1124 *Skapelsens evangelium* (62–100)

KAPITEL III

1144 *Den ekologiska krisens mänskliga rötter* (101–136)

KAPITEL IV

1162 *Fullödlig ekologi* (137–162)

KAPITEL V

1174 *Infallsvinklar och handlingssätt* (163–201)

KAPITEL VI

1192 *Ekologisk utbildning och andlighet* (202–245)

TVÅ AVSLUTANDE BÖNER

1211 *En bön för vår jord*
En kristen bön i förening med skapelsen

1214 KOMMENTARER TILL DEN SVENSKA UTGÅVAN

LAUDATO SI'

*Påve Franciskus encyklika
angående omsorgen om vårt gemensamma hem*

2015

- 1 »Laudato si', mi' Signore« – »LOVAD VARE DU, min Herre«. Med orden ur denna vackra hymn påminner oss den helige Franciskus av Assisi om att vårt gemensamma hem är som en syster med vilken vi delar vårt liv och som en vacker moder som öppnar sina armar för att omfamna oss. »Lovad vare du, min Herre, för vår syster moder Jord, som när oss och vakar över oss och låter alla arter av frukter och prunkande blommor och gräs växa fram.«¹
- 2 Denna syster ropar nu förtvivlat mot oss till följd av den skada vi har åsamkat henne genom att oansvarigt bruka och missbruka de gåvor med vilka Gud har försett henne. Vi har kommit att uppfatta oss själva som hennes herrar och härskare med rätt att skövla henne efter behag. Oron i våra hjärtan, skadade av synd, återspeglas i de sjukdomssymtom som marken, vattnet, luften och livets alla skepnader uppenbarar. Därför är jorden som sådan, tyngd och förhärjad, bland de mest övergivna och misshandlade av våra

1) Franciskus av Assisi, »Solsången«, *Oremus: katolsk bönbok*, Stockholm (2014), 7 uppl., s. 119–121.

fattiga; hon »ropar som i födslovåndor« (Rom 8:22). Vi har glömt att vi själva är av jordens stoft (jfr 1 Mos 2:7); våra kroppar består av hennes element, vi andas hennes luft och hennes vatten ger oss liv och styrka.

Ingenting i denna värld är oss likgiltigt

- 3 För mer än femtio år sedan, när världen stod på randen till en kärnvapenkrig, skrev den helige Johannes XXIII en encyklika som inte bara förkastade krig utan erbjöd förslag till fred. Han riktade sitt budskap *Pacem in terris* till hela »den katolska världen« och förvisso »till alla människor av god vilja«. Nu, ställda som vi är inför global miljöförstöring, vill jag vända mig till varje människa på denna planet. I min apostoliska uppmaning *Evangelii gaudium* vände jag mig till alla kyrkans medlemmar i syftet att stärka en fortgående missionsförnyelse. I denna encyklika vill jag gå i dialog med alla människor angående vårt gemensamma hem.
- 4 1971, åtta år efter *Pacem in terris*, refererade den salige påve Paulus VI till den ekologiska oron som en »dramatisk [...] följd« av ohämmad mänsklig aktivitet: »genom sitt tanklösa utnyttjande av naturen löper [människan] risken att förstöra den och att själv bli offer för detta förfall«. ² I liknande termer talade han inför FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO) om en potentiell »ekologisk katastrof till följd av den industriella explosionen« och underströk »den brådskande nödvändigheten av radikal förändring av mänsklighetens beteende« eftersom »de mest anmärkningsvärda vetenskapliga framsteg, de mest häpnadsväckande tekniska möjligheter, den mest förvånansvärda ekonomiska tillväxt utan tvekan kommer att vändas mot mänskligheten om de inte åtföljs av tillförlitlig social och moralisk utveckling«. ³
- 5 Den helige Johannes Paulus II blev i tilltagande grad engagerad i denna fråga. I sin första encyklika varnade han för att människan vanligtvis »inte förefaller se någon annan mening i naturen än den

2) Paulus VI, *Octogesima adveniens*, nr 21.

3) Paulus VI, tal vid FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO) 25-årsjubileum, 16 nov. 1970, nr 4.

som tillgodoser omedelbar användning och konsumtion«. ⁴ Följaktligen efterlyste han en global ekologisk omvändelse. ⁵ Samtidigt uppmärksammade han att ansträngningen varit blygsam när det gällt att »säkra de moraliska förutsättningarna för en sann human-ekologi«. ⁶ Miljöförstörelsen är extremt allvarlig, inte bara därför att Gud anförtrott världen åt oss män och kvinnor, utan därför att mänskligt liv som sådant är en gåva som måste försvaras mot olika former av förnedring. Varje ansträngning för att skydda och förbättra vår värld för med sig grundläggande förändringar i »livs- stilar, produktions- och konsumtionsmönster samt de etablerade maktstrukturer som idag styr våra samhällen«. ⁷ Autentisk mänsklig utveckling har en moralisk beskaffenhet. Den förutsätter full respekt för människan, men den måste också vara angelägen om världen omkring oss och »ta hänsyn till varje varelses natur och dess ömsesidiga samhörighet i ett ordnat system«. ⁸ I enlighet med detta måste vår mänskliga förmåga att förändra verkligheten fortskrida i linje med Guds ursprungliga gåva i allt som är. ⁹

- 6 Min företrädare Benedikt XVI föreslog på samma sätt »ett avlägsnande av strukturella orsaker till den dysfunktionella världsekonomin och ett korrigerande av modeller för tillväxt som har visat sig inkapabla att tillförsäkra respekt för miljön«. ¹⁰ Han konstaterade att världen inte kan analyseras bara utifrån en aspekt, därför att »naturens bok är en och odelbar« och omfattar miljön, livet, sexualiteten, familjen, sociala relationer och så vidare. Därav följer: »Miljöförstörelsen hänger nämligen nära samman med den kultur som utformar mänsklig samexistens«. ¹¹ Påve Benedikt manade oss att erkänna att miljön allvarligt skadats av vårt oansvariga leverne. Också den sociala miljön har lidit skada. Bådadera är i grunden en följd av samma onda: föreställningen att det inte finns några

4) Johannes Paulus II, *Redemptor hominis*, nr 15.

5) Jfr Johannes Paulus II, katekes, 17 jan. 2001, nr 4.

6) Johannes Paulus II, *Centesimus annus*, nr 38.

7) Johannes Paulus II, *Centesimus annus*, nr 58.

8) Johannes Paulus II, *Sollicitudo rei socialis*, nr 34.

9) Jfr Johannes Paulus II, *Centesimus annus*, nr 37.

10) Benedikt XVI, tal till diplomatkåren, 8 jan. 2007, AAS 99 (2007), s. 73.

11) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 51.

odiskutabla sanningar som vägleder våra liv, och att den mänskliga handlingsfriheten följaktligen är gränslös. Vi har glömt att »människan inte bara är frihet som hon skapar åt sig själv. Människan skapar inte sig själv. Hon är ande och vilja, men också natur«. ¹² Med faderlig omsorg uppmanade oss Benedikt att inse att skapelsen skadas »där vi själva har sista ordet, där allting helt enkelt är vår egendom som vi använder bara för oss själva. Missbruket av skapelsen börjar när vi inte längre erkänner någon högre instans än oss själva, när vi ingenting annat ser än oss själva«. ¹³

Förenade av samma angelägenhet

7 Dessa påvarnas utsagor genljuder av åtskilliga forskares, filosofers, teologers och samhällsgruppers reflektioner, vilka alla berikat kyrkans tänkande kring dessa frågor. Utanför den katolska kyrkan har andra kyrkor och kristna samfund – liksom andra religioner – uttryckt djup delaktighet och erbjudit värdefull begrundan när det gäller problem vi alla finner oroande. För att ge ett enda slående exempel vill jag nämna de uttalanden som gjorts av den älskade ekumeniske patriarken Bartholomeus med vilken vi delar hoppet om full ecklesial gemenskap.

8 Patriark Bartholomeus har särskilt uttalat sig om nödvändigheten för var och en av oss att ångra de sätt på vilka vi skadat planeten; »eftersom vi alla genererar små ekologiska skador« är vi förpliktade att tillstå »vår delaktighet, mindre eller större, i vanställandet och förstörelsen av skapelsen«. ¹⁴ Han har återkommande, starkt och bevekande, slagit fast detta, utmanat oss att bekänna våra synder mot skapelsen: »När människor [...] förstör den biologiska mångfalden i Guds skapelse; när människor förödmjukar jordens integritet genom att orsaka klimatförändringar på grund av skövlingen av dess skogar och förstörelsen av våtmarker; när människor förorenar jordens vatten, dess mark, dess luft och dess liv – då är

12) Benedikt XVI, tal till tyska förbundsdagen, Berlin, 22 sept. 2011, AAS 103 (2011), s. 664.

13) Benedikt XVI, tal till prästerna i stiftet Bolzano-Bressanone, 6 aug. 2008, AAS 100 (2008), s. 634.

14) Bartholomeus I, tal inför bönedagen för skyddandet av skapelsen, 1 sept. 2012.

det synd«. ¹⁵ Ty »att begå ett brott mot naturen är en synd mot oss själva och en synd mot Gud«. ¹⁶

9 Samtidigt har Bartholomeus riktat uppmärksamhet mot miljöproblemens etiska och andliga rötter vilket nödvändiggör att vi söker lösningar inte bara i teknologin utan också i människors omvändelse; i annat fall skulle vi mestadels ha att syssla med symtom. Han manar oss att ersätta konsumtion med uppoffring, snålhet med generositet, slösaktighet med en anda av delaktighet, en askes som »för med sig givandets inläring istället för att helt enkelt ge upp. Det är ett sätt att älska, att gradvis förflytta sig från det jag vill till vad Guds värld behöver. Det är en befrielse från rädsla, snikenhet och tvång«. ¹⁷ Som kristna är vi också kallade »att ta emot världen som ett gemenskapens sakrament, som ett sätt att med Gud och våra grannar vara delaktiga på ett världsomspännande sätt. Det är vår ödmjuka övertygelse att det gudomliga och det mänskliga möts i den minsta detaljen i Guds sömlösa skapelse, i vår planets yttersta stoftkorn«. ¹⁸

Den helige Franciskus av Assisi

10 Jag vill inte skriva denna encyklika utan att vända mig till den tilldragande och fångslande gestalt vars namn jag antog för vägledning och inspiration när jag blev vald till biskop av Rom. Jag ser den helige Franciskus som exemplet framför andra när det gäller omsorgen om det ömtåliga och en glädjefullt och autentiskt levd, fullödig ekologi. Han är skyddshelgon för alla som studerar och arbetar inom ekologins fält, och han är också mycket älskad av icke-kristna. Han var särskilt angelägen om Guds skapelse och om de fattiga och utstötta. Han älskade, och var själv djupt älskad för sin glädje, sin generösa självutgivelse, sin öppen hjärtighet. Han

15) Bartholomeus I, tal, Santa Barbara, Kalifornien, 8 nov. 1997.

16) Bartholomeus I, tal, Santa Barbara, Kalifornien, 8 nov. 1997, jfr John Chryssavgis, *On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*, Bronx, New York (2012).

17) Bartholomeus I, föreläsning, klostret Utstein, Norge, 23 juni 2003.

18) Bartholomeus I, »Global Responsibility and Ecological Sustainability«, avslutningsanförande, Halki Summit I, Istanbul, 20 juni 2012.

var en mystiker och en pilgrim som levde i enkelhet och i underbar harmoni med Gud, med andra, med naturen och med sig själv. Han visar oss hur oskiljaktiga banden är mellan omsorg om naturen, rättvisa för fattiga, samhällsengagemang och inre frid.

- 11 Franciskus hjälper oss att se att en fullödig ekologi kräver öppenhet för kategorier som går utöver matematikens och biologins språk och som leder oss till hjärtat av vad det är att vara mänsklig. Närhelst han betraktade solen, månen eller det minsta djur brast han ut i sång och drog alla andra varelser med sig in i sin lovprisning, precis som det kan hända när vi blir förälskade i någon. Han umgicks med hela skapelsen, han till och med predikade för blomorna och bjöd dem »att lovprisa Herren, som om de var utrustade med förnuft«. ¹⁹ Hans gensvar på världen omkring honom var så mycket mer än intellektuell uppskattning eller ekonomisk beräkning; för honom var varje skapad varelse och skapat ting en syster som förenades med honom genom ömhetens band. Det var därför han kände sig kallad att ge omsorg om allt som existerar. Hans lärjunge den helige Bonaventura berättar för oss att »genom att reflektera över den ursprungliga källan till allt, och fylld av överflödande fromhet, kallade han allt skapat, oavsett hur oansenligt, för 'broder' eller 'syster'«. ²⁰ Sådan övertygelse kan inte avskrivras som naiv romantisering, för den påverkar de val som bestämmer vårt handlande. Om vi närmar oss naturen och miljön utan denna öppenhet för vördnad och förundran, om vi inte längre talar broderskapets och skönhetsens språk i vår relation till världen, då blir vår attityd herrars, konsumenters, samvetslösa exploatörers som är oförmögna att sätta gränser för sina omedelbara behov. Om vi däremot känner oss intimt förenade med allt som existerar kommer besinning och omsorg att strömma fram spontant. Den helige Franciskus fattigdom och enkelhet var inte ett askesens yttre sken utan något mycket mer radikalt: en vägran att förvandla verkligheten till ett objekt att använda och kontrollera.

19) Thomas av Celano, *Vita prima sancti Francisci*, vol. 1, ed. R. J. Armstrong m.fl., s. 251.

20) Bonaventura, *Legenda Maior, Francis of Assisi: Early Documents*, vol. 2, ed. R. J. Armstrong m.fl., New York-London-Manila (2000), s. 590.

12 Men inte bara det, den helige Franciskus, trogen Skriften, inbjuder oss att se naturen som en storslagen bok genom vilken Gud talar till oss och skänker oss en glimt av sin gränslösa skönhet och godhet. »Ty ur storheten och skönheten hos det skapade träder bilden av dess upphovsman fram för tanken« (Vish 13:5). Sannerligen, »alltsedan världens skapelse har hans osynliga egenskaper, hans eviga makt och gudomlighet, kunnat uppfattas i hans verk och varit synliga« (Rom 1:20). Av det skälet ville Franciskus att en del av klosterträdgården alltid skulle förbli orörd så att vilda blommor och örter kunde växa där och de som fick se dem skulle kunna öppna sina sinnen för Gud, Skaparen, av sådan skönhet.²¹ Snarare än att vara ett problem som ska lösas är världen ett jublande mysterium som ska kontempleras med glädje och lovprisning.

Min vädjan

13 Den brådskande utmaningen att skydda vårt gemensamma hem innefattar angelägenheten att sammanföra hela den mänskliga familjen för att söka en hållbar och fullödlig utveckling, därför att vi vet att förändring är möjlig. Skaparen fördömer oss inte; han överger aldrig sin kärleksfulla plan eller ångrar att han skapat oss. Mänskligheten har ännu förmågan att samarbeta om upprättandet av vårt gemensamma hem. Här vill jag ge erkänsla åt, uppmuntra och tacka alla dessa som på oräkneliga sätt strävar efter att tillförsäkra skydd för det hem vi delar. Särskild uppskattning är vi skyldiga dessa som outtröttligt försöker lösa de tragiska konsekvenser miljöförstörelsen har för jordens fattigaste. Unga människor kräver förändring. De frågar sig hur någon kan påstå sig bygga en bättre framtid utan att tänka på miljökrisen och de utestängdas lidanden.

14 Därför vädjar jag enträget om en ny dialog kring frågan hur vi kan forma framtiden för vår planet. Vi behöver ett samtal som innefattar alla därför att de miljömässiga utmaningar vi är under-

21) Jfr Thomas av Celano, *Vita secunda sancti Francisci*, vol. 2, ed. R. J. Armstrong m.fl., s. 354.

kastade, och som har mänsklig upprinnelse, angår och påverkar oss alla. Den världsomspännande miljörelsen har redan gjort avsevärda framsteg och lett till bildandet av åtskilliga organisationer med uppgift att öka medvetenheten om utmaningarna. Beklagligt nog har många ansträngningar för att söka konkreta lösningar på miljökrisen visat sig ineffektiva, inte bara på grund av mäktig opposition utan också till följd av allmänt bristande intresse. Förhindrande attityder, även från troende, kan handla om allt från förnekande av problemen till likgiltighet, nonchalant resignation eller blind tro på tekniska lösningar. Vi behöver en ny och allomfattande solidaritet. Sydafrikas biskopar har slagit fast: »Allas förmågor och inblandning behövs för att ställa till rätta det människans missbruk åsamkat Guds skapelse». ²² Vi kan alla samarbeta som Guds verktyg för att vårda skapelsen, var och en i enlighet med sin kultur, sin erfarenhet, sitt engagemang och sina förmågor.

- 15 Det är mitt hopp att denna encyklika, som nu utökar kyrkans undervisning i socialläran, kan hjälpa oss att inse utmaningens kraft, omfattning och angelägenhet. Jag kommer att inleda genom att översiktligt återge flera aspekter av den pågående miljökrisen i syfte att rikta uppmärksamhet på de resultat den bästa forskningen ställer till förfogande idag, för att låta dem beröra oss på djupet och förse oss med en konkret grund för den etiska och andliga vägvisare som följer. Jag vill sedan begrunda några av den judisk-kristna traditionens principer som kan göra vårt miljöengagemang mer sammanhängande. Därefter vill jag göra ett försök att komma till den nuvarande situationens rötter, för att reflektera över inte bara dess symtom utan också dess djupaste orsaker. Detta kan hjälpa oss till en hållning inför miljön som respekterar vår unika plats som mänskliga varelser i denna värld och vårt förhållningssätt till omgivningen.

I ljuset av denna betraktelse vill jag lägga fram några generella förslag till dialog och handling som involverar var och en av oss som

22) Sydafrikas katolska biskopskonferens, *Pastoral Statement on the Environmental Crisis*, 5 sept. 1999.

individer men också skulle kunna påverka internationell policy. Slutligen, övertygad som jag är om att förändring är omöjlig utan motivation och undervisning, vill jag erbjuda några inspirerande riktlinjer för mänsklig utveckling som finns att hämta i den skatt den kristna andliga erfarenheten erbjuder.

- 16 Även om varje kapitel har sitt eget ämne och en särskild ansats kommer de också att beröra och på nytt granska viktiga frågor som avhandlats tidigare. Detta gäller särskilt ett antal teman som återkommer efterhand som encyklikan utvecklar sig. Så kommer jag exempelvis att peka på det mycket nära förhållandet mellan de fattiga och planetens utsatthet, övertygelsen om att allt i världen är sammanlänkat, kritiken av nya paradigmer och maktstrukturer som kommer från teknologin, uppmaningen att söka andra vägar för förståelse av ekonomi och utveckling, varje varelses rättmätiga värde, ekologins innebörd för människan, nödvändigheten av uppriktig och ärlig debatt, ansvarsfullheten inom internationell och lokal policy, engångs- och slit-och-släng-kulturen samt ett förslag om en ny livsföring. Dessa frågeställningar kommer inte att behandlas en gång för alla utan i nya sammanhang och mer fruktbart, på nytt och på nytt.

KAPITEL I

DET SOM DRABBAR VÅRT GEMENSAMMA HEM

- 17 Teologiska och filosofiska reflektioner över mänsklighetens och världens belägenhet kan låta tröttsamma och abstrakta om de inte grundas på färska analyser av den aktuella situationen, något som på många sätt saknat förekomst i mänsklighetens historia. Innan jag reflekterar över hur tron medför ny motivation och nya krav gällande den värld vi är en del av, vill jag översiktligt beröra det som drabbar vårt gemensamma hem.
- 18 Den tilltagande förändringshastighet som påverkar mänskligheten och planeten är idag kopplad till ett stegrat tempo i liv och arbete, något som kanske kunde kallas »snabbifiering«. Även om förändring ingår i hur komplexa system fungerar, står den hastighet med vilken mänsklig aktivitet har utvecklats i kontrast mot den biologiska evolutionens naturligt långsamma takt. Dessutom är målen för denna snabba och ständiga förändring inte nödvändigtvis avpassade för det gemensamma goda eller en fullödig och hållbar utveckling. Förändring är något önskvärt, likväl blir den en källa till oro när den skadar världen och livskvaliteten för stora delar av mänskligheten.
- 19 Efter en period av orimligt förtroende för utveckling och mänsklig förmåga tillämpas nu en mer kritisk hållning inom vissa samhällsområden. Vi konstaterar en tilltagande känslighet för miljön och behovet av att skydda naturen liksom en växande omsorg, på samma gång äkta och kvalfylld, för det som händer vår planet. Låt oss lite hastigt rekapitulera de frågor som bekymrar oss idag och som vi inte längre kan sopa under mattan. Vårt mål är inte att stapla information eller tillfredsställa nyfikenhet utan att bli smärtsamt medvetna, att våga göra det som händer världen till vårt personliga lidande och följaktligen upptäcka vad var och en kan göra åt det.

1. Miljöförstöring och klimatförändringar

Miljöförstöring, sopor, engångs- och slit-och-släng-kulturen

- 20 Några av miljöförstörelsens yttringar är en del av människors dagliga erfarenheter. Exponering för luftföroreningarna innebär betydande hälsorisker, särskilt för de fattiga, och orsakar miljontals för tidiga dödsfall. Människor blir till exempel sjuka av att andas in höga doser rök från bränsle som används för matlagning och uppvärmning. Föroreningar som drabbar alla orsakas av transporter, industriella utsläpp, ämnen som bidrar till försurning av jord och vatten, gödningsmedel, insektsmedel, medel för svampbekämpning, växtgifter och andra bekämpningsmedel inom jordbruket. Teknologi länkad till affärsintressen presenteras som den enda vägen för att lösa dessa problem men visar sig i verkligheten oförmögen att ta hänsyn till de gåtfulla nätverk som är tingens samband och löser därför ibland ett problem bara för att skapa ett nytt.
- 21 Hänsyn måste också tas till de föroreningar som produceras av överskott, också farligt avfall som finns i olika områden. Varje år alstras hundratals miljoner ton avfall från bostadshus och företag, från byggarbetsplatser och rivningsområden, från medicinska, elektroniska och industriella anläggningar, varav åtskilligt är giftigt, radioaktivt och icke biologiskt nedbrytbart. Jorden, vårt hem, börjar mer och mer likna en enorm sophög. På många håll klagar äldre människor över att det som en gång var vackra landskap nu täcks av sopor. Industriavfall och kemiska produkter från städer och jordbruksområden kan, även när giftnivåerna är låga, lagras i organismen hos lokalbefolkningen. Återkommande vidtas inga åtgärder förrän människors hälsa oåterkalleligen har påverkats.
- 22 Problem som dessa är nära sammankopplade med den engångs- och slit-och-släng-kultur som påverkar de exkluderade samtidigt som den reducerar saker till sopor. Ett exempel är att merparten av det papper vi producerar kastas bort utan att återvinnas. Det tycks svårt för oss att inse hur exemplariskt det naturliga ekosystemet fungerar: växtsyntesen framställer näringsämnen som föder

gräsätare; i sin tur blir dessa mat för köttätare vilka ger upphov till betydande kvantiteter organiska ämnen som ger betingelser för nya generationer växter. Däremot har vårt industriella system i slutänden av produktions- och konsumtionskedjan inte utvecklat en kapacitet för att tillgodogöra sig och återanvända avfall och bi-produkter. Vi har ännu inte lyckats ta i bruk något kretslopp för produktion som förmår vårda resurser för nutida och kommande generationer genom att så mycket som möjligt begränsa användandet av icke förnybara resurser, dämpa åtgången, maximera ett effektivt bruk, återanvända och återvinna. Allvarlig eftertanke inom detta område skulle vara ett sätt att motverka den engångs- och slit-och-släng-kultur som påverkar hela planeten, men det måste sägas att endast begränsade framsteg har gjorts i den vägen.

Klimatet som något gemensamt gott

- 23 Klimatet är något gemensamt gott, tillhörigt alla och ämnat för alla. På den globala nivån är det ett komplext system länkat till flera av det mänskliga livets viktigaste förutsättningar. Det råder en mycket solid vetenskaplig samstämmighet om att vi bevittnar en oroande klimatuppvärmning. Under de senaste decennierna har denna uppvärmning åtföljts av en oavbruten höjning av havsnivån och, som det förefaller, av en ökning av extrema väderförhållanden, även om vetenskapligt fastställda orsaker inte kan kopplas till varje enskilt fenomen. Mänskligheten måste inse nödvändigheten av förändringar när det gäller livsstil, produktion och konsumtion för att bekämpa denna uppvärmning eller åtminstone de mänskliga orsaker som åstadkommer eller förvärrar situationen. Det är visserligen sant att det finns andra faktorer (såsom vulkanisk aktivitet, växlingar när det gäller jordens omloppsbana och axel, solens kretslopp) men likafullt visar ett antal vetenskapliga studier att de senaste decenniernas globala uppvärmning mestadels orsakas av den höga koncentrationen av växthusgaser (koldioxid, metangas, kväveoxid och andra), utsläpp som huvudsakligen är resultatet av mänsklig aktivitet. Koncentrerade i atmosfären förhindrar dessa gaser värmen från solens strålning att, när den reflekterats av jordytan, spridas i rymden. Problemet förvärras av en utvecklingsmodell baserad på intensivt användande av fossila

bränslen, mittpunkten i det världsvida energisystemet. En annan påverkan har utgjorts av tilltagande förändringar i användandet av jorden, företrädesvis skogsskövling för jordbruksändamål.

- 24 Uppvärmningen påverkar koldioxidgasens kretslopp. Den skapar en ond cirkel som förvärrar situationen ännu mer genom att inverka på tillgängligheten av oundgängliga tillgångar som dricksvatten, energi och jordbruksproduktion i varmare regioner vilket leder till att delar av planetens biologiska mångfald utplånas. Nedsmältningen av polaris och is i högt belägna områden kan leda till farliga utsläpp av metangas, medan upplösningen av fruset organiskt material kan föra med sig en ökad koldioxidavgivning. Tillståndet förvärras genom förlusten av tropiska skogar som annars skulle hjälpa till att mildra klimatförändringarna. Koldioxidutsläpp ökar försurningen av världshaven och äventyrar den marina näringskedjan. Om de nuvarande tendenserna utvecklas kan detta århundrade mycket väl komma att bevittna en extraordinär klimatförändring och exempellös förstörelse av ekosystemen, vilket får allvarliga konsekvenser för oss alla. En höjning av havsnivån, till exempel, kan komma att leda till extremt allvarliga situationer; vi har bara att betänka att en fjärdedel av världens befolkning lever i kustnära trakter och att majoriteten av våra storstäder finns i kustområden.
- 25 Klimatförändringar är ett globalt problem med allvarliga konsekvenser: miljömässiga, sociala, ekonomiska, fördelningsmässiga och politiska. Den utgör en av de stora utmaningarna för mänskligheten av idag. Dess värsta konsekvenser kommer sannolikt att bli kännbara i utvecklingsländerna under de kommande decennierna. Många av de fattiga lever i områden som är särskilt utsatta för uppvärmningen och deras möjligheter till uppehälle är i hög grad beroende av naturreservat och ekosystem som jordbruk, fiske och skogsbruk. De har inga andra ekonomiska möjligheter eller resurser som skulle göra det möjligt för dem att anpassa sig till klimatförändringar eller möta naturkatastrofer, och deras tillgång till social service och skydd är ytterst begränsad. Klimatförändringar till vilka djur och växter inte kan anpassa sig leder till migration;

detta påverkar i sin tur uppehållet för de fattiga som då måste lämna sina hem i stor osäkerhet inför framtiden, också för deras barn. Vi ser en tragisk ökning av antalet migranter som försöker fly en växande fattigdom till följd av miljöförstöring. Enligt internationella konventioner erkänns de inte som flyktingar; de får bära förlusten av den tillvaro de har fått lämna utan att få något som helst lagligt skydd. Sorgligt nog finns det en utbredd likgiltighet inför sådant lidande, som ju utspelar sig i detta nu i vår värld. Vår uteblivna reaktion på de tragedier som drabbar våra bröder och systrar vittnar om förlusten av den ansvarskänsla för våra medmänniskor som är rättssamhällets fundament.

26 Många av dem som äger betydande resurser och ekonomisk och politisk makt förefaller främst upptagna av att dölja problemen eller förtiga symtomen, och försöker bara dämpa några av de negativa verkningarna av klimatförändringen. Tyvärr visar många av dessa symtom att effekterna kommer att bli allt värre om vi fortsätter med nuvarande produktions- och konsumtionsmodeller. Det finns ett brådskande behov av att utveckla strategier så att utsläpp av koldioxid och andra höggradigt förorenande gaser drastiskt kan minska inom de närmaste åren, till exempel ersättning för fossila bränslen och utvecklandet av förnybara energikällor. Tillgången i världen på ren och förnybar energi är minimal. Det finns fortfarande behov av att utveckla fungerande teknologier för lagring. En del länder har gjort avsevärda framsteg men utgör långt ifrån någon markant andel. Investeringar har också gjorts i produktion och transporter som kräver mindre energi och råmaterial, liksom i metoder för byggande och husrenovering som höjer energieffektiviteten. Men sådana goda exempel är fortfarande långt ifrån allmänt förekommande.

II. Problemet med vatten

27 Andra indikatorer för den nuvarande situationen har att göra med åderlåtningen av naturtillgångarna. Vi vet alla att det inte är möjligt att bibehålla den nuvarande konsumtionsnivån i de utvecklade länderna och i de mer välmående delar av samhället där vanan

att slösa och kassera har nått makalös omfattning. Exploateringen av planeten har redan överstigit acceptabla gränser och vi har ännu inte löst fattigdomsproblemet.

- 28 Rent dricksvatten är en fråga av högsta vikt eftersom det är oundgängligt för det mänskliga livet och för underhållet av markens och havens ekosystem. Rena vattenkällor är nödvändiga inom hälsovård, jordbruk och industri. Vattentillgången var tidigare relativt konstant men efterfrågan har nu på många håll överskridit gränsen för det hållbara, med dramatiska konsekvenser på både kort och lång sikt. Stora städer som är beroende av ansenliga vattenmängder har fått erfara perioder av begränsningar som i kritiska skeden inte alltid administrerats med tillräcklig överblick och opartiskhet. Vattenbrist drabbar särskilt Afrika där stora folkgrupper inte har tillgång till tjänligt dricksvatten eller får erfara torka som hämmar jordbruksproduktionen. En del länder har rik vattentillgång medan andra får utstå drastisk brist.
- 29 Ett särskilt allvarligt problem gäller kvaliteten på det vatten de fattiga har tillgång till. Varje dag konstateras många dödsfall till följd av otjänligt vatten och spridandet av vattenrelaterade sjukdomar; här inkluderas sådana som orsakas av mikroorganismer och kemiska substanser. Dysenteri och kolera, till följd av bristfällig hygien och vattentillgång, utgör en väsentlig orsak till lidande och till barnadödlighet. Grundvattentäkter är på många håll hotade av föroreningar till följd av viss verksamhet inom gruvbrytning, jordbruk och industri, särskilt i länder som saknar tillfredsställande regelverk och kontroll. Det handlar inte bara om industriellt avfall. Rengöringsmedel och kemiska produkter som är vanliga på många håll i världen fortsätter att hällas i floder, sjöar och hav.
- 30 Trots att kvaliteten hos tillgängligt vatten fortlöpande avtar finns det på en del håll en växande tendens att, oaktat bristen, privatisera denna resurs och göra den till en handelsvara styrd av lagarna på marknaden. *Tillgången till tjänligt säkert dricksvatten är en grundläggande och universell mänsklig rättighet eftersom det är nödvändigt för mänsklig överlevnad och, i sig, ett villkor för ut-*

övandets av andra mänskliga rättigheter. Vår värld har en avsevärd samhällelig skuld till de fattiga som saknar tillgång till dricksvatten därför att de förvägras ett liv förenligt med den värdighet som inte får förnekas dem.

Denna skuld kan delvis betalas genom att förstärka sådan finansiering som förser de fattiga med rent vatten och hygienvård. Men slöseriet med vatten fortsätter, inte bara i den utvecklade världen utan också i utvecklingsländer som har vatten i överflöd. Detta visar att problemet med vatten delvis handlar om upplysning och kultur; medvetenheten om allvaret i sådant beteende är ringa beroende på stor ojämlikhet.

- 31 Ökad brist på vatten kommer att leda till höjda priser på mat och de många produkter som är beroende av vattenanvändning. Några studier varnar för att akut vattenbrist kan uppstå inom ett par decennier om inte åtgärder vidtas omgående. Miljömässiga återverkningar kan komma att drabba miljarder människor; det är också tänkbart att multinationella företags kontroll över vattentillgången kan komma att ge upphov till betydande konflikter under detta århundrade.²³

III. Förlust av biologisk mångfald

- 32 Jordens tillgångar plundras också till följd av ett kortsiktigt förhållningssätt till ekonomi, handel och produktion. Förlusten av skogar och skogsmarker innebär förlust av arter som kan komma att utgöra extremt viktiga tillgångar i framtiden, inte bara när det gäller föda utan också för att bota sjukdomar och inom andra användningsområden. Olika arter innehåller arvsanlag som i årtal framöver kan bli nyckelresurser för att tillgodose mänskliga behov och för att hantera miljöproblem.
- 33 Det är dock inte tillräckligt att betrakta olika arter övervägande som potentiella »resurser« att dra nytta av när vi betänker att de

23) Jfr Franciskus, hälsning till personalen vid FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation, FAO, 20 nov. 2014, AAS 106 (2014), s. 985.

har värde i sig själva. Varje år konstateras att tusentals växt- och djurarter försvinner, arter som vi aldrig kommer att känna till, som våra barn aldrig kommer att kunna se, därför att de har gått förlorade för alltid. Den allra största delen försvinner till följd av mänsklig aktivitet. På grund av oss kommer tusentals arter inte längre att lovprisa Gud genom sin blotta existens och inte att föra ut sitt budskap till oss. Någon sådan rättighet har vi inte.

34 Det kan bekymra oss när vi får kännedom om utplånandet av däggdjur och fåglar, helt enkelt därför att de är synliga. Men för ekosystemens viktiga funktion krävs också svampar, alger, maskar, insekter, reptiler och tallösa variationer av mikroorganismer. En del mindre förekommande arter, mestadels osynliga, har en vital uppgift i upprätthållandet av jämvikten på en bestämd plats. Människan måste ingripa när ett geosystem når ett kritiskt skede. Men numera har sådana ingripanden i naturen blivit mer och mer frekventa. Konsekvensen är att allvarliga problem uppstår som i sin tur leder till ytterligare ingripanden; mänsklig aktivitet breder ut sig med alla de risker den medför. Ofta blir resultatet en ond cirkel; mänsklig ansträngning för att lösa ett problem kan ytterligare förvärra situationen. Så är till exempel många av de fåglar och insekter som försvinner till följd av syntetiska växtgifter av stor nytta för jordbruket: deras försvinnande kompenseras av metoder som kan visa sig skadliga. Vi måste vara tacksamma för de lovvärda ansträngningar som görs av vetenskapsmän och ingenjörer som är hängivna uppgiften att finna lösningar på problem orsakade av människan. Men en nykter blick på vår värld visar att graden av mänsklig inblandning, ofta inom affärsintressen och konsumism, i realiteten gör vår jord mindre rik och vacker, faktiskt mer begränsad och grå trots att tekniska framsteg och handelsvaror fortsätter att flöda obegränsat. Vi tycks tro att vi kan byta ut en oersättlig och oåterkallelig skönhet mot något vi själva har skapat.

35 När det gäller att bedöma ett projekts miljökonsekvenser brukar man i allmänhet visa uppmärksamhet för dess effekter på jord, vatten och luft, medan få noggranna studier görs när det gäller effekterna för den biologiska mångfalden, som om förlusten av arter

eller djur- och växtfamiljer skulle ha liten betydelse. Motorvägar, nya odlingar, inhägnandet av olika områden, fördämningar och liknande utvecklingsarbeten tränger undan naturliga miljöer och skingrar dem ibland på ett sådant sätt att djurpopulationerna inte längre kan förflytta sig eller ströva fritt. Resultatet blir att en del arter dör ut. Det finns alternativ som åtminstone minskar sådana projekts påverkan, såsom inrättandet av biologiska korridorer, men få länder visar sådan omsorg och framsynthet. Återkommande, när vissa arter exploateras kommersiellt, ser vi att inte mycket ansträngning görs för att studera deras reproducerande mönster i syfte att förhindra utarmningen och den obalans i ekosystemet som följer.

- 36 Värden av ekosystemen fordrar långsiktighet; ingen som är ute efter snabb och lättvunnen profit är verkligt intresserad av deras bevarande. Priset för de skador som orsakas av självisk brist på omsorg är mycket högre än de ekonomiska vinster som kan göras. När vissa arter förstörs eller allvarligt skadas, är de värden som står på spel oöverskådliga. Vi kan bli tysta vittnen till fruktansvärda orättvisor om vi tror att vi kan utvinna betydande fördelar genom att låta resten av mänskligheten, nu och i framtiden, betala de extremt höga kostnaderna för miljöförstöring.
- 37 En del länder har gjort betydande framsteg när det gäller att inrätta reservat på land och i haven där all mänsklig inblandning som kan anpassa deras särdrag eller ändra den ursprungliga strukturen är förbjuden. För att skydda den biologiska mångfalden insisterar specialister på nödvändigheten av att särskild uppmärksamhet visas områden som är rika både i antal arter och i inhemska, ovanliga eller mindre skyddade arter. Vissa platser behöver ökat skydd på grund av dess oskattbara värden för det globala ekosystemet, eller därför att de har viktiga vattenreserver och därför följaktligen säkrar andra former av liv.
- 38 Låt oss som exempel nämna dessa på biologisk mångfald rika lungor på vår planet som utgörs av Amazon- och Kongofloderna, eller de stora akvifererna och glaciärerna. Vi vet att dessa har stor

betydelse för hela jorden och för mänsklighetens framtid. De tropiska skogarnas ekosystem innehåller en så enormt komplex biologisk mångfald att den är så gott som omöjlig att till fullo förstå, så när dessa skogar bränns ned eller avverkas för odlingssyften försvinner inom loppet av några få år oräkneliga arter och områdena förvandlas till ofruktbara ödemarker. När vi talar om dessa områden måste en vanskelig balans upprätthållas; vi kan inte bortse från de enorma globala ekonomiska intressen som, under täckmantel av att vilja skydda dem, kan underminera enskilda länders självständighet. Det finns faktiskt »förslag om att internationalisera Amazonfloden, något som bara tjänar multinationella företags ekonomiska intressen«. ²⁴ Vi får inte underlåta att lovorda hängivenheten hos de internationella organ och samhällsinstanser som riktar offentlig uppmärksamhet mot dessa frågor och som, med legitima påtryckningsmedel, erbjuder viktig samverkan för att säkra att varje enskild regering uppfyller sitt fulla och obestridliga ansvar för att tillvarata sitt lands miljö och naturtillgångar utan att kapitulera inför falska lokala eller internationella intressen.

- 39 Orörd skog som ersätts genom plantering av träd, vanligen av en och samma sort, blir sällan tillfredsställande analyserad. Detta kan allvarligt äventyra en mångfald som de nya arter som introduceras inte kan ta emot. På motsvarande sätt förlorar våtmarker som omvandlas till odlingsmark den enorma biologiska mångfald de tidigare rymde. I en del kustområden har ekosystem som upprätthölls i mangroveträsk försvunnit och orsakat allvarlig oro.
- 40 Världshaven rymmer inte bara huvuddelen av vår planets vattenförsörjning utan också den största delen av den ofantliga variationen av levande varelser, varav många fortfarande är okända för oss och hotade av olika omständigheter. Dessutom är livsbetingelserna i floder, insjöar, sjöar och hav – som försörjer en stor del av världens befolkning – påverkade av okontrollerat fiske, något som leder till drastisk åderlåtning av visa arter. Selektivt fiske, där mycket

24) De latinamerikanska och karibiska biskoparnas femte generalkonferens, *Aparecida Document*, 29 juni 2007, nr 86.

av fångsterna kastas, fortgår oförminskat. Särskilt hotade marina organismer är sådana som vi tenderar att bortse från, som vissa former av plankton; de utgör ett betydelsefullt inslag i världshavens näringskedja och är livsviktiga för arter som utgör vår föda.

- 41 I tropiska och subtropiska hav finns korallrev jämförbara med de stora skogarna på land; de är tillflyktsort för uppskattningsvis miljonen arter, däribland fiskar, kräftdjur, mollusker, svampar och alger. Många av världens korallrev är redan sterila eller i svårt anfäktade stadier. »Vem har förvandlat havens sagoland till undervattenskyrkogårdar, berövade färg och liv?»²⁵ Fenomen som dessa orsakas övervägande av föroreningar som når haven som en konsekvens av skogsskövling, ensidigt jordbruk, industriavfall och destruktiva fiskemetoder, särskilt sådana som använder cyanid och dynamit. Det hela förvärras av världshavens temperaturhöjning. Allt detta hjälper oss att se att varje ingrepp i naturen kan få konsekvenser som inte är omedelbart uppenbara och att vissa metoder för resursexploatering kan visa sig kostsamma i form av ett fördärv som slutligen når själva havsbotten.
- 42 Större investeringar måste göras för forskning som syftar till en vidare förståelse av ekosystemens funktion och adekvata analyser av de olika variabler som sammanhänger med allvarlig miljöpåverkan. Eftersom alla varelser är sammanlänkade måste var och en vårdas med kärlek och respekt; alla vi levande varelser är beroende av varandra. Varje område har ansvar för vården av denna familj. Detta innebär att man uppmärksam inventerar de arter som lever där, i syfte att utveckla program och strategier för skyddsåtgärder med särskild kraft lagd på att rädda arter som hotas av utdöende.

25) Filippinernas katolska biskopskonferens, pastorallbrevet *What is Happening to our Beautiful Land?*, 29 jan. 1988.

iv. Försämring av livskvalitet och samhällets kollaps

- 43 Också människor är skapade varelser i denna värld; de åtnjuter rätten till liv och glädje och är utrustade med unik värdighet. Därför kan vi inte underlåta att beakta den påverkan på människors liv som kommer från miljöförstöringen, de aktuella utvecklingsmodellerna och engångs- och slit-och-släng-kulturen.
- 44 Numera är vi till exempel medvetna om oproportionell och besvärlig utbyggnad av många städer som blivit ohälsosamma att bo i, inte bara på grund av nedsmutsning genom giftiga utsläpp utan också som ett resultat av urbant kaos, dåliga transporter, rent synlig nedskräpning och oväsen. Många städer är stora, ineffektiva strukturer som slösar omåttligt med energi och vatten. Omgivningarna, även sådana som nyligen anlagts, är överbefolkade, kaotiska och saknar tillfredsställande grönområden. Vi var inte ämnade att gå förlorade i cement, asfalt, glas och metall, berövade fysisk kontakt med naturen.
- 45 På somliga håll, både på landsbygd och i städer, har privatiseringen av utrymme begränsat människors tillgång till platser med stora skönhetsvärden. På andra håll har man skapat »ekologiska« omgivningar, stängda för utomstående, för att tillförsäkra sig ett artificiellt lugn. Återkommande finner vi vackra och minutiöst skötta gröna platser i så kallade »säkrare« områden i städerna, i motsats till de mer undangömda områden där de missgynnade i samhället lever.
- 46 Den globala förändringens sociala dimensioner rymmer den teknologiska utvecklingens effekter när det gäller sysselsättning, social utslutning, en orättfärdig fördelning och konsumtion av energi och annan service, samhällskollaps, ökat våld och nya former av aggressivitet, droghandel, växande drogmissbruk bland unga och identitetsförlust. Detta är tecken på att de två senaste århundradena inte alltid inneburit en fullödlig utveckling och en förbättrad livskvalitet. En del av dessa tecken är också symtomatiska för verkligt samhällsförfall, det tysta brottet mot förpliktande integration och sociala sammanhang.

47 När medier och den digitala världen blir allestädes närvarande kan deras inflytande få människor att sluta sätta sig in i hur de ska leva förståndigt, tänka djupt och älska generöst. I detta sammanhang kan det förflutnas stora lärdomar löpa risken att förklinga ohörda i oljudet och distraktionen från ett överlastat informations-samhälle. Kraftansträngningar måste till för att hjälpa dessa medier att bli källor till ny kulturell utveckling för mänskligheten och inte ett hot mot våra djupaste rikedomar. Sann visdom – frukten av självkritik, dialog och generöst utbyte mellan människor – får man inte genom att bara stapla information, vilket kan leda till överlastning och förvirring, en sorts mental förorening. Verkliga relationer med andra, med alla de utmaningar sådana innebär, tenderar numera att ersättas av en sorts internetutbyte som gör det möjligt för oss att nyckfullt välja eller välja bort relationer, vilket givit upphov till en ny typ av konstlade känslor som har mer med apparater och uppvisning att göra än med andra människor och med naturen. Dagens medier gör det möjligt för oss att kommunicera och att dela våra kunskaper och känslor. Tyvärr kan de också ibland skärma av oss från direktkontakten med smärtan, rädslan och glädjen hos andra, liksom komplexiteten i deras personliga erfarenheter. Av de skälen borde vi vara uppmärksamma på att en djup och melankolisk otillfredsställelse inför mellanmänskliga relationer eller en skadlig känsla av isolering kan uppstå jämsides med de fascinerande möjligheter dagens medier erbjuder.

v. Global ojämlikhet

48 Den mänskliga miljön och naturmiljön försämras beroende av varandra; vi kan inte på ett rimligt sätt bekämpa miljöförstöring med mindre än att vi uppmärksammar orsakerna till omständigheter relaterade till mänskligt och samhälleligt förfall. Det är ett faktum att både miljöns och samhällets urartning påverkar de mest utsatta människorna på vår planet: »Både vardagserfarenheten och vetenskaplig forskning visar att det är de fattigaste som får lida de värsta konsekvenserna av attackerna mot miljön«. ²⁶ Utplånandet

26) Bolivianska biskopskonferensen, pastoralebrev om miljö och mänsklig utveckling i Bolivia, *El universo, don de Dios para la vida*, 23 mars 2012, nr 17.

av fiskereservat skadar till exempel särskilt små fiskarsamhällen utan möjligheter att ersätta sådana tillgångar; vattenföroreningar drabbar särskilt de fattiga som inte kan köpa buteljerat vatten; höjningen av havsnivåerna drabbar huvudsakligen utfattiga befolkningsgrupper längs kusterna som inte har någon annanstans att ta vägen. Följderna av den bristande balans som råder kan också mätas i de många prematura dödsfallen bland fattiga, i konflikter orsakade av brist på resurser och i alla andra problem som är otillräckligt närvarande på globala agendor.²⁷

- 49 Det måste sägas att det, i stort sett, finns väldigt lite som hindrar en klar förståelse av de problem som särskilt drabbar de exkluderade. Ändå utgör de majoriteten av planetens befolkning – miljarder människor. I dessa dagar nämns de i internationella politiska och ekonomiska diskussioner men man har ofta intrycket att deras problem tas upp i efterhand, som en fråga som läggs till mer eller mindre av plikt eller bara för att snudda vid ämnet, när det inte behandlas mer som indirekt skada. När allt är sagt och gjort finns de fattiga fortfarande underst. Till dels beror detta på det faktum att många inom opinionsbildning, i medier och i maktgrupperingar verkar i välbeställda stadsmiljöer fjärran från de fattiga och utan direktkontakt med deras verkliga problem. De lever och resonerar utifrån bekväma positioner på hög nivå och med en livskvalitet långt bortom majoriteten av världens befolkning. Denna brist på fysiska kontakter och möten, som också uppmuntras av segregationen i våra städer, kan leda till ett dövande av samvetet och till tendentiösa analyser som förtiger delar av verkligheten. Ibland finns en sådan attityd sida vid sida med en »grön« retorik. Idag måste vi emellertid inse att ett verkligt ekologiskt förhållningssätt *alltid* blir ett socialt förhållningssätt; det måste integrera frågor om rättvisa i miljödebatten så att *både jordens rop och de fattigas rop* får höras.

27) Jfr Tyska biskopskonferensen, kommissionen för samhällsfrågor, *Der Klimawandel: Brennpunkt globaler, intergenerationeller und ökologischer Gerechtigkeit*, sept. 2006, nr 28–30.

- 50 Istället för att lösa de fattigas problem och tänka på hur världen kan bli annorlunda, föreslår somliga bara en sänkning av nativitet. Ibland möter utvecklingsländer olika former av internationellt tryck som innebär att ekonomiskt bistånd villkoras av vissa strategier för »reproduktiv hälsa«. »Medan det är sant att en ojämlig befolkningsutbredning och resurstillgång skapar hinder för utveckling och ett hållbart nyttjande av miljön, måste det ändå erkännas att demografisk tillväxt är fullt kompatibel med en fullständig och delad utveckling«.²⁸ Att lägga skulden på befolkningsökningen istället för på vissa gruppers extrema och selektiva konsumtion är ett sätt att vägra ta itu med frågan. Det är ett försök att legitimera den gällande fördelningsmodellen, som innebär att en minoritet ser det som sin rättighet att konsumera på ett sätt som aldrig skulle kunna göras allomfattande eftersom planeten inte ens skulle kunna härbärgera avfallet från en sådan konsumtion. Dessutom vet vi att uppskattningsvis en tredjedel av all mat som produceras kastas bort, och »närhelst mat kastas bort är det som om den stulits från de fattigas bord«.²⁹ Dock måste uppmärksamhet riktas mot obalanser i befolkningstäthet, både på nationell och global nivå, eftersom en konsumtionsökning skulle leda till komplexa regionala situationer som ett resultat av samspelet mellan problem kopplade till miljöföroreningar, transporter, sophantering, resursbrist och livskvalitet.
- 51 Orättvisa drabbar inte bara individer utan hela länder vilket tvingar oss att överväga en etik för internationella relationer. Det finns en verklig »ekologisk skuld«, i synnerhet mellan det globala Nord och Syd, kopplad till kommersiella obalanser som påverkar miljön och till vissa länders opropotionella utnyttjande av naturresurser under långa tidsperioder. Export av råmaterial som ska tillfredsställa marknaderna i det industrialiserade norr har åstadkommit lokal skada, till exempel kvicksilverföroreningar inom guldbrytningen och föroreningar bestående av svaveldioxid från koppargruvorna. Det finns ett tvingande behov av att beräkna för-

28) *Justitia et Pax, Kompendium av kyrkans sociallära*, nr 483.

29) Franciskus, katekes, 5 juni 2013, *Insegnamenti* I, 1 (2013), s. 280.

brukningen av världens miljöutrymme för deponering av gasrester som ackumulerats under två århundraden och som har bidragit till en situation som nu påverkar världens alla länder. Uppvärmning orsakad av vissa rika länders konsumtion har återverkningar i de fattigaste delarna av världen, särskilt Afrika, där temperaturhöjning och torka har blivit förödande för jordbruket. Vi ser också skador som orsakas av exporten av sopor och giftiga vätskor till utvecklingsländer, liksom av de föroreningar som produceras av företag som i mindre utvecklade länder arbetar på ett sätt som de aldrig skulle kunna göra hemma i de länder där de bygger sitt kapital: »Vi noterar att företag som opererar på detta sätt ofta är multinationella. Här betar de sig på ett sätt som de aldrig skulle göra i industriländer eller den så kallade första världen. Ofta, när de upphört med sina aktiviteter och dragit sig tillbaka, lämnar de efter sig omfattande mänskliga och miljömässiga olägenheter, till exempel arbetslöshet, övergivna städer, åderlåtning av naturreservat, skogsskövling, utarmning av jordbruk och lokal kreatursuppfödning, gapande hål, söndersprängda berg, förorenade floder och samhällsinrättningar som inte längre fungerar«. ³⁰

- 52 Fattiga länders skulder till utlandet har blivit ett sätt att kontrollera dem. Ett sådant förhållande gäller inte för rika länders ekologiska skuldsättning. På olika sätt fortsätter utvecklingsländerna, som har biosfärens viktigaste tillgångar, att bidra till rikare länders utveckling till priset av det egna goda och den egna framtiden. Marken i det fattiga syd är bördig och ofta fri från föroreningar men möjligheten till egendom och resurser för att tillfredsställa livsnödvändiga behov omöjliggörs av ett system av kommersiella relationer och ägande som har perversa strukturer. De utvecklade länderna borde hjälpa till att betala denna skuld genom att markant begränsa sin konsumtion av icke-förnybar energi och genom att hjälpa fattigare länder att bygga upp strategier och program för hållbar utveckling. De fattigaste områdena och länderna har små möjligheter att ta till sig nya modeller för att reducera miljöpåverkan därför att de saknar medel för att utveckla nödvändiga

30) Biskoparna i Patagonien-Comahue-regionen (Argentina), julbudskap, dec. 2009, nr 2.

processer och för att täcka kostnaderna. Vi måste fortsatt vara medvetna om att vi har ett *differentierat ansvar* beträffande klimatförändringarna. Precis som biskoparna i USA har sagt måste större hänsyn tas till »de fattigas behov, de svaga och sårbara, i den debatt som ofta präglas mer av maktintressen«. ³¹ Vi måste förstärka övertygelsen om att vi är en enda mänsklig familj. Det finns inga politiska eller sociala gränser eller barriärer bakom vilka vi kan gömma oss, och ännu mindre finns det plats för en globalisering av likgiltigheten.

VI. Klent gensvar

- 53 Dessa belägenheter har orsakat syster jord att, tillsammans med världens alla övergivna, ropa efter och vädja om att vi måtte ta en annan väg. Aldrig har vi skadat och misshandlat vårt gemensamma hem så som vi gjort under de senaste två hundra åren. Därför är vi kallade att bli verktyg för Gud vår Fader så att vår planet kan bli så som han önskade när han skapade den och så att den kan samverka med hans plan för fred, skönhet och fullhet. Problemet är att vi fortfarande saknar den kultur som behövs för att konfrontera krisen. Vi saknar ledarskap som förmår att staka ut nya vägar för att lösa de aktuella behoven med omtanke om alla och utan förutfattade meningar inför kommande generationer. Tillkomsten av ett legalt regelverk som kan sätta klara gränser och tillförsäkra skydd åt ekosystemen har blivit oundvikligt; i annat fall kommer nya maktstrukturer, baserade på ett tekno-ekonomiskt paradigm, att övermanna inte bara politiken utan också friheten och rättvisan.
- 54 Det är anmärkningsvärt hur klent det internationella politiska gensvaret har varit. Globala miljökonferensers misslyckanden gör det uppenbart att politiken är underkastad teknologin och finansvärlden. Det finns för många särintressen, och ekonomiska intressen kör med lätthet över det allmänna goda och manipulerar informationen så, att de egna planerna inte ska rubbas. Aparecida-

31) USA:s katolska biskopskonferens, *Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and the Common Good*, 15 juni 2001.

dokumentet yrkar på att »ekonomiska grupper med intressen i sådant som förnuftsvidrigt förstör livets ursprungskällor inte bör ha någon del i uppgörelser gällande naturresurser«. ³² Alliansen mellan ekonomin och teknologin resulterar i att sådant som inte direkt relateras till egna omedelbara intressen sätts ur spel. Följaktligen kan man inte vänta annat än konstgjord retorik, sporadiska filantropiska insatser och slentrianmässiga uttryck för omsorg om miljön medan varje verkligt försök från samhällsgrupper att införa förändringar ses som krångel orsakat av romantiska drömmare eller ett hinder att komma över.

- 55 Det finns länder som gradvis gör markanta framsteg, utvecklar mer effektiv kontroll och motarbetar korruption. Människor kan mycket väl ha en växande känslighet för ekologin utan att det har resulterat i att deras skadliga konsumtionsvanor har förändrats; snarare än att minska tycks de öka allt mer. Ett enkelt exempel är luftkonditioneringens ökade användning och energiåtgång. Marknaderna, som drar omedelbara fördelar, stimulerar allt större efterfrågan. En utomstående som betraktade vår värld skulle bli häpen över ett sådant beteende, som ibland förefaller självdestruktivt.
- 56 Under tiden fortsätter den ekonomiska makten att rättfärdiga det nuvarande globala system som tenderar att prioritera spekulation och strävan efter ekonomisk vinst men som inte tar sammanhanget i beaktande, för att inte tala om inverkan på mänsklig värdighet och miljö. Här ser vi hur miljöförstöring och mänskligt och etiskt förfall är nära sammankopplade. Många människor förnekar att de gör något fel därför att distraktioner oavbrutet fördunklar vår medvetenhet om hur begränsad och ändlig vår värld är. Därmed blir »allt som är bräckligt, som till exempel miljön, helt försvarslost i förhållande till de intressen som utmärker en gudomliggjord marknad och som blivit till en absolut norm«. ³³

32) De latinamerikanska och karibiska biskoparnas femte generalkonferens, *Aparecida Document*, 29 juni 2007, nr 471.

33) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 56.

- 57 Det är förutsebart att när väl vissa resurser utplånats, då kommer scenen att intas av nya krig, låt vara förklädda till nobla syften. Krig åstadkommer alltid djup skada på miljön och på människors kulturella rikedomar, risker som förstoras när man tänker på kärnvapen och biologiska stridsmedel. »Trots de internationella överenskommelser som förbjuder kemisk, bakteriologisk och biologisk krigsföring fortsätter man genom laboratorieforskning att utveckla nya offensiva vapen kapabla att förändra balansen i naturen«. ³⁴ Politiken måste ägna större uppmärksamhet åt att förutse nya konflikter och ta itu med orsaker som kan leda fram till dem. Men mäktiga finansiella intressen visar sig mycket motståndskraftiga mot sådan strävan och den politiska planeringen förefaller sakna breda visioner. Vad, vid denna punkt, skulle förmå någon att hålla fast vid makten bara för att bli ihågkommen för oförmågan att handla när det var hög tid och nödvändigt att verkligen göra det?
- 58 I vissa länder finns det positiva exempel på förbättring av miljön: floder som varit förorenade i decennier har renats; urskog har rehabiliterats; landskap har förskönats tack vare miljömässiga förnyelseprojekt; vackra byggnader har uppförts; framsteg har gjorts i produktion av ren energi och när det gäller förbättringen av allmänna transportmedel. Dessa insatser löser inte de globala problemen men de visar att män och kvinnor fortfarande har förmågan till positiv inverkan. Trots alla våra begränsningar kan tecken på generositet, solidaritet och omtanke inte annat än välla upp inom oss eftersom vi var ämnade för kärlek.
- 59 Samtidigt kan vi notera framväxten av falsk eller konstgjord ekologi som understödjer självbelåtenhet och glättig obetänksamhet. Som så ofta i perioder av djup kris då allvarliga beslut krävs, frestas vi att tänka att det som händer ändå inte är fullständigt klarlagt. Ytligt sett, förutom några uppenbara tecken på föroreningar och försämring, verkar saker ändå inte så allvarliga, så nog kan planeten hålla ett tag till. Sådana undanflykter fungerar som ett slags tillstånd för att fortsätta med vår livsstil och våra nuvarande mo-

34) Johannes Paulus II, budskap inför världsböndagen för fred 1990, nr 12.

deller för produktion och konsumtion. Härigenom kan människan hitta vägar för att tillgodose sina självdestruktiva laster: genom att försöka att inte se dem, försöka att inte erkänna dem, skjuta undan de viktiga besluten och låtsas att ingenting kommer att hända.

VII. En mångfald av uppfattningar

- 60 Slutligen måste vi bekräfta att olika infallsvinklar och sätt att tänka har uppkommit beträffande situationen och dess möjliga lösningar. Vid den ena ytterligheten finner vi dem som hårdnackat vidmakthåller myten om framåtskridande och talar om för oss att ekologiska problem kommer att lösa sig själva med hjälp av ny teknologi, utan behov av etiska överväganden eller djupare förändring. Vid den andra ytterligheten påträffas sådana som ser män och kvinnor och alla deras insatser som ett rent hot som äventyrar det globala ekosystemet, och följaktligen borde människorna på jorden bli färre och alla former av ingripanden förbjudas. Livskraftiga framtidsscenarioer kommer att frambringas mellan dessa båda extrema hållningar eftersom det inte finns en enda väg mot en lösning. Det öppnar för variationsrika förslag, alla med möjlighet att ingå i en dialog som syftar till att utveckla mångsidiga lösningar.
- 61 När det gäller åtskilliga av de konkreta frågeställningarna har kyrkan inte anledning att ha någon definitiv inställning; hon vet att ärlig debatt mellan experter måste uppmuntras, i respekt för olika synsätt. Men vi behöver bara kasta en uppriktig blick på fakta för att se att vårt gemensamma hem har hamnat i allvarligt förfall. Hoppet intalar oss att det alltid finns en utväg, att vi alltid kan styra om våra steg, att vi alltid kan göra något för att lösa våra problem. Samtidigt ser vi tecken på att saker nu når bristningsgränsen, detta på grund av den snabba vägen mot förändring och försämring; dessa tecken är uppenbara i storskaliga naturkatastrofer liksom i samhällliga och till och med finansiella kriser, ty världens problem kan inte analyseras eller förklaras isolerade. Det finns idag höggradigt riskutsatta områden; bortsett

från alla domedagsprofetior måste det nuvarande systemet i världen förklaras ohållbart från olika utgångspunkter, till följd av att vi har slutat tänka på målen för mänsklig aktivitet. »Om vi blickar ut över olika områden på vår planet ser vi omedelbart att mänskligheten har svikit Guds förväntningar.«³⁵

KAPITEL II

SKAPESENS EVANGELIUM

62 Varför bör detta dokument, riktat till alla människor av god vilja, innehålla ett kapitel som handlar om de troendes övertygelser? Jag är mycket väl medveten om att det inom politik och filosofi finns de som starkt tillbakavisar idén om en Skapare eller ser den som irrelevant; i konsekvens avfärdar de, som något förnuftsvidrigt, de rika bidrag religioner kan ge för en fullödlig ekologi och en helhetsutveckling av mänskligheten. Andra ser helt enkelt på religionerna bara som subkulturer som får tolereras. Hur som helst, vetenskap och religion kan med sina särskilda infallsvinklar gå in i en intensiv och för båda givande dialog.

1. Det ljus som tron skänker

63 Med utgångspunkt i komplexiteten hos den ekologiska krisen och dess många orsaker måste vi inse att lösningarna inte kommer att infinna sig genom bara ett sätt att tolka och förändra verkligheten. Respekt måste också visas olika folkgruppers kulturella rikedomar, deras konst och poesi, deras inre liv och andlighet. Om vi verkligen är angelägna om att utveckla en ekologi som förmår att bota de skador vi har åstadkommit kan ingen gren av vetenskapen

35) Johannes Paulus II, katekes, 17 jan. 2001, nr 3.

och ingen form av visdom lämnas utanför, det inkluderar religion och religionens särskilda språk. Katolska kyrkan är öppen för dialog med filosofisk eftertanke; detta har möjliggjort för henne att framställa åtskilliga synteser mellan tro och förnuft. Framväxten av kyrkans sociallära är ett exempel på en syntes med anknytning till samhällsfrågor; nya utmaningar ropar på ett berikande av denna undervisning.

- 64 Eftersom denna encyklika välkomnar dialog med alla för att vi tillsammans ska kunna söka vägar till befrielse, vill jag redan från början visa hur trosövertygelse kan ge kristna, liksom andra troende, mycket god motivation för att värna om naturen och för de mest sårbara av sina bröder och systrar. Om bara det faktum att vi är mänskliga får människor att värna om den natur vi är en del av, inser kristna i sin tur »att deras ansvar inom skapelsen, och deras plikt mot natur och Skapare, är en väsentlig del av deras tro«. ³⁶ Det är något gott för mänskligheten och för världen i stort när vi troende i högre grad erkänner de ekologiska förpliktelser som botten i våra övertygelser.

II. De bibliska berättelsernas visdom

- 65 Utan att repetera hela skapelseteologin kan vi ställa oss frågan vad de stora bibliska berättelserna säger om förhållandet mellan mänskliga varelser och världen. I den första skapelseberättelsen i Första Moseboken ingår skapandet av mänskligheten i Guds plan. Efter det att mannen och kvinnan skapats såg Gud »att allt som han hade gjort var mycket gott« (1 Mos 1:31). Bibeln lär att varje man och kvinna är skapad av kärlek och till Guds avbild och likhet (jfr 1 Mos 1:26). Detta visar oss den oändliga värdigheten hos varje individ: »Hon är inte bara någonting. Hon är någon. Hon kan känna sig själv, vara i besittning av sig själv och i frihet ge sig själv och träda i förbindelse med andra personer«. ³⁷ Den helige Johannes Paulus II fastslog att Skaparens särskilda kärlek till var och en

36) Johannes Paulus II, budskap inför världsböndagen för fred 1990, nr 15.

37) *Katolska kyrkans katekes*, nr 357.

»förlänar honom eller henne en oändlig värdighet«. ³⁸ De som är beslutna att försvara mänsklig värdighet kan i den kristna tron finna de djupaste argumenten för detta engagemang. Människan befinner sig inte på drift mitt i ett hopplöst kaos i en värld som styrs av slump eller ändlöst upprepade cykler – hur underbar är inte denna visshet! Skaparen kan säga till var och en av oss: »Innan jag formade dig i moderlivet, utvalde jag dig« (Jer 1:5). Vi var danade i Guds hjärta och av det skälet »är var och en resultatet av en Guds tanke. Var och en är önskad, var och en älskad, var och en oundgänglig«. ³⁹

66 Skapelsetexterna i Första Moseboken ger, med symboliskt och berättande språk, grundläggande undervisning om mänsklig existens och dess historiska realitet. De menar att mänskligt liv har sitt fäste i tre fundamentala och sammanflätade relationer: med Gud, med vår nästa och med jorden själv. Enligt Bibeln har dessa tre vitala relationer brutits, både utåt och inom oss. Denna brytning är synd. Harmonin mellan Skaparen, mänskligheten och skapelsen som sådan har brutits genom vår förmätenhet att ta Guds plats och vägra erkänna våra mänskliga begränsningar. Detta har i sin tur förvrängt vårt mandat att »ha herravälde« över jorden (jfr 1 Mos 1:28), »att bruka och vårda den« (1 Mos 2:15). Det ursprungligen harmoniska förhållandet mellan mänskliga varelser och naturen blev, som resultat, konfliktfyllt (jfr 1 Mos 3:17–19). Det är talande att den harmoni med allt skapat som den helige Franciskus av Assisi erfor, sågs som ett helande av det brottet. Den helige Bonaventura menade att den helige Franciskus genom universell försoning med alla varelser på ett visst sätt återvände till den ursprungliga oskuldsfullheten. ⁴⁰ Detta är mycket långt från vår situation idag när synden visar sig i all sin destruktiva kraft genom krig, genom olika former av våld och övergrepp, i övergivandet av de mest sårbara och i attackerna på naturen.

38) Johannes Paulus II, Angelus i Osnabrück (Tyskland) tillsammans med funktionsnedsatta, 16 nov. 1980, *Insegnamenti* III, 2 (1980), s. 1232.

39) Benedikt XVI, predikan vid den högtidliga installationen i Petrusämbetet, 24 april 2005, AAS 97 (2005), s. 711.

40) Jfr Bonaventura, *Legenda Maior, Francis of Assisi: Early Documents*, vol. 2, ed. R. J. Armstrong m.fl., New York-London-Manila (2000), s. 586.

67 Vi är inte Gud. Jordan fanns här innan vi fanns och har blivit given oss. Detta tillåter oss att besvara anklagelserna att judisk-kristet tänkande, i kraft av berättelsen i Första Moseboken där människan får »herravälde« över jorden (jfr 1 Mos 1:28), skulle ha uppmuntrat otyglad exploatering av naturen genom att beskriva människan som dominerande och destruktiv av naturen. Detta är inte en korrekt tolkning av Bibeln så som kyrkan förstår den. Även om det stämmer att vi kristna ibland har uttolkat Skriften felaktigt, måste vi idag kraftfullt tillbakavisa föreställningen att det förhållandet att vi skapats till Guds avbild och givits herravälde över jorden skulle rättfärdiga absolut herravälde över andra varelser. De bibliska texterna måste läsas i sin kontext, med tillbörlig hermeneutik och i medvetande om att de manar oss att »bruka och vårda« världens trädgård (jfr 1 Mos 2:15). »Bruka« åsyftar odling, plogning eller bearbetning, med »vårda« menas förvalta, skydda, övervaka och freda. Underförstått beskriver detta en relation av inbördes förpliktelser mellan mänskliga varelser och naturen. Varje gemenskap får av jordens gåvor nyttja det den behöver för sitt uppehälle, men den har också plikten att skydda jorden för att säkra dess fruktbarhet inför kommande generationer. »Jordan är Herrens« (Ps 24:1); honom tillhör »jorden och allt vad den rymmer« (5 Mos 10:14). Följaktligen tillbakavisar Gud alla som helst anspråk på vår absoluta äganderätt: »Jord får inte säljas för all framtid, ty landet är mitt och ni är främlingar och gäster hos mig« (3 Mos 25:23).

68 Detta ansvarstagande för Guds jord betyder att mänskliga varelser, utrustade med intelligens, måste respektera naturens lagar och den ömtåliga likvärdighet som råder mellan denna världens skapade, för »han befallde och de skapades. Han gav dem deras plats för evig tid, bestämde en ordning som aldrig förgår« (Ps 148:5b–6). De lagar som återfinns i Bibeln handlar om relationer, inte bara mellan individer utan också med andra levande varelser. »Om du ser att din broders åsna eller oxe har fallit omkull på vägen, skall du inte vända ryggen till [...] Om du får syn på ett fågelbo där du går, i ett träd eller på marken, med ungar eller ägg som modern ligger på, får du inte ta både modern och ungarna« (5 Mos

22:4, 6). I enlighet med detta är vilan på den sjunde dagen inte avsedd endast för människan utan också för »att din ox och åsna får vila« (2 Mos 23:12). Det är uppenbart att Bibeln inte ger utrymme för människocentrerad tyranni obekymrad om andra varelser.

69 Tillsammans med vår skyldighet att på ett ansvarigt sätt använda det jorden tillhandahåller, är vi förpliktade att tillerkänna andra levande varelser ett eget värde i Guds ögon: »Enbart genom att finnas till lovprisar de och förhärligar honom«,⁴¹ och sannerligen, »må Herren glädja sig över sina verk« (Ps 104:31). Genom den fördel vår unika värdighet och intelligensens gåva ger oss är vi förpliktade att respektera skapelsen och dess inneboende lagar, för »med vishet lade Herren jordens grund« (Ords 3:19). I vår tid hävdar inte kyrkan att andra varelser skulle vara fullständigt underordnade mänsklighetens nytta, som om de inte hade något värde i sig själva och därför kan behandlas precis som vi tycker. De tyska biskoparna har, apropå andra varelser, yttrat att »man kan tala om **varandets** företrädesrätt framför detta att **vara användbar**«. ⁴² Katekesen kritiserar, klart och kraftfullt, människocentrerad förvridenhet: »Varje skapat ting och varje skapad varelse har sitt eget värde och fulländning [...] de olika skapade varelserna och tingen, avsedda att vara just som de är, återkastar var och en på sitt vis en stråle av Guds oändliga vishet och godhet. Därför skall människan respektera värdet som finns i varje skapad varelse och varje skapat ting för att undvika ett felaktigt bruk«. ⁴³

70 I berättelsen om Kain och Abel ser vi hur avund ledde Kain att begå den yttersta orättvisan mot sin broder, något som i sin tur bröt sönder förhållandet mellan Kain och Gud och mellan Kain och den jord från vilken han förvisades. Detta ser vi tydligt i den

41) *Katolska kyrkans katekes*, nr 2416.

42) Tyska biskopskonferensen, *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit: Einklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung* (1980), II, 2.

43) *Katolska kyrkans katekes*, nr 339.

dramatiska ordväxlingen mellan Gud och Kain. Gud frågar: »Var är din bror Abel?«. Kain svarar att han inte vet, och Gud fortsätter: »Vad har du gjort? Din brors blod ropar till mig från marken. Förbannad skall du vara, bannlyst från marken« (1 Mos 4:9–11). Om jag åsidosätter plikten att bry mig om och uppehålla ett gott förhållande med min granne, för vars omvårdnad och uppsikt jag är ansvarig, ödelägger jag min relation till mitt eget jag, till andra, till Gud och till jorden. När alla sådana relationer åsidosätts, när rättvisan inte längre är levande, då säger oss Bibeln att livet självt sätts på spel. Vi ser detta i berättelsen om Noa när Gud hotar att göra sig kvitt mänskligheten på grund av dess ständiga misslyckande när det gäller att uppfylla rättvisans och fredens villkor: »Jag har bestämt att jag skall göra slut på alla människor, ty de har fyllt jorden med våld« (1 Mos 6:13). Dessa ålderstigna berättelser, fulla av symbolik, bär vittnesbörd om en övertygelse som vi delar idag, nämligen att allt är sammanlänkat och att verklig omsorg om våra egna liv och relationer till naturen är oskiljaktigt från broderskap, att vara rättvis och att visa trohet mot andra.

- 71 Trots att »Herren såg att ondskan på jorden var stor« (1 Mos 6:5) och »ångrade [...] bittert att han hade gjort människor på jorden« (1 Mos 6:6) beslöt ändå Gud att, genom Noa som förblivit oskyldig och rättvis, anvisa en väg till räddning. Därigenom gav han mänskligheten möjligheten till en ny början. Allt som behövs för att återuppliva hoppet är en enda människa! Den bibliska traditionen visar klart att denna förnyelse förutsätter ett återställande av och respekt för de rytmer som finns inskrivna i naturen genom Skaparens hand. Vi ser till exempel detta i lagen om vilodagen. På den sjunde dagen vilade Gud från sitt verk. Han uppmanade Israel att låta var sjunde dag bli en dag för vila, en *sabbat* (jfr 1 Mos 2:2–3; 2 Mos 16:23, 20:10). På samma sätt fastställdes vart sjunde år som ett sabbatsår för Israel, en genomgripande vila för landet (jfr 3 Mos 25:1–4), då det var förbjudet att så och då man bara skördade det man behövde för att leva och föda sitt hushåll (jfr 3 Mos 25:4–6). Slutligen, efter sju årsveckor, vilket var detsamma som fyrtionio år, firades jubelåret som ett år för allmän försoning och »frihet åt alla invånare i landet« (3 Mos 25:10). Denna lag tillkom i

strävan efter balans och rättvisa i relationerna med andra och med den jord på vilken de levde och arbetade. På samma gång var det ett erkännande av att jorden som gåva och alla dess frukter tillhörde alla. De som odlade och brukade jorden var förpliktade att dela dess avkastning, särskilt med de fattiga, med änkor, föräldralösa och främlingar ibland dem. »När grödan bärgas i ert land, skall du inte skörda ända ut till åkerrenen, inte heller skall du samla in de sista axen av skörden. Du skall inte göra någon efterskörd i din vingård, inte heller plocka upp nerfallna druvor. Du skall lämna kvar det åt den fattige och åt invandraren« (3 Mos 19:9–10).

72 Psaltarpsalmerna uppmanar oss ständigt att prisa Gud, Skaparen som »bredde ut jorden på vattnen, evigt varar hans nåd« (Ps 136:6). De inbjuder också andra skapade ting att stämma in i denna lovprisning: »Prisa honom, sol och måne, prisa honom, alla strålande stjärnor. Prisa honom, du himlarnas himmel, du vatten ovanför himlen. De skall prisa Herrens namn, ty han befallde och de skapades« (Ps 148:3–5). Vi lever inte endast genom Guds väldiga makt; vi lever också med honom och hos honom. Därför tillber vi honom.

73 Profeternas texter anmodar oss att finna förnyad styrka i våra prövningar genom att begrunda den allsmäktige Gud som skapade universum. Guds gränslösa makt får oss inte att fly hans faderliga ömhet, därför att i honom förenas kärlek och styrka. All sund andlighet inrymmer både välkomnande gudomlig kärlek och tillbedjan i tillit till Herren genom hans oändliga makt. I Bibeln är den Gud som befriar och räddar samme Gud som skapade universum, och dessa två gudomliga sätt att verka är ingående och oskiljaktigt förenade: »Ack, Herre, min Gud, du har gjort himlen och jorden med väldig makt och lyftad arm. Ingenting är omöjligt för dig [...] Du förde ditt folk Israel ut ur Egypten med tecken och under« (Jer 32:17, 21). »Herren är en evig Gud, han har skapat hela jorden. Han blir inte trött, han mattas inte. Ingen pejlar djupet av hans vishet. Han ger den trötte kraft, den svage får ny styrka« (Jes 40:28b–29).

74 Erfarenheten av den babyloniska fångenskapen framkallade en andlig kris som ledde till djupare tro på Gud. Nu sattes hans skapande allsmäktighet främst, i akt och mening att uppmuntra folket att återvinna hoppet mitt i de förtvivalade omständigheterna. Århundraden senare, i en annan tid av prövningar och förföljelse, när det romerska imperiet försökte tilltvinga sig absolut herravälde, skulle de troende åter finna tröst och hopp i en växande tillit till den allsmäktige Guden: »Stora och märkliga är dina gärningar, Herre Gud, allhärskare. Rättfärdiga och sanna är dina vägar« (Upp 15:3). Den Gud som skapade universum ur intet kan också ingripa i denna värld och övervinna varje form av ondska. Orättfärdigheten är inte oövervinnelig.

75 En andlighet som glömmer bort Gud som allsmäktig och Skapare är inte acceptabel. Det är så vi hamnar i tillbedjan inför jordisk makt eller tillskansar oss Guds plats, till och med så långt att vi hävdar obegränsad makt att krossa hans skapelse. Det bästa sättet att återföra män och kvinnor till deras rättmätiga plats och få ett slut på deras anspråk om absolut herravälde över jorden, är att åter tala om Fadern som skapar och ensam äger världen. I annat fall kommer människor alltid att försöka pracka på verkligheten sina egna lagar och intressen.

III. Universums mysterium

76 I den judisk-kristna traditionen har ordet »skapelse« en vidare mening än »naturen«; det har att göra med Guds kärleksplan i vilken varenda varelse har ett eget värde och en egen betydelse. Naturen betraktas vanligen som ett system som kan studeras, förstås och kontrolleras medan skapelsen bara kan förstås som en gåva från vår Faders utsträckta hand och som en verklighet upplyst av den kärlek som kallar oss samman till en universell gemenskap.

77 »Genom Herrens ord blev himlen till« (Ps 33:6). Detta säger oss att världen kom till som resultatet av ett beslut, inte ur kaos eller slump, och detta upphöjer den ännu mer. Det skapande ordet ut-

trycker ett fritt val. Universum uppstod inte som ett resultat av godtycklig allmakt, ett kraftprov eller en lust till självhävdelse. Skapelsen kommer ur kärlekens ordning. Guds kärlek är den fundamentala rörelsekraften hos allt skapat: »Du älskar allt som finns till och avskyr ingenting av det du skapat, ty du skulle aldrig ha gett gestalt åt något du hatade« (Vish 11:24). Allt skapat är alltså föremål för Faderns ömhet, vilket ger det sin plats i världen. Också det flyktiga livet hos de minsta av varelser är föremål för hans kärlek och i existensens få sekunder omsluter Gud dem med sin tillgivenhet. Den helige Basileios den store beskrev Skaparen som »godhet utan gräns«⁴⁴ medan Dante Alighieri talade om »den kärlek som rör sol och andra stjärnor«.⁴⁵ Följaktligen kan vi upphöjas från att vara skapade ting »till Guds storhet och till hans kärleksfulla barmhärtighet«.⁴⁶

78 På samma gång avmytologiserades naturen genom det judisk-kristna tänkandet. Även om man fortsatte att beundra naturens storslagenhet och oändliga rikedom såg man den inte längre som gudomlig. Detta förstärker än mer vårt mänskliga ansvar för naturen. Denna återupptäckt får aldrig ske till priset av frihet och ansvarsfullhet; som en del av världen har människan plikten att utveckla sin förmåga att skydda naturen och utveckla dess potential. Om vi beaktar naturens värde och bräcklighet och, samtidigt, de förmågor Gud givit oss, kan vi slutligen lägga den moderna myten om obegränsad materiell utveckling bakom oss. En bräcklig värld som anförtrotts oss av Gud utmanar oss att tänka ut intelligenta vägar för att styra, utveckla och begränsa vår makt.

79 I universum, format av öppna system med inbördes förbindelser, kan vi urskilja oräkneliga relations- och medverkansformer. Detta får oss att tänka på helheten som öppen för Guds transcendent, inom vilken den utvecklas. Tron ger oss möjlighet att tolka meningen och den hemlighetsfulla skönheten hos det som uppenbaras. Vi är fria att använda vår intelligens för sådant som utvecklas positivt,

44) Basileios den store, *Homiliæ in Hexaemeron*, I, 2, 10, PG 29, 9.

45) Dante Alighieri, *Den gudomliga komedin*, »Paradiset«, sång XXXIII, 145.

46) Benedikt XVI, katekes, 9 nov. 2005, 3, *Insegnamenti* I (2005), s. 768.

eller för att orsaka mer ont, ge mer upphov till lidande och verkliga bakslag. Därav spänningen och dramat i den mänskliga historien som kan blomma av frihet, utveckling, frälsning och kärlek, eller gå mot dekadens och inbördes ödeläggelse. Kyrkans arbete vill inte bara påminna var och en om plikten att ta hand om naturen, utan också om att hon »måste framför allt skydda människan från att förgöra sig själv«. ⁴⁷

80 Dock kan Gud, som vill arbeta tillsammans med oss och litar på vår samverkan, vända det onda vi har gjort till något gott. »Den helige Ande kan, i överensstämmelse med den gudomliga tanken, sägas äga en obegränsad kreativitet som kan lossa knutarna i mänskliga relationer, också de mest komplexa och outgrundliga«. ⁴⁸ Genom att skapa en värld i behov av utveckling sökte Gud på sätt och vis att begränsa sig själv därigenom, att mycket av det vi ser som något ont, som faror eller upphov till lidande, i realiteten är en del av de födslovåndor som han nyttjar för att dra in oss i samarbetet med Skaparen. ⁴⁹ Gud är djupt närvarande i varje varelse, utan att inkräkta på sin skapelses autonomi, och detta ger upphov till den världsliga sfärens sanna autonomi. ⁵⁰ Hans gudomliga närvaro, som tillförsäkrar varje varelse existens och utveckling, »fortsätter skapelsens verk«. ⁵¹ Guds Ande har fyllt universum med möjligheter och därför kan något nytt alltid uppstå: »Naturen är ingenting annat än en bestämd form av konst, nämligen Guds konst, inpräglad i tingen på ett sådant sätt att de rör sig mot ett bestämt mål. Det är som om en skeppsbyggare kunde låta timret få möjligheter att uppföra sig så, att det på egen hand antog formen av ett skepp«. ⁵²

47) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 51.

48) Johannes Paulus II, katekes, 24 april 1991, nr 6, *Insegnamenti XIV* (1991), s. 856.

49) Katekesen förklarar att Gud önskade skapa »en värld 'som befinner sig på väg' mot sin yttersta fulländning« och att detta medför närvaro av det mindre fullkomliga och det fysiskt onda; jfr *Katolska kyrkans katekes*, nr 310.

50) Jfr Andra Vatikanconciliet (1962–1965), *Gaudium et spes*, nr 36.

51) Thomas av Aquino, *Summa Theol.*, Ia q. 104 a. 1 ad 4.

52) Thomas av Aquino, *In octo libros Physicorum Aristotelis expositio*, II, 14 n. 8.

- 81 Även om mänskliga varelser ingår i en evolutionsprocess äger vi också en unik dimension som inte till fullo kan förklaras av evolutionen hos andra öppna system. Var och en av oss har sin egen personliga identitet och är kapabel att gå i dialog med andra och med Gud själv. Vår kapacitet för att dra slutsatser, att utveckla argument, att vara uppfinningsrika, att tolka verkligheten och att skapa konst är, tillsammans med ännu inte upptäckta förmågor, tecken på en unik tillgång som transcenderar fysikens och biologins sfärer. Det rent nya som ingår i uppkomsten av en personlig varelse inom ett materiellt universum förutsätter Guds direkta handlande och en särskild kallelse till liv och gemenskap från ett »Du« som tilltalar ett annat »du«. De bibliska skapelseberättelserna bjuder oss att se varje mänsklig varelse som ett subjekt som aldrig kan reduceras till ett objekt.
- 82 Dock vore det ett misstag att se andra levande varelser som blott objekt underkastade människans egenmäktiga herravälde. När naturen betraktas enbart som en källa till profit och vinst får det allvarliga konsekvenser för samhället. Inställningen att makt är lika med rätt har framkallat väldig ojämlikhet, orättvisa och våldsverkan mot en majoritet av mänskligheten därför att resurser hamnat i händerna på den först anlände eller den mäktigaste: vinnaren får allt. Den idén är fullständigt på tvärs mot de ideal Jesus framhåller: harmoni, rättvisa, broderskap och fred. Om de mäktiga i sin egen tid sade han: »Ni vet att härskarna är herrar över sina folk och att furstarna har makten över folken. Men så är det inte hos er. Den som vill vara stor bland er skall vara de andras tjänare« (Matt 20:25–26).
- 83 Universums yttersta bestämmelse finns i Guds fullhet, redan vunnen av den uppståndne Kristus, all mognads måttstock.⁵³ Här

53) Vid denna horisont kan vi placera fader Teilhard de Chardins bidrag; jfr Paulus VI, tal i en kemi- och läkemedelsfabrik, 24 feb. 1966, *Insegnamenti* IV (1966), s. 992–993; Johannes Paulus II, brev till Reverend George Coyne, 1 juni 1988, *Insegnamenti* XI, 2 (1988), s. 1715; Benedikt XVI, predikan vid vesperfirande i Aosta, 24 juli 2009; *Insegnamenti* V, 2 (2009), s. 60.

finner vi ytterligare ett argument för att tillbakavisa människans tyranniska och oansvariga maktutövning över andra varelser. Den yttersta meningen med andra skapade varelser står inte att finna hos oss. Snarare är det så att alla varelser, tillsammans och genom oss, är på väg mot ett gemensamt mål, Gud, i den transcendentia fullhet där den uppståndne Kristus omfattar och upplyser allt. Mänskliga varelser, utrustade med intelligens och kärlek och in-dragna i Kristi fullhet, är kallade att leda allt skapat tillbaka till Skaparen.

iv. Varje varelses budskap i samklang med skapelsen

- 84 Vårt upprepande av att varje mänsklig varelse är en avbild av Gud bör inte få oss att bortse från det faktum att det finns en avsikt med varje varelse. Ingen är överflödig. Hela universum talar om Guds kärlek, hans gränslösa ömhet för oss. Jord, vatten, berg: allting är som en Guds ömhetsbetygelse. Vår vänskap med Gud är alltid förknippad med särskilda platser som får en ytterst personlig mening; vi minns alla sådana platser och att återvända till dessa minnen gör oss gott. Alla som har vuxit upp i bergen eller brukade sitta vid en källa och dricka vatten eller lekte utomhus på torget i grannskapet – att återvända till dessa platser ger oss möjligheten att återupptäcka något av deras sanna väsen.
- 85 Gud har skrivit en oskattbar bok »vars bokstäver utgörs av den stora mängden skapade ting i universum«. ⁵⁴ De kanadensiska biskoparna har med rätta poängterat att ingen varelse är utestängd från denna Gudsmanifestation: »Alltifrån vidsträckta vyer till den minsta levande varelse utgör en ständig källa till förundran och vördnad. Likaså är naturen en oavlåtlig uppenbarelse av det gudomliga«. ⁵⁵ Japans biskopar har för sin del gjort en tankeväckande observation: »Att erfara hur varje varelse sjunger tillvarons lov är att leva glädjefyllt i Guds kärlek och hopp«. ⁵⁶ När vi mediterar

54) Johannes Paulus II, katekes, 30 jan. 2002, nr 6.

55) Kanadas katolska biskopskonferens, kommissionen för samhällsfrågor, pastoraltrevet *You Love All that Exists ... All Things are Yours, God, Lover of Life*, 4 okt. 2003, nr 1.

56) Japans katolska biskopskonferens, *Reverence for Life: A Message for the Twenty-First Century*, 1 jan. 2000, nr 89.

över skapelsen får vi möjlighet att i varjehandat ting upptäcka en kunskap Gud vill överrätta till oss, eftersom det »för den troende som mediterar över skapelsen är som att höra ett budskap, som att lyssna till en paradoxal och tyst röst«. ⁵⁷ Vi kan säga att »jämsides med det vi riktigt nog benämner uppenbarelsen, innefattad i den heliga Skrift, finns det en gudomlig manifestation i solens strålar liksom när natten faller på«. ⁵⁸ Genom att vara uppmärksamma på denna manifestation lär vi oss att se oss själva i relation till alla andra varelser: »Jag uttrycker mig själv genom att uttrycka världen; i min strävan att uttyda världens helighet upptäcker jag min egen«. ⁵⁹

86 Universum i sin helhet, med mångfaldiga relationssystem, visar på Guds ousinliga rikedom. Den helige Thomas av Aquino noterade i sin vishet att mångfald och variationsrikedom »var avsedda av den som först handlade«, som önskade att »det som varje individuellt ting saknade för att återspegla den gudomliga godheten skulle uppvägas av andra ting«, ⁶⁰ detta eftersom Guds godhet »inte helt kunde avspeglas av en enskild skapad varelse«. ⁶¹ Följaktligen måste vi med uppräckt händer ta emot tingens variationer i deras mångahanda relationer. ⁶² Vi kan bättre förstå värdet och meningen med varje varelse om vi mediterar över den som en del av Guds helhetsplan.¹ Katekesen lär oss: »Att de skapade tingen och varelserna är beroende av varandra är något som Gud vill. Solen och månen, cedern och den lilla blomman, örnen och sparven: när man betraktar de oändliga skillnaderna och olikheterna dem emellan inser man att ingenting av allt det skapade är sig självt nog. De skapade tingen och varelserna existerar bara i beroende

57) Johannes Paulus II, katekes, 26 jan. 2000, nr 5, *Insegnamenti* XXIII, 1 (2000), s. 123.

58) Johannes Paulus II, katekes, 2 aug. 2000, nr 3, *Insegnamenti* XXIII, 2 (2000), s. 112.

59) Paul Ricœur, *Philosophie de la Volonté, t. II: Finitude et Culpabilité*, Paris (2009), s. 216.

60) Thomas av Aquino, *Summa Theol.*, Ia q. 47 a. 1.

61) Thomas av Aquino, *Summa Theol.*, Ia q. 47 a. 1.

62) Jfr Thomas av Aquino, *Summa Theol.*, Ia q. 47 a. 2 ad 1; q. 47 a. 3.

av varandra för att ömsesidigt fullända varandra så att de står i varandras tjänst«. ⁶³

87 När vi erfar Gud i allt som existerar vill våra hjärtan prisa Herren för alla hans skapade varelser och skapade ting, och tillsammans med dem vill vi tillbe honom. Den känslan kommer till uttryck på ett storartat sätt i den helige Franciskus vackra hymn:

»Lovad vare du, min Herre, med hela din skapelse,
alldeles särskilt för herr broder Sol,
som gör dag, genom honom ger du oss ljus.
Och han är skön och strålande i all sin glans,
så är han en sinnebild för dig, du den Högste.

Lovad vare du, min Herre, för syster Måne och stjärnorna,
på himlavalvet har du skapat dem,
skimrande och ljuvliga och sköna.

Lovad vare du, min Herre, för broder Vind,
och för luft med moln och klar himmel och all väderlek,
genom vilken du livnär dina skapade varelser.

Lovad vare du, min Herre, för syster Vatten,
mycket nyttig är hon och ödmjuk och dyrbar och ren.

Lovad vare du, min Herre, för broder Eld,
med honom lyser du upp mörkret för oss,
och han är skön och munter och stark och mäktig.« ⁶⁴

88 Brasiliens biskopar har påpekat att naturen som sådan inte endast uppenbarar Gud utan också utgör en plats för hans närvaro. Livsanden bor i varje levande varelse och manar oss att träda i

63) *Katolska kyrkans katekes*, nr 340.

64) Franciskus av Assisi, »Solsången«, *Oremus: katolsk bönbok*, Stockholm (2014), 7 uppl., s. 119–121.

förbindelse med Gud.⁶⁵ Att upptäcka denna närvaro föranleder oss att öva upp våra »ekologiska dygder«.⁶⁶ Man ska dock inte glömma att det finns ett oändligt avstånd mellan Gud och tingen i hans värld, de äger inte hans fullhet; annars skulle vi inte göra dem själva någon rättvisa utan misslyckas med att ge dem deras rätta och tillbörliga plats. Det skulle sluta med att vi otillbörligt begärde sådant av dem som de i sin begränsning inte kan ge oss.

v. En allomfattande gemenskap

89 Denna världens skapade ting är inte utan tillhörighet: »allt [...] är ditt, du härskare som älskar allt levande« (Vish 11:26). Detta är grunden i vår övertygelse, att vi som en del av universum, skapade av en Fader, alla är sammanlänkade genom osynliga band och att vi tillsammans utgör en sorts allomfattande familj, en sublim gemenskap som fyller oss med en helig, kärleksfull och ödmjuk respekt. Här vill jag upprepa att Gud har »förbundit oss på ett så nära sätt med världen omkring oss att vi kan känna ökenspridningen nästan som en fysisk sjukdom, och arternas utrotning som en smärtfylld stympning«.⁶⁷

90 Detta är inte detsamma som att ställa alla levande varelser på samma nivå eller att beröva människan hennes unika värde, med det väldiga ansvar detta medför. Inte heller innebär det ett gudomliggörande av jorden, vilket skulle förhindra oss från att arbeta med den och att skydda den i all dess ömtålighet. Sådana föreställningar skulle resultera i att vi skapade nya obalanser som skulle avleda oss från den verklighet som utmanar oss.⁶⁸ Då och då konstaterar vi en fixering vid att förneka varje som helst överlägsenhet hos människan; större iver ägnas åt att skydda andra arter än åt att försvara den värdighet alla mänskliga varelser i lika mån delar. Naturligtvis ska vi vara vaksamma så att andra levande varelser inte blir oansvarigt behandlade. Men vi måste vara

65) Jfr Brasilianska biskopskonferensen, *A Igreja e a Questão Ecológica* (1992), nr 53–54.

66) Brasilianska biskopskonferensen, *A Igreja e a Questão Ecológica* (1992), nr 61.

67) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 215

68) Jfr Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 14.

särskilt upprörda över den enorma ojämlikheten mitt ibland oss och inte tolerera att somliga ser sig som mer värda än andra. Vi undviker att se att vissa sitter fast i desperat och förnedrande fatigdom medan andra inte har den ringaste idé om vad de ska göra med sina tillgångar, fåfängt skyltar med sin inbillade överlägsenhet och lämnar bakom sig så mycket skräp att det skulle förstöra planeten om sådant förekom överallt. I praktiken fortsätter vi att tolerera att somliga ser sig som mer mänskliga än andra, som om de vore födda med större rättigheter.

91 En djup känsla av samhörighet med den övriga naturen kommer inte till stånd om våra hjärtan saknar ömsinnet, medkänsla och ansvar för våra medmänniskor. Det är uppenbart inkonsekvent att bekämpa olaglig handel med utrotningshotade djur och samtidigt förbli komplett likgiltig inför olaglig människohandel, vara oberörd av de fattiga eller företa sig att förintä en annan mänsklig varelse bedömd som oönskad. Sådant äventyrar själva meningen i våra ansträngningar för miljön. Det är inte en tillfällighet att Franciskus, när han prisar Gud för hans skapelse, fortsätter sin hymn så: »Lovad vare du, min Herre, för dem som förlåter av kärlek till dig«. Allt hör samman. Omsorg om miljön måste förenas med en innerlig kärlek till våra medmänniskor och en orubblig plikt att lösa samhällsproblemen.

92 Om våra hjärtan är tillförlitligt öppna för en allomfattande gemenskap kommer dessutom känslan av broderskap att förhindra oss att utestänga något eller någon. Av det följer att vår likgiltighet eller grymhet gentemot våra medvarelser förr eller senare påverkar hur vi behandlar andra människor. Vi har bara ett hjärta, och samma uselhet som får oss att misshandla ett djur kommer snart att visa sig i vårt umgänge med andra människor. Varje grym handling mot vilken varelse som helst »strider mot människans värdighet«. ⁶⁹ Vi kan knappast mena oss älska fullt ut om vi åsidosätter någon aspekt av verkligheten. »Fred, rättvisa och skyddandet av skapelsen är tre helt och hållet sammanlänkade grundtankar; de kan inte särskiljas eller behandlas enskilt utan att, ännu en gång,

69) *Katolska kyrkans katekes*, nr 2418.

förfalla till reduktionism«. ⁷⁰ Allting har samband och vi människor är förenade som bröder och systrar på en underbar pilgrimsfärd, sammanvävda av den kärlek Gud har för allt han skapat, vilken också förenar oss i djup ömhet med broder sol, syster måne, broder flod och moder jord.

VI. Tillgångarnas gemensamma mål

- 93 Vare sig vi är troende eller inte, är vi idag överens om att jorden i själva verket utgör ett gemensamt arv vars avkastning är ämnad att tillgodose alla. För troende blir detta en fråga om trohet mot Skaparen eftersom Gud skapade världen för alla. Följaktligen måste varje ekologisk idé införliva ett socialt perspektiv som tar hänsyn till de grundläggande rättigheterna för de fattiga och mindre gynnade. Principen om att privat egendom är underordnad tillgångarnas gemensamma mål, och således ger alla rätten att nyttja dem, är en gyllene regel för samhällsstyre och »den grundläggande principen för hela den etiska och sociala ordningen«. ⁷¹ Den kristna traditionen har aldrig erkänt rätten till privat egendom som absolut eller orubblig utan har understrukit det samhälleliga syftet med alla former av privat egendom. Den helige Johannes Paulus II påminde kraftfullt om denna hållning när han slog fast att »Gud gav jorden till hela mänskligheten för allas uppehälle, utan att utesluta eller favorisera någon«. ⁷² Detta är starka ord. Han underströk att en »samhällsutveckling som inte respekterar och främjar mänskliga rättigheter – personliga och samhälleliga, ekonomiska och politiska, rättigheter för nationer och folk inkluderade – vore inte heller riktigt människovärdig«. ⁷³ Han förklarade tydligt att »kyrkan visst försvarar legitim rätt till privat egendom, men hon lär lika tydligt att det alltid finns en social in-teckning i all privat egendom på det sättet att tillgångarna ska tjäna det allmänna

70) Dominikanska biskopskonferensen, pastoralbrevet *Sobre la relación del hombre con la naturaleza*, 21 jan. 1987.

71) Johannes Paulus II, *Laborem exercens*, nr 19.

72) Johannes Paulus II, *Centesimus annus*, nr 31.

73) Johannes Paulus II, *Sollicitudo rei socialis*, nr 33.

ändamål som Gud avsett«. ⁷⁴ I konsekvens med detta vidhöll han att »det inte är i enlighet med Guds plan att denna gåva brukas på ett sådant sätt att den tillfaller endast några få«. ⁷⁵ Det orättfärdiga beteendet hos delar av mänskligheten blir därmed allvarligt ifrågasatt. ⁷⁶

- 94 De rika och de fattiga har lika stor värdighet, ty »Herren har skapat dem båda« (Ords 22:2). »Han som är allas härskare tar inte hänsyn till person« (Vish 6:7), och »han låter sin sol gå upp över onda och goda« (Matt 5:45). Detta har praktiska konsekvenser så som biskoparna i Paraguay poängterat: »Varje campesino har en naturlig rätt att inneha en rimlig jordlott där han kan bygga sitt hem, arbeta för familjens uppehälle och få en trygg tillvaro. Denna rätt måste tryggas så att den inte endast är skenbar utan förverkligas. Det innebär att landsbygdsbefolkningen förutom egendomsrätten måste ha tillgång till teknisk utbildning, krediter, försäkringar och marknadsplatser«. ⁷⁷
- 95 Naturmiljön är något gemensamt gott, hela mänsklighetens fädernearv och allas ansvar. Om vi gör någonting till vårt eget är det bara för att förvalta det för allas bästa. Om vi inte gör detta tynger vi vårt samvete med bördan av att ha förnekat andra deras tillvaro. Detta fick biskoparna i Nya Zeeland att undra vad budet »Du skall icke dräpa« innebär när »tjugo procent av jordens befolkning konsumerar resurser i en sådan omfattning att det berövar fattiga länder och kommande generationer deras möjligheter till överlevnad«. ⁷⁸

74) Johannes Paulus II, tal till urbefolkningen och landsbygdsbefolkningen, Cuilapán, Mexiko 29 jan. 1979, nr 6.

75) Johannes Paulus II, predikan i mässa för jordbrukare, Recife, Brasilien, 7 juli 1980, AAS 72 (1980), s. 926.

76) Jfr Johannes Paulus II, budskap inför världsböndagen för fred 1990, nr 8.

77) Paraguays biskopskonferens, pastoralbrevet *El campesino paraguayo y la tierra*, 12 juni 1983, nr 2, 4, d.

78) Nya Zeelands katolska biskopskonferens, *Statement on Environmental Issues*, Wellington, 1 sept. 2006.

VII. Jesu blick

- 96 Jesus tog upp den bibliska tron på Gud som Skapare och underströk en grundläggande sanning: Gud är Fader (jfr Matt 11:25). När Jesus talade med sina lärjungar manade han dem att se den faderliga relation Gud har med hela sin skapelse. Med rörande ömhet påminde han dem om att var och en är viktig i Guds ögon: »Säljs inte fem sparvar för två kopparslantor? Men ingen av dem är glömd av Gud« (Luk 12:6). »Se på himlens fåglar, de sår inte, skördar inte och samlar inte i lador, men er himmelske fader föder dem« (Matt 6:26).
- 97 Jesus kunde rikta andras uppmärksamhet på den skönhet som finns i världen därför att han själv var i ständig kontakt med naturen och ägnade den en uppmärksamhet full av tillgivenhet och förundran. När han tog sig fram genom landet stannade han ofta upp för att begrunda Faderns översållande skönhet och han uppmanade sina lärjungar att varsebli tingens gudomliga budskap: »lyft blicken och se hur fälten redan har vitnat till skörd« (Joh 4:35). »Himmelriket är som ett senapskorn som en man sår i sin åker. Det är det minsta av alla frön, men när det har växt upp är det större än alla örter« (Matt 13:31–32).
- 98 Jesus levde i fullständig harmoni med skapelsen, vilket gjorde andra häpnad: »Vem kan han vara? Till och med vindarna och sjön lyder honom« (Matt 8:27). Hans gestalt var inte den världsfrånvände asketens, han förnekade inte livets goda. Om sig själv sade han: »Människosonen kom, och han äter och dricker, och då säger man: 'Se vilken frossare och drinkare [...]!'« (Matt 11:19). Han höll sig på avstånd från filosofier som ringaktar kroppen, materien och världsliga ting. Sådan ohälsosam dualism har inte desto mindre satt sin prägel på en del kristna tänkare under historiens gång, något som vanställde evangeliet. Jesus arbetade med sina händer, i daglig kontakt med den materia Gud skapade, åt vilken hans yrkeskunskap gav form. Det är slående att merparten av hans liv ägnades åt denna uppgift i en enkel livsföring som inte väckte någon beundran alls: »Är det inte snickaren, Marias son« (Mark

6:3). På det sättet helgade han människans arbete och gav det en speciell betydelse för vårt framåtskridande. Som den helige Johannes Paulus II lärde: »genom tålmodigt arbete i förening med den för oss korsfäste Kristus, samarbetar människan på sitt sätt med Guds Son för mänsklighetens återlösning«. ⁷⁹

99 I den kristna förståelsen av världen är hela skapelsens bestämmelse förbunden med Kristi mysterium, närvarande från begynnelsen: »allt är skapat genom honom och till honom« (Kol 1:16).⁸⁰ Prologen till Johannesevangeliet (1:1–18) uppenbarar Kristi skapande verk som det gudomliga ordet (Logos). Men prologen fortsätter, oväntat, med att berätta att Ordet »blev människa« (Joh 1:14). En av Tre-enighetens personer inträdde i det skapade kosmos och förenade sitt öde med det, ända till korset. Från världens begynnelse, men i synnerhet genom inkarnationen, är Kristi mysterium verksamt på ett fördolt sätt i den vardagliga världen som sådan, utan att därför inkräkta på dess autonomi.

100 Nya testamentet berättar inte bara för oss om den jordiske Jesus och hans påtagliga och kärleksfulla förhållande till världen. Det visar oss honom också som uppstånden och ärorik, närvarande genom skapelsen genom sitt universella herravälde: »ty Gud beslöt att låta all fullhet bo i honom och att genom hans blod på korset stifta fred och försona allt med sig genom honom och till honom, allt på jorden och allt i himlen« (Kol 1:19–20). Detta leder oss att rikta blicken mot tidens slut, när Sonen kommer att återföra allt till Fadern, »så att Gud blir allt, överallt« (1 Kor 15:28). Då kommer denna världens varelser inte längre att vara synliga i blott naturlig gestalt därför att den Uppståndne i sitt mysterium håller dem intill sig och leder dem till deras mål i fullhet. Själva blommorna på ängen och fåglarna som hans mänskliga ögon begrundade och beundrade är nu uppfyllda av hans strålande närvaro.

79) Johannes Paulus II, *Laborem exercens*, nr 27.

80) Därför kunde Justinus Martyren tala om »Ordets frön« i världen; jfr *Apologia II*, 8, 1–2; 13, 3–6.

KAPITEL III

DEN EKOLOGISKA KRISENS MÄNSKLIGA RÖTTER

101 Det skulle knappast vara hjälpsamt att beskriva symtomen utan att erkänna den ekologiska krisens mänskliga ursprung. Ett särskilt sätt att förstå människans liv och aktivitet har slagit fel med påföljden att världen omkring oss allvarligt skadats. Ska vi inte stanna upp och betänka detta? I detta skede föreslår jag att vi fokuserar på det dominerande teknokratiska paradigmet och människans och det mänskliga handlandets plats i världen.

I. Teknologi: kreativitet och makt

102 Mänskligheten har nått en ny era i vilken våra tekniska framsteg har fört oss till en skiljeväg. Vi är förmånstagare till två århundraden av enorma förändringsvågor: ångmotorer, järnvägar, telegrafan, elektricitet, bilar, flygplan, kemiska industri, modern medicin, informationsteknologi och, nyligen, den digitala revolutionen, robotteknik samt bio- och nanoteknik. Det är rätt att glädja sig över dessa framsteg och att bli förväntansfull inför de många möjligheter de öppnar för oss, ty »vetenskap och teknologi är underbara frukter av den av Gud givna mänskliga kreativiteten«. ⁸¹ Modifiering av naturen för nyttiga syften har präglat den mänskliga familjen från början; teknik som sådan »ger uttryck åt de inre spänningar som driver människan att steg för steg övervinna materiella begränsningar«. ⁸² Teknologin har funnit bot mot oräkneligt ont som skadade och begränsade människor. Hur vore det möjligt att inte känna tacksamhet och uppskattning för detta framåtskridande, särskilt inom områden som medicin, ingenjörsvetenskap och kommunikation? Hur skulle vi kunna undgå att uttrycka erkänsla för det arbete många forskare och ingenjörer åstadkommit för att förse oss med alternativ som gör utvecklingen hållbar?

81) Johannes Paulus II, tal till forskare och representanter från United Nations University, Hiroshima, 25 feb. 1981, nr 3.

82) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 69.

- 103 Teknikvetenskap – när den är välriktad – kan producera viktiga verktyg för att förbättra människors livskvalitet, från användbara hjälpmedel i hushållet till stora transportsystem, broar, byggnader och offentliga platser. Den kan också åstadkomma konst och göra det möjligt för män och kvinnor upptagna av den materiella världen att kliva in i en värld av skönhet. Vem kan förneka att ett flygplan eller en skyskrapa kan vara vackra? Värdefull konst och musik använder sig nu av ny teknologi. I den skönhet som eftersträvas av den som använder nya tekniska instrument och i kontemplerandet inför sådan skönhet sker ett genombrott, ett förverkligande som är unikt mänskligt.
- 104 Dock måste det också vidkännas att atomenergi, bioteknologi, informationsteknologi, kunskapen om vårt DNA och många andra av de färdigheter vi har uppnått har givit oss oerhörd makt. Mer precis: de har givit dessa som har kunskap, och särskilt de ekonomiska möjligheterna att bruka den, en överväldigande dominans över hela mänskligheten och hela världen. Aldrig tidigare har mänskligheten haft sådan makt över sig själv, ändå finns det inget som säkerställer att den kommer att användas förståndigt, särskilt inte när vi tänker på hur den används just nu. Vi behöver bara tänka på atombomberna som släpptes i mitten av 1900-talet, eller på den stridsteknologi som nazismen, kommunismen och andra totalitära regimer uppådade för att döda miljontals människor, för att inte tala om den växande arsenalen av dödsbringande vapen som finns tillgänglig för modern krigföring. I vilkas händer ligger all denna makt, eller kommer den händelsevis att upphöra? Det är extremt riskfyllt för en liten del av mänskligheten att äga den.
- 105 Det finns en tendens att tro att tillväxt av makt är detsamma som »en tillväxt av 'framåtskridande' som sådant«, framsteg för »säkerhet, användbarhet, välfärd och kraft [...] ett införlivande av nya värden i kulturens ström«,⁸³ som om realism, godhet och sanning strömmar fram ur teknologisk och ekonomisk makt i sig. Faktum

83) Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg (1965), s. 87.

är att »nutidsmänniskan inte har tränats att nyttja makten väl«,⁸⁴ därför att vår enorma teknologiska utveckling inte har åtföljts av ett uppövande av mänskligt ansvarstagande, värderingar och samvete. Varje tidsålder tycks ha bara en klen medvetenhet om sina egna begränsningar. Det är möjligt att vi inte begriper allvaret i de utmaningar som nu ligger framför oss. »Varje dag ökar risken för att människan inte kommer att använda sin makt som hon borde«; i själva verket »bedöms makt aldrig i termer av ansvar för de val som ingår i friheten« eftersom dess »enda normer springer fram ur påstådd nödvändighet, gällande antingen användbarhet eller säkerhet«. ⁸⁵ Men mänskliga varelser är inte helt och hållet självstyrande. Vår frihet förbleknar när vi lämnar över den till det omedvetnas blinda krafter, åt omedelbara behov, åt egen nytta och åt våld. På så sätt står vi nakna och exponerade inför vår ständigt växande makt, utan medel att kontrollera den. Vi har vissa ytliga mekanismer men vi kan inte hävda att vi har en sund etik, en kultur och en andlighet som genuint förmår att sätta gränser och lära oss klarsynt självbehärskning.

II. Det teknokratiska paradigmet globalisering

106 Det grundläggande problemet är ännu djupare: det är det sätt på vilket mänskligheten har anammat teknologin och dess utveckling *enligt ett odifferentierat och endimensionellt paradigm*. Detta paradigm upphöjer föreställningen att ett subjekt, genom logiskt och rationellt förfaringssätt, successivt närmar sig och får kontroll över ett externt objekt. Detta subjekt spar ingen möda för att upprätta en vetenskaplig och experimentell metod, som redan i sig själv är en ägarteknik, ett herravälde och en omgestaltning. Det är som om subjektet erfor sig i närvaro av något formlöst, fullständigt öppet för manipulation. Människan har oavbrutet ingripit i naturen, men under lång tid betydde detta att man var i harmoni med och respekterade de möjligheter som tingen själva erbjöd. Det var en fråga om att ta emot det naturen själv tillät, som från dess egen hand. Nu, som en kontrast, lägger vi beslag på saker och försöker

84) Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg (1965), s. 87.

85) Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg (1965), s. 87–88.

pressa fram det mesta möjliga ur dem medan vi ignorerar eller glömmer verkligheten inför våra ögon. Människor och ting sträcker inte längre en vänlig hand mot varandra; förhållandet har blivit konfrontativt. Detta har gjort det lätt att acceptera idén om en ofantlig eller obegränsad tillväxt, som visat sig så attraktiv för ekonomer, finansiärer och teknologiexperter. Den baserar sig på lögnen att jorden kan förse oss med en obegränsad mängd varor, och detta leder till att planeten kommer att bli urkramad bortom alla gränser. Det är den falska föreställningen att »en obegränsad mängd energi och resurser finns tillgängliga, att det är möjligt att snabbt förnya dem och att de negativa följdverkningarna av exploateringen av naturen lätt kan absorberas». ⁸⁶

107 Man kan påstå att åtskilliga av problemen i dagens värld har sin upprinnelse i tendensen – ibland omedveten – att göra vetenskapens och teknologins metoder och syften till ett kunskaps-teoretiskt paradig som formar individens liv och samhällets funktioner. Följdverkningarna av att tillämpa denna modell på verkligheten som helhet, den individuella och samhälleliga, går att utläsa i miljöförstöringen, men detta är endast ett tecken på en reduktionism som påverkar varje aspekt av mänskligt och samhälleligt liv. Vi måste inse att tekniska produkter inte är neutrala, därför att de bildar en struktur som till slut betingar olika livsstilar och formar samhälleliga möjligheter i enlighet med planer som dikteras av vissa mäktiga grupper. Beslut som kan te sig rent instrumentella är i verkligheten beslut som handlar om vilken typ av samhälle vi vill bygga.

108 Idén att stödja ett annorlunda samhällsparadigm som nyttjade teknologi bara som ett verktyg är idag otänkbar. Det teknologiska paradigmet har blivit så dominerande att något sådant skulle bli svårt att genomföra utan dess resurser och, i än högre grad, att kunna använda dem utan att behärskas av deras inneboende logik. Det har kommit att motverka sitt eget syfte att välja en livsstil vars mål bara delvis är beroende av teknologi, dess kostnader och

86) *Justitia et Pax, Kompendium av kyrkans sociallära*, nr 462.

dess makt att globalisera och göra oss alla lika. Teknologi tenderar att uppsluka allt med sin »ikonutklädda« logik och de som är omgivna av teknik »vet fuller väl att den när allt kommer omkring tar sig fram utan sikte på mänsklighetens nytta eller välfärd« och att »i termens mest radikala mening, makt utgör dess motiv – ett herravälde över allt«. ⁸⁷ Som ett resultat »rycker människan åt sig makten över själva grundvillkoren för både natur och mänsklighet«. ⁸⁸ Våra möjligheter att fatta beslut, en mer grundläggande frihet och utrymmet för vars och ens alternativa kreativitet försvagas.

- 109 Det teknokratiska paradigmet tenderar också att dominera det ekonomiska och politiska livet. Ekonomin accepterar varje framsteg inom teknologin i utsikt att nå vinning, utan att bekymra sig om potentiellt negativ påverkan på människan. Finansväsendet övermannar själva ekonomin. Lärdomarna från de globala finansiella kriserna har inte tagits till vara, och alldeles för långsamt lär vi oss den läxa som miljöförstöringen ger oss. Vissa grupperingar vidhåller att nuvarande ekonomi och teknologi kommer att lösa alla miljöproblem och i populära, icke-tekniska termer framför de argumentet att problem med världssvält och fattigdom helt enkelt kommer att lösas av marknadskrafterna. De är mindre bekymrade om vissa ekonomiska teorier som knappast någon idag vågar försvara än om sina nuvarande förfaringssätt gällande hur ekonomin fungerar. De kanske inte bekräftar sådana teorier i ord men understödjer dem hur som helst med sina handlingar genom att inte visa intresse för en produktion med mer balanserade nivåer, en bättre fördelning av välstånd, omsorg om miljön och kommande generationers rättigheter. Deras uppförande visar att en maximerad profit är nog för dem. Nu är det så att marknaden inte av sig själv kan garantera fullödig mänsklig utveckling och samhällelig inkludering. ⁸⁹ Samtidigt har vi »ett slags slösaktig och konsumtionsorienterad 'överutveckling', som står i oacceptabel kontrast till den avhumaniserande misär som råder«, ⁹⁰ medan vi är alldeles

87) Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg (1965), s. 63–64.

88) Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg (1965), s. 64.

89) Jfr Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 35.

90) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 22.

för långsamma när det gäller att utveckla ekonomiska institutioner och sociala initiativ som kan ge de fattiga ständig tillgång till grundläggande resurser. Vi brister i förmåga att se de djupare rötterna till våra nuvarande misslyckanden, som har att göra med riktning, mål, mening och samhällsliga implikationer för den teknologiska och ekonomiska tillväxten.

110 Den specialisering som hör teknologin till gör det svårt att se den större bilden. Den fragmentisering av kunskap som är ändamålsenlig vid konkret tillämpning kan visa sig vara en brist när det kommer till att förstå helheten, för relationen mellan tingen och för den bredare horisonten, som då kan synas irrelevant. Detta förhållande gör det svårt att finna adekvata vägar att lösa de mer komplexa problemen i dagens värld, särskilt de som handlar om miljön och de fattiga, problem som man inte kan gripa sig an utifrån ett enskilt perspektiv eller ett enskilt intresseområde. Forskning som kunde erbjuda lösningar gällande stora frågor skulle med nödvändighet behöva ta hänsyn till information framtagen inom andra kunskapsområden, filosofi och etik inkluderade, ett förfaringsätt man svårligen finner idag. Inte heller finns det autentiska etiska horisonter att åberopa. Tillvaron blir gradvis en kapitulation inför omständigheter beroende av en teknologi som tycker sig ha huvudnyckeln till existensens mening. I den konkreta belägenhet som konfronterar oss, finner vi många symtom som pekar på vad som är fel, till exempel miljöförstöring, ångest, en förlust av livsmening och gemenskap. Än en gång erfar vi att »verkligheten är viktigare än idéerna«.⁹¹

111 Ekologi kan inte reduceras till en serie brådskande och partiella reaktioner på de omedelbara problem som förorsakas av föroreningar, miljöförstöring och åderlåtning av naturresurser. Det måste till ett särskilt sätt att se på saker och ting, ett sätt att tänka, handlingsmönster, undervisning, en livsstil och en andlighet som tillsammans uppbygger motstånd mot det teknokratiska paradigets anfall. I annat fall kan även de främsta ekologiska initiativen

91) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 231.

fångas in av en enda globaliserad logik. Att endast söka tekniska botemedel för varje enskilt miljöproblem är att åtskilja det som i verkligheten är sammanflätat och att maskera sanningen och den globala organismens djupaste problem.

- 112 Men ännu en gång kan vi vidga vårt seende. Vi har den frihet som behövs för att begränsa och styra teknologin; vi kan sätta den i tjänst för en annan sorts utveckling, en som är mer hälsosam, mer human, mer samhällsvänlig, mer fullödig. En frigörelse från den dominerande teknokratiska världsbilden inträffar ibland, till exempel när kooperativ som bildas av småproducenter anammar möjligheter som ger mindre föroreningar, styr bort från konsumism, strävar efter vederkvickelse och gemenskap. Eller som när teknologi primärt används för att lösa människors konkreta problem och verkligen hjälper dem att kunna leva mer värdigt och med mindre lidande – och sannerligen när driften att skapa och begrunda skönhet förmår sätta sig över reduktionism genom en sorts räddning som kan finnas i skönheten och hos dem som ser den. En verklig mänsklighet som ropar på en ny syntes förefaller leva mitt i vår teknologiska kultur, nästan obemärkt, som en dimslöja som mjukt smyger sig in under en låst dörr. Kan detta löftesrika infrias, trots allt, allt detta verkliga som reser sig i det envisa motståndet?
- 113 Också den omständigheten råder, att människor inte längre förefaller tro på en lycklig framtid; beroende på världens nuvarande tillstånd och våra tekniska förmågor har människor inte längre en blind tro på en bättre morgondag. Det finns en växande medvetenhet om att vetenskaplig och teknologisk utveckling inte är detsamma som människans och historiens framåtskridande, en gryende känsla av att vägen till en bättre framtid ligger någon annanstans. Detta är inte liktydigt med en förnekelse av de möjligheter som teknologin fortsätter att ge oss. Men mänskligheten har förändrats i grunden och det flöde av nyheter som ackumuleras upphöjer en ytlighet som för oss i en enda riktning. Det blir svårt att stanna upp och återfinna djup i tillvaron. Om arkitektur kan spegla en tidsanda uttrycker våra enorma byggnadsverk och trista

stormarknadskomplex den globala teknologins anda med en oav-
 låtlig flod av nya varor som samexisterar med en ledsam monotoni.
 Låt oss vägra att ge upp oss själva för detta och fortsätta att undra
 över målet och meningen med allt. Annars legitimerar vi helt en-
 kelt det nuvarande tillståndet och kommer att behöva nya former
 av eskapism för att utvärda tomheten.

- 114 Allt detta visar oss på det överhängande behovet av att flytta oss
 framåt genom en djärv kulturrevolution. Forskning och teknologi
 är inte något neutralt; från början till slutet av en process är en
 mängd olika intentioner och möjligheter i rörelse som kan anta
 tydliga utformningar. Ingen föreslår ett återvändande till sten-
 åldern, men vi behöver lugna ned oss och se annorlunda på verk-
 ligheten, tillägna oss den positiva och hållbara utveckling som ägt
 rum men också återvinna de värden och de viktiga mål som svepts
 bort med våra ohämmat storslagna illusioner.

III. Krisen och den nutida antropocentrismens verkningar

- 115 Nutida antropocentrism har hamnat i ett paradoxalt premierande
 av teknik framför tankearbete, eftersom »den teknologiska idén
 ser naturen som en livlös ordning, som en opersonlig faktaansam-
 ling, som något helt enkelt 'givet', som ett objekt för praktisk nyt-
 ta, som råmaterial att bankas ut till användbara former; på ett
 likartat sätt ser den kosmos bara som ett 'utrymme' i vilket vi
 obekymrat kan kasta ut saker«. ⁹² Världens inneboende värdighet
 är därmed komprometterad. När människor misslyckas med att
 finna sin rätta plats i världen, missförstår de sig själva och börjar
 handla mot sitt eget bästa: »Gud har inte bara skänkt jorden åt
 människan, som måste bruka den med respekt för det ursprungli-
 ga goda ändamål gåvan gällde, utan även människan är en Guds
 gåva till människan. Hon måste därför respektera den naturliga
 och moraliska struktur hon utrustats med«. ⁹³

92) Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg (1965), s. 63.

93) Johannes Paulus II, *Centesimus annus*, nr 38.

116 Moderniteten har kommit att behäftas med en omåttlig antropocentrism som idag, under annan täckmantel, fortsätter att stå i vägen för en delad förståelse och för ansträngningar när det gäller att stärka social samhörighet. Det är dags att ägna förnyad uppmärksamhet åt verkligheten och de gränser den ålägger oss; det skapar i sin tur villkoren för en mer sund och fruktbar utveckling för individen och samhället. En bristfällig förmedling av kristen antropologi har givit upphov till en felaktig förståelse av förhållandet mellan människan och världen. Det som spreds var oftast en Prometheus-bild om herravälde över världen, något som gav intrycket att det bara var de rädda som brydde sig om att skydda naturen. Istället borde vår »makt« över universum rätteligen förstås som ett ansvarsfullt förvaltarskap.⁹⁴

117 Underlåtenheten att kontrollera den skada på naturen och den miljöpåverkan våra beslut haft är helt enkelt det mest slående tecknet på hur vi åsidosatt det budskap som finns i naturens egna strukturer. När vi misslyckas med att som en del av verkligheten erkänna värdet hos en fattig människa, ett mänskligt embryo, en människa med funktionshinder – bara för att nämna några exempel – då blir det svårt att uppfatta själva naturens rop; allt hör samman. Så snart människan förklarar sig oberoende av verkligheten och uppför sig maktfullkomligt börjar själva fundamenten för vårt liv att vittra, därför att istället »för att fullgöra sin uppgift som Guds medhjälpare i skapelsearbetet sätter sig människan på Guds plats, något som provocerar fram naturens uppror«.⁹⁵

118 Situationen har lett till en oavbruten schizofreni där en teknokrati som inte ser något inneboende värde hos mindre utvecklade varelser samexisterar med den andra extremen som inte ser något speciellt värde hos mänskliga varelser. Men man kan inte bortse från den mänskliga naturen. En förnyelse av vårt förhållande till naturen blir omöjlig utan en förnyelse av människan själv. Det finns ingen

94) Jfr *Love for Creation, An Asian Response to the Ecological Crisis*, kollokviets deklARATION med stöd från Federationen för Asiens biskopskonferenser, Tagatay, 31 jan.–5 feb. 1993, 3.3.2.

95) Johannes Paulus II, *Centesimus annus*, nr 37.

ekologi utan en adekvat antropologi. När människan bara ses som en varelse bland andra, en produkt av tillfälligheter eller fysiska beslut, då »försvagas vår övergripande känsla av ansvar«. ⁹⁶ En missriktad antropocentrism behöver inte nödvändigtvis frambringa »biocentrism«, ty det skulle innebära ytterligare obalans, ett misslyckande när det gäller att lösa nuvarande problem och ett tillskott av nya. Människor kan inte förväntas känna ansvar för världen om man inte samtidigt erkänner och värderar deras unika kapacitet för kunskap, vilja, frihet och ansvar.

119 Kritiken av en missriktad antropocentrism bör heller inte underskatta vikten av mellanmänskliga relationer. Om den nuvarande ekologiska krisen är ett litet tecken på modernitetens etiska, kulturella och andliga kris, kan vi inte förutsätta att vi kan reparera vårt förhållande till naturen och miljön utan att reparera alla grundläggande mänskliga relationer. Den kristna tanken menar att människan har en särskild värdighet som står över andra varelsers; det inskräper aktning för varje enskild individ och respekt för andra. Vår öppenhet för andra, vart och ett »du« med förmåga till vetande, att älska och att gå i dialog, förblir källan till vår mänskliga upphöjdhet. Ett riktigt förhållande till den skapade världen bygger på att vi inte försvagar denna dimension av öppenhet för andra, ännu mindre den transcendenta Du-dimensionen av öppenhet för Gud. Vårt förhållande till miljön kan aldrig isoleras från vårt förhållande till andra och till Gud. I annat fall skulle det inte bli något annat än romantisk individualism upplädd i ekologisk kostym som skulle låsa oss i kvävande immanens.

120 Eftersom allt hänger samman är omsorgen om naturskyddet också oförenligt med rättfärdigandet av abort. Hur kan vi ärligen lära ut vikten av omsorg för andra ömtåliga varelser, hur besvärliga och obekväma de än må vara, om vi misslyckas med att skydda ett mänskligt embryo, även när dess närvaro är obekvämt och skapar svårigheter? »Om personlig och samhällelig öppenhet för att ta emot ett nytt liv går förlorat, då förtorkar också andra former av öppenhet som är av värde för samhället.« ⁹⁷

96) Benedikt XVI, budskap inför världsböndagen för fred 2010, nr 2.

97) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 28.

121 Vi måste utveckla en ny syntes som förmår övervinna de senaste århundradenas falska argument. I trohet mot sin egen identitet och den rikedom på sanning som hon mottagit av Jesus Kristus, fortfar kristenheten att reflektera över dessa frågor i givande dialog med skiftande historiska situationer. I kraft av detta visar hon sin oupphörliga modernitet.⁹⁸

Praktisk relativism

122 En missriktad antropocentrism leder till en missriktad livsstil. I den apostoliska uppmaningen *Evangelii gaudium* underströk jag att den praktiska relativism som är typisk för vår tid är »ännu farligare än en läromässig relativism«. ⁹⁹ När mänskliga varelser placerar sig själva i centrum ger de absolut prioritet åt omedelbar bekvämlighet och allting annat blir relativt. Därför borde vi inte bli överraskade när vi, i förbindelse med det allestädes närvarande teknokratiska paradigmet och kulten av obegränsad mänsklig makt, konstaterar förekomsten av en relativism som ser allting som irrelevant om det inte tjänar de egna omedelbara intressena. Det finns en logik i allt detta där olika attityder livnär sig på varandra, något som leder till utarmande av miljö och samhälle.

123 Den kulturella relativismen är samma slags störning som får en människa att utnyttja en annan, behandla andra som rena objekt, lägga på dem tvångsarbete eller underkuva dem så att de betalar sina skulder. Samma sorts tänkande leder till sexuellt utnyttjande av barn och att man överger de gamla som inte längre tjänar våra intressen. Detta är också sättet att tänka hos dem som säger: låt oss gå med på att marknadens osynliga krafter reglerar ekonomin och sedan betrakta deras inverkan på samhälle och natur som oavsiktlig skada. I avsaknad av objektiva sanningar eller sunnda principer andra än tillfredsställelsen av våra egna begär och omedelbara behov – vilka gränser kan sättas för människohandel, organiserad brottslighet, narkotikahandel, handel med så kallade blodsdiamanter och skinn från utrotningshotade djur? Är detta

98) Jfr Vincent av Lérins, *Commonitorium primum*, kap. 23, PL 50, 668: »Ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur ætate«.

99) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 80.

inte samma relativistiska logik som rättfärdigar att man köper fattiga människors organ för återförsäljning eller för att använda i experiment, eller att eliminera barn därför att de inte är vad deras föräldrar önskade? Den typen av logik, »slit-och-släng«, producerar väldigt mycket avfall till följd av de förvirrade behov som gör att vi konsumerar mer än vi verkligen behöver. Vi bör inte förlita oss på att politiska ansträngningar eller lagens möjligheter kommer att räcka till för att förekomma ett agerande som inverkar på miljön; när själva kulturen är korrupt och objektiv sanning och allmänt vedertagna principer inte längre upprätthålls kommer lagarna bara att ses som godtyckliga pålagor eller hinder som ska undvikas.

Nödvändigheten av att värna sysselsättningen

- 124 Varje förhållningssätt till en fullödig ekologi, som per definition inte utesluter mänskliga varelser, måste beakta arbetets värde, något den helige Johannes Paulus II klokt noterade i encyklikan *Laborem exercens*. Enligt den bibliska skapelseberättelsen placerade Gud mannen och kvinnan i sin trädgård (jfr 1 Mos 2:15) inte bara för att bevara den (»vårda«) utan också för att göra den bördig (»bruka«). Således är det »den skapade världens bestånd« arbetare och hantverkare »säkrar« (Syr 38:34). Det bästa sättet att ta hand om skapelsen är att utveckla den klokt vilket betyder att vi själva blir de verktyg Gud kan använda för att utveckla den potential som han själv lagt ned i det han skapat: »Herren har låtit jorden alstra läkemedel, och en klok man förkastar dem inte« (Syr 38:4).
- 125 Om vi begrundar det riktiga förhållningssättet mellan mänskliga varelser och världen omkring oss inser vi nödvändigheten av en rätt förståelse av arbete; när vi talar om förhållningssättet mellan mänskliga varelser och tingen infinner sig frågan om meningen och syftet med all mänsklig aktivitet. Detta gäller inte bara kropps- eller jordbruksarbete utan all aktivitet som innebär att existerande verklighet modifieras, från att åstadkomma en social rapport till att planlägga ett teknologiskt utvecklingsarbete. Varje form av arbete har en grundstruktur gällande det förhållande vi kan och måste ha med något utöver oss själva. Förutom den vörd-

nadsbjudande kontemplation av skapelsen som vi finner hos den helige Franciskus av Assisi har den kristna traditionen utvecklat en rik och balanserad förståelse av arbetets mening, så som till exempel hos den salige Charles de Foucauld och hans efterföljare.

126 Vi kan också tänka på den stora klostertraditionen. Ursprungligen handlade det om ett slags flykt från världen, ett sätt att komma undan städernas dekadens. Munkarna sökte sig till öknen, övertygade om att det var bästa platsen för att erfara Guds närvaro. Senare, med den helige Benedikt av Nursia, uppkom idén att munkarna skulle leva i kommuniteter och kombinera bön och andlig läsning med kroppsarbete (*ora et labora*). Tanken att kroppsarbete kunde vara något andligt meningsfullt visade sig revolutionär. Egen tillväxt och helgelse blev något som fanns att söka i växelspelet mellan kontemplation och arbete. Detta sätt att erfara arbete gör oss mer beskyddande och respektfulla inför miljön; vårt förhållande till världen genomsyras av hälsosam besinning.

127 Vi är övertygade om att människan »är hela det ekonomiska och sociala livets upphov, medelpunkt och mål». ¹⁰⁰ Om vår mänskliga kapacitet för kontemplation och vördnad skadas, blir det emellertid lätt så att arbetets värde kan missuppfattas. ¹⁰¹ Vi måste komma ihåg att män och kvinnor har »förmågan att ta eget ansvar för sin materiella välfärd, sina moraliska framsteg och sin andliga mognad». ¹⁰² Arbete borde ge förutsättningar för en sådan riklig, personlig tillväxt där många aspekter av livet kan samspela: kreativitet, framtidsplanering, talangutveckling, förverkligande av våra värderingar, att relatera till andra, att ge ära åt Gud. Som en följd av detta är det nödvändigt, i den globala samhällsverkligheten av idag, att »man fortsätter att prioritera målet att skaffa alla tillgång till trygg anställning» ¹⁰³ oavsett begränsade affärsintressen och dubiösa ekonomiska slutsatser.

100) Andra Vatikankonciliet (1962–1965), *Gaudium et spes*, nr 63.

101) Jfr Johannes Paulus II, *Centesimus annus*, nr 37.

102) Paulus VI, *Populorum progressio*, nr 34.

103) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 32.

128 Vi är skapade med en kallelse till arbete. Målet borde inte vara att teknologisk utveckling i allt större omfattning kan ersätta mänskligt arbete, det vore en förlust för mänskligheten. Arbete är en nödvändighet, en del av meningen med livet på denna jord, en väg till tillväxt, mänsklig utveckling och personligt förverkligande. Finansiellt stöd åt de fattiga måste förbli en tillfällig lösning i situationer av trängande behov. Det större målet bör alltid vara att ge dem möjlighet till ett värdigt liv genom arbete. Tyvärr har ekonomin orienterat sig mot ett favoriserande av en teknologisk utveckling som reducerar produktionskostnader genom att friställa arbetare och ersätta dem med maskiner. Detta är ännu ett sätt som kan resultera i att vi motarbetar oss själva. Förlusten av arbetstillfällen har en negativ påverkan på ekonomin genom att »det 'sociala kapitalet' rivs gradvis ned, de nätverk som bygger på förtroende, pålitlighet och respekt för regelverk och som är omistliga för varje form av mänsklig samlevnad«. ¹⁰⁴ Med andra ord: »Mänskliga kostnader innebär också alltid ekonomiska kostnader, och när ekonomin fungerar dåligt har det alltid ett mänskligt pris«. ¹⁰⁵ Att sluta investera i människor i syfte att kortsiktigt göra större finansiell vinst, är en dålig affär för samhället.

129 Om det fortsatt ska vara möjligt att erbjuda sysselsättning är det absolut nödvändigt att gynna en ekonomi som uppmuntrar produktiv mångfald och kreativ affärsverksamhet. Det finns till exempel en omfattande förekomst av småskaliga matproduktions-system som förser större delen av världens människor med föda; de använder anspråkslöst små odlingsmarker och producerar mindre avfall, låt så vara att det handlar om små jordbruksenheter, fruktträdgårdar och odlingar, jakt, att skörda det som växer vilt och lokalt fiske. Ekonomier i större skala, särskilt i jordbrukssektorn, brukar till slut tvinga småbrukare att sälja eller att överge sina traditionella grödor. Småbrukarnas försök att byta till andra, mer varierade produktionsmöjligheter visar sig resultatlösa på grund av svårigheter att knyta an till regionala och globala mark-

104) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 32.

105) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 32.

nader, eller därför att infrastrukturen för försäljning och transporter är anpassad för större affärsverksamheter. Myndigheterna har rätten och plikten att vidta klara och bestämda åtgärder för att tillgodose småproducenter och en varierad produktion. För att tillförsäkra sådan ekonomisk frihet som alla kan få nytta av, måste man ibland införa åtstramningar för dem som har större resurser och finansiell makt. Att hävda förekomsten av ekonomisk frihet när de verkliga omständigheterna förhindrar många människor att ta del av den – när dessutom möjligheterna till sysselsättning fortsätter att minska – är att tala med kluven tunga, något som för politiken i vanrykte. Affärsverksamhet är en förnämlig uppgift, avsedd att producera välstånd och att förbättra vår värld. Den kan vara en källa till blomstring inom de områden där den verkar, särskilt om den ser skapandet av arbete som en väsentlig del av sin uppgift för det gemensamma goda.

Nya biologiska teknologier

130 I det filosofiska och teologiska synsätt på den mänskliga varelsen och skapelsen som jag har presenterat, framgår tydligt att människan, utrustad med förstånd och kunskap, inte är någon ytlig faktor som man kan bortse ifrån. Medan mänsklig påverkan på växtlighet och djur är tillåten när det handlar om det mänskliga livets nödvändigheter, lär *Katolska kyrkans katekes* att experiment på djur är moraliskt försvarbara endast »inom rimliga gränser och [om det] bidrar till att vårda eller rädda människoliv«. ¹⁰⁶ Katekesen slår fast att mänsklig makt har gränser och att det »strider mot människans värdighet att onödigtvis utsätta djur för lidande eller slösa med deras liv«. ¹⁰⁷ All användning av och experiment på djur »kräver religiös vördnad för skapelsens integritet«. ¹⁰⁸

131 Här skulle jag vilja påminna om den balanserade position den helige Johannes Paulus II intog när han framhöll att den nytta vetenskaplig och teknologisk utveckling medfört vittnar om »ädelheten i det mänskliga kall det är att ansvarsfullt delta i Guds skapel-

106) *Katolska kyrkans katekes*, nr 2417.

107) *Katolska kyrkans katekes*, nr 2418.

108) *Katolska kyrkans katekes*, nr 2415.

seakt«, liksom när han underströk att »vi inte kan ingripa på ett område inom ekosystemet utan att vara ytterst medvetna om de konsekvenser sådana ingripanden får på andra områden«. ¹⁰⁹ Han klargjorde att kyrkan uppskattar den nytta som är ett resultat »av studiet och tillämpningen av molekylärbiologin, åtföljd av andra discipliner som genetik och dess teknologiska tillämpning inom jordbruk och industri«. ¹¹⁰ Men han poängterade också att detta inte får leda till »urskillningslös genmanipulation« ¹¹¹ som bortser från de negativa effekterna av sådana ingripanden. Mänsklig kreativitet kan inte undertryckas. Om nu en konstnär inte kan hindras från att använda sin kreativitet bör inte heller de som utrustats med särskilda gåvor för att föra forskning och teknologi framåt förhindras att använda sina av Gud givna talanger till andras nytta. Fortlöpande bör vi påminna oss om målen, effekterna, helheten och de etiska gränserna för sådan mänsklig aktivitet, som är en form av makt med ansevärliga inneboende risker.

132 Detta är den korrekta strukturen för all reflektion kring mänsklig påverkan på växter och djur, som numera inkluderar bioteknikens genmanipulation i syfte att bearbeta den potential som finns i materien. Den respekt som tron bjuder oss innebär krav på stor uppmärksamhet på vad den biologiska vetenskapen, genom forskning som inte influerats av ekonomiska intressen, kan lära oss om biologiska strukturer, deras möjligheter och mutationer. Varje legitim intervention i naturen bör ske bara på ett sådant sätt att »det gynnar utvecklingen på naturens egna villkor, nämligen skapelsens, så som Gud avsett«. ¹¹²

133 Det är svårt att ha en generell uppfattning om genmodifiering (GMO) oavsett om det gäller vegetabilier eller djur, medicin eller jordbruk, därför att variationerna är stora och kräver särskilda överväganden. De inneboende riskerna beror inte alltid på tekni-

109) Johannes Paulus II, budskap inför världsböndagen för fred 1990, nr 6.

110) Johannes Paulus II, tal till Påvliga Vetenskapsakademien, 3 okt 1981, nr 3.

111) Johannes Paulus II, budskap inför världsböndagen för fred 1990, nr 7.

112) Johannes Paulus II, tal vid World Medical Associations 35:e generalförsamling, 29 okt. 1983, nr 6.

ken i fråga utan snarare på oriktig eller överdriven tillämpning. I själva verket har naturen själv ofta framkallat genetiska mutationer, och fortsätter göra det. Inte heller är mutationer förorsakade genom mänskliga ingripanden ett modernt fenomen. Domesticeringen av djur, korsbefruktningen av arter och andra gamla och allmänt accepterade metoder kan nämnas som exempel. Vi behöver bara påminna oss om att den vetenskapliga utvecklingen när det gäller genmodifierad gröda började med iakttagelsen av naturliga bakterier som spontant förändrade cellernas arvs massa hos växter. En sådan process i naturen är emellertid långsam och kan inte jämföras med den höga hastighet som gäller för samtida teknologiska framsteg, inte ens när sådana görs på grundval av flera århundradens vetenskapliga utveckling.

- 134 Även om det inte finns bindande bevis för att genmodifierad gröda skulle vara skadlig för människan återstår ett antal viktiga invändningar som inte bör underskattas; dock ska nämnas att användningen av sådan gröda fått en del regioner att blomstra ekonomiskt, något som hjälpt till att lösa problem. På många håll där sådan odling inletts, har produktionen samlats i några få ägarhänder till följd av att »småbrukarna i stigande grad försvunnit och, som en konsekvens av att deras områden exploaterats, tvingats att lämna den faktiska produktionen«. ¹¹³ De mest utsatta av dessa blir tillfällighetsarbetare, och för många jordbruksarbetare slutar det med att de får flytta till tätorter märkta av fattigdom. Utbredningen av sådana odlingar får som konsekvens att ekosystemens komplexa nätverk förstörs, att odlingsmångfalden minskar och att regionala ekonomier påverkas, nu och i framtiden. I åtskilliga länder kan man iaktta hur producenter av spannmål och sådant som behövs för odling bildar oligopol. Detta beroende skulle förvärras om man övervägde produktion av obrukbar säd; effekten skulle bli att bönderna tvingades att handla från större producenter.

113) Biskopskommissionen för pastorala angelägenheter i Argentina, *Una tierra para todos*, juni 2005, nr 19.

135 Tveklöst är det så att dessa omständigheter fortlöpande kräver uppmärksamhet och omsorg om de etiska implikationerna. En bred, vetenskapligt ansvarsfull och samhällelig debatt måste komma till stånd, en debatt som är kapabel att bedöma all tillgänglig information och att nämna saker vid deras rätta namn. Ibland är det så att full information inte läggs i dagen; ett urval sker på basis av vissa intressen, de kan vara politiskt-ekonomiska eller ideologiska. Detta gör det svårt att få till stånd en balanserad och riktig uppfattning, en som tar alla relevanta variabler med i beräkningen. Diskussioner måste föras där alla dessa som är direkt eller indirekt berörda (bönder, konsumenter, myndigheter, forskare, spannmålsproducenter, människor som lever nära desinformerade odlingsfält och andra) kan ge till känna sina problem och bekymmer och få tillgång till adekvat och pålitlig information så att de kan fatta beslut för allas bästa, nu och för framtiden. Detta är en komplex miljöfråga; den kräver en uttömmande behandling som till att börja med skulle behöva större insatser för att finansiera olika former av oberoende, tvärvetenskaplig forskning som kan kasta nytt ljus över problemet.

136 Samtidigt är det en försvårande omständighet att en del ekologiska rörelser som försvarar miljön, och rätteligen efterlyser begränsningar för den vetenskapliga forskningen, ibland underlåter att tillämpa samma principer för det mänskliga livet. Det finns en tendens att rättfärdiga alla gränsöverträdelser när det gäller experiment på levande mänskliga embryon. Vi glömmer att en mänsklig varelses omistliga värde är oberoende av utvecklingsstadium. På samma sätt blir det när teknologin bortser från viktiga etiska principer – man hamnar i ett betraktelsesätt som ser vilken tillämpning som helst som legitim. Som vi har sett i detta kapitel kommer en teknologi som lösgjort sig från etiken inte att ha lätt för att begränsa sin egen makt.

KAPITEL IV

FULLÖDIG EKOLOGI

137 Eftersom allting hänger samman och dagens problem ropar på en vision som förmår beakta alla aspekter av den globala krisen, föreslår jag att vi nu reflekterar över några grundvillkor för en *fullödlig ekologi*, en som tydligt respekterar de mänskliga och sociala dimensionerna.

i. Miljöbetingad, ekonomisk och samhällelig ekologi

138 Ekologin studerar förhållandet mellan levande organismer och de miljöer i vilka de utvecklas. Detta förutsätter med nödvändighet reflektion och debatt kring nödvändiga levnadsbetingelser och förutsättningar för samhällets överlevnad, liksom den ärlighet som behövs för att ifrågasätta vissa modeller för utveckling, produktion och konsumtion. Det kan inte nog understrykas hur allting är sammanlänkat. Tid och rum är inte oberoende av varandra, och inte ens atomer eller partiklar mindre än atomer kan betraktas isolerat. Precis som de olika aspekterna av planeten – de fysiska, kemiska och biologiska – hänger samman, är levande arter delar av ett nätverk som vi aldrig till fullo kommer att utforska eller förstå. En avsevärd del av vår genetiska kod delar vi med många levande varelser. Härav följer att fragmentarisk och isolerad kunskap faktiskt kan bli ett slags okunnighet, om den inte sätts in i ett bredare betraktelsesätt av verkligheten.

139 När vi talar om »miljön« talar vi egentligen om den relation som existerar mellan natur och samhälle. Naturen kan inte betraktas som något separat från oss själva eller bara som en omgivning i vilken vi lever. Vi är en del av naturen, inkluderad i den och därför i oavlatlig växelverkan med den. För att vi ska kunna känna igen sådant som resulterar i föroreningar på en viss plats behöver vi studera hur samhället ifråga fungerar, dess ekonomi, dess reaktionsmönster och hur man där tar tag i verkligheten. Föränder-

ligheten gör det inte längre möjligt att finna en specifik, avskild anledning till varje del av problemet. Det är av högsta vikt att söka vittomfattande lösningar som beaktar den växelverkan som sker dels inom de naturliga systemen själva, dels inom de samhällliga systemen. Det vi står inför är inte två olika kriser, en miljömässig och en samhälllig, utan snarare en komplex kris som är både samhälllig och miljömässig. Strategier för att finna lösningar kräver en helhetssyn som bekämpar fattigdom, återupprättar värdigheten för de utestängda och samtidigt beskyddar naturen.

140 Till följd av antalet och variationen av faktorer som måste beaktas när man beräknar den miljöpåverkan ett konkret projekt kan få, är det viktigt att ge forskarna deras rättmätiga plats, att underlätta deras samarbeten och att tillförsäkra stor akademisk frihet. Pågående forskning bör också ge oss en bättre förståelse av hur olika varelser relaterar till varandra för att bilda de större enheter som vi idag kallar ekosystem. Vi tar hänsyn till dessa system inte bara för att avgöra hur vi bäst kan nyttja dem utan också därför att de oberoende av användbarhet har ett inneboende värde. Eftersom de är skapade av Gud är varje organism av godo och beundransvärd i sig; detsamma gäller enhetliga ansamlingar av organismer inom ett definierat område som fungerar som system. Även om vi sällan är medvetna om det är vi beroende av dessa större system för vår egen existens. Vi behöver bara påminna oss om hur ekosystem samverkar när det gäller att upplösa koldioxid, rena vatten, reglera sjukdomar och epidemier, bilda jord, bryta ned avfall och många andra sammanhang som vi bortser från eller helt enkelt inte vet något om. När väl medvetenheten infinner sig inser många att vi lever och verkar utifrån en verklighet som har givits oss, som föregår vår egen existens och våra förmågor. Följaktligen måste vi när det gäller »hållbar användning« alltid ta hänsyn till varje enskilt ekosystems förmåga till förnyelse utifrån alla olika aspekter.

141 Ekonomisk tillväxt tenderar att resultera i förutsägbara reaktioner och en viss standardisering med målet att förenkla metoder och minska kostnader. Detta talar för nödvändigheten av en »ekonomisk ekologi« med förmåga att vara lockande för en bredare

verklighetsuppfattning. Miljöskydd är faktiskt »en integrerad del av utvecklingsprocessen och [kan] inte betraktas som något isolerat därifrån«. ¹¹⁴ Vi är i brådskande behov av en humanism som förmår sammanföra olika kunskapsområden, ekonomin inkluderad, till förmån för en mer fullödlig och införlivande vision. Analysen gällande miljöproblemen kan idag inte särskiljas från analysen av sammanhang som rör det mänskliga, familj, arbetsrelationer och stadsmiljö, och inte heller från hur individer relaterar till sig själva, något som i sin tur påverkar hur de relaterar till andra och till miljön. Det finns ett samband mellan ekosystem och olika aspekter av samhällets växelverkan, något som åter visar att »helheten är större än delarna«. ¹¹⁵

142 Om allting hör samman innebär det också att standarden på samhällets institutioner får konsekvenser för miljön och det mänskliga livets kvalitet. »Varje kränkning av solidaritet och medborgerlig samhörighet skadar miljön«. ¹¹⁶ I den meningen är samhällsekologi med nödvändighet institutionell för att gradvis vidgas till att omfatta samhället som helhet, från familjen som grundläggande social grupp och vidare till lokala, nationella och internationella gemenskaper. Institutionerna utvecklar normer för mänskligt samspel inom varje samhällsligt skikt, och mellan dem. Allt som försvagar dessa institutioner får negativa konsekvenser, till exempel orättvisor, våld och bristande frihet. Det finns ett antal länder där effektiviteten hos institutionerna håller relativt låg nivå, något som resulterar i större problem för befolkningen medan det gynnar sådana som kan dra fördel av situationen. Brist på respekt för lagen har blivit vanligare vare sig det gäller inom statsförvaltning, på olika nivåer i civilsamhället eller i relationerna mellan individer. Lagar må vara väl utformade men kan ändå bli verkningslösa. Kan vi, i sådana fall, hoppas på att lagstiftning och reglering som har att göra med miljön kommer att visa sig effektiv? Vi vet till exempel att det finns länder med tydlig lagstiftning gällande skydd av skog som förtiger kännedom om återkommande lagöver-

114) *Riodeklarationen om miljö och utveckling*, 14 juni 1992, princip 4.

115) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 237.

116) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 51.

trädelser. Dessutom är det så att det som sker på en plats kan få direkta eller indirekta återverkningar på andra håll. Som exempel kan nämnas att drogmisbruk i välmående samhällen skapar en ständigt växande efterfrågan på varor som importeras från fattiga regioner där korruption förekommer, liv förstörs och miljön fortsätter att försämrans.

II. Kulturell ekologi

143 Jämte det fädernearv vi har i naturen finns det ett historiskt, konstnärligt och kulturellt arv som också det är hotat. Detta arv utgör en del av varje plats gemensamma identitet och är grundvalarna på vilka beboeliga städer kan byggas. Det är inte fråga om att riva ned och bygga nytt, förslagsvis mer hänsynsfullt mot miljön om än inte alltid så trevligt att bo i. Snarare finns det behov av att införliva varje plats historia, kultur och arkitektur för att så långt möjligt bevara en ursprunglig identitet. Ekologi innebär nu också att skydda mänsklighetens kulturskatter i vidaste mening. Mer specifikt handlar det om att ägna större uppmärksamhet åt den lokala kulturen när man studerar miljöproblemen och att prioritera en dialog mellan det vetenskapliga-tekniska språket och lokalbefolkningens språk. Kultur är så mycket mer än det vi har ärvt av det förflutna; det är också, och framför allt, en levande, dynamisk delaktighet i verkligheten som inte kan uteslutas när vi omprövar förhållandet mellan människan och miljön.

144 Konsumtionssamhällets syn på människan, uppmuntrad av mekanismerna i dagens globaliserade ekonomi, har en nivellerande effekt på olika kulturer, något som förminskar den rika variation som är hela mänsklighetens kulturarv. Försök att lösa problem genom likformiga regleringar eller tekniska ingripanden kan leda till att man bortser från komplexiteten på lokal nivå. Den kräver tvärtom aktiv medverkan från alla berörda samhällsmedborgare. Nya processer som tar form kan inte alltid passa in i ramverk som kommer utifrån; de måste förankras i den lokala kulturen. Eftersom livet och världen är dynamiska, måste också vår omsorg om världen vara flexibel och dynamisk. Om endast tekniska lösningar

tillämpas löper man risken att ta itu med symtomen men inte med de mer allvarliga, underliggande problemen. Det är nödvändigt att respektera de rättigheter befolkningar och kulturer äger, och att förstå att en befolkningsgrupps utveckling förutsätter en historisk utveckling som sker inom ett kultursammanhang och kräver lokalbefolkningens ständiga och aktiva deltagande *utifrån deras egentliga kulturtillhörighet*. Inte heller kan begreppet livskvalitet appliceras utifrån; livskvalitet måste förstås inifrån en tillvaro av symboler och vanor som är relevanta för varje mänsklig gruppering.

- 145 Många former av omfattande exploatering och försämring av miljön gör inte bara slut på de resurser som förser lokalbefolkningen med dess levebröd utan underminerar också de sociala strukturer som, under lång tid, format deras kulturella identitet och uppfattning om livets och samhällets mening. En kulturs försvinnande kan vara något lika allvarligt som, eller till och med allvarligare än, att en växt- eller djurart försvinner. De problem en förhärskande livsstil kopplad till ensidig produktion åstadkommer kan blir lika skadliga som förändringarna i ekosystemen.
- 146 Därför är det av största vikt att visa särskild omtanke om urbefolkningar och deras traditioner. De är inte bara en minoritet bland andra utan borde utgöra den huvudsakliga dialogpartnern, inte minst när stora projekt som påverkar deras mark planeras. För dem är mark inte en sak utan snarare en gåva från Gud och från deras förfäder som vilar där, en helig plats som de måste stå i förbindelse med om de ska kunna bevara sin identitet och sina värderingar. När de kan stanna kvar är det de själva som bäst kan sörja för sin jord. Ändå, på olika håll i världen, utsätts lokalbefolkningar för påtryckningar för att överge sina hemtrakter och därigenom ge utrymme åt jordbruks- och gruvprojekt som genomförs utan tanke på att naturen och kulturen förstörs.

III. Det dagliga livets ekologi

- 147 En tillförlitlig utveckling inbegriper en strävan efter väsentlig förbättring av mänsklig livskvalitet, och i detta ligger en omtanke om den omgivning i vilken människor lever sina liv. Den omgivningen påverkar vårt sätt att tänka, känna och handla. Våra rum, våra hem, våra arbetsplatser och vårt grannskap blir en del av uttrycket för vår identitet. Vi anstränger oss för att passa in i vår omgivning, men om den är oordnad, kaotisk eller präglas av oväsen och fulhet gör sådan överstimulering att vi får svårt att känna oss delaktiga och lyckliga.
- 148 Beundransvärd kreativitet och generositet uppvisas av människor och grupper som reagerar på miljömässiga begränsningar genom att mildra omgivningens olyckliga påverkan och försöka styra sina liv rätt mitt i ordning och ovisshet. På vissa platser där till exempel husfasaderna förfaller lägger människor ned stor omsorg på att sköta om själva bostaden, eller så finner de tillfredsställelse i andras hjälpsamhet och vänlighet. Ett välgörande socialt umgänge kan lysa upp en till synes ovälkommande omgivning. Ibland tillämpas en lovvärd mänsklig ekologi av fattiga, detta trots stora umbäranden. Den kvävningsskänsla tätt befolkade bostadsområden kan inge, motverkas om nära och varma relationer utvecklas, om gemenskaper bildas, om de begränsningar miljön inger kompenseras av att människor i sitt inre upplever sig vara en del av solidaritet och samhörighet. Därigenom kan vilken plats som helst förvandlas från ett helvete på jorden till platsen för ett värdigt liv.
- 149 Den extrema fattigdom som finns i områden som saknar harmoni, öppna ytor eller möjligheter för samverkan kan leda till våldsbrott och till exploatering från kriminella grupper. I jättestädernas oroliga grannskap kan människors dagliga erfarenheter av överbefolkning och social anonymitet skapa känslor av rotlöshet som föder ett asocialt beteende och våld. Ändå insisterar jag på att kärlek alltid visar sig mäktigare. Många människor i sådana omständigheter har förmåga att skapa hemmahörighet och samhörighet, band som kan förvandla överbefolkning till en erfarenhet

av gemenskap där egots väggar kan rivas ned och självskhetens hinder kan besegras. Sådana erfarenheter av ett slags gemensam räddning kan ofta föda kreativa idéer när det gäller upprustning av hus och grannskap.¹¹⁷

- 150 Med utgångspunkt från det inbördes förhållandet mellan omgivning och mänskligt beteende borde de som utformar nya byggnader, grannskap, offentliga miljöer och städer hämta kunskap från de olika discipliner som hjälper oss att förstå människors tankeprocesser, symbolspråk och handlingsmönster. Det räcker inte att eftersträva en vacker formgivning. Ännu viktigare är det vi lägger ned i en annan sorts skönhet: människors livskvalitet, deras anpassning till miljön, människors möten och ömsesidiga hjälpsamhet. Även här förstår vi hur viktigt det är att stadsplanering alltid tar hänsyn till dem som ska leva i dessa områden.
- 151 Det finns också ett behov av att skydda dessa gemensamma platser, synliga landmärken och stadslandskap som fördjupar vår känsla av samhörighet, av fast förankring, av »att höra hemma« i en stad som omfattar oss och för oss samman. Det är viktigt att olika stadsdelar är väl integrerade och att de som lever där har en helhetskänsla och inte känner sig begränsade till sitt område utan att kunna se staden i stort som en plats de delar med andra. Ingridanden med konsekvenser för städer eller landsbygd bör ta med i beräkningen hur olika element samverkar för att forma den helhet som invånarna uppfattar som en sammanhängande och meningsfull inramning för sina liv. De andra kommer då inte längre att ses som främlingar utan som en del av det »vi« som vi alla vill skapa. Av samma skäl är det, både i städer och på landsbygd, av godo om man kan avsätta vissa platser som kan fredas och skyddas från ständiga förändringar till följd av mänsklig inverkan.

117) Några författare har framhållit kvaliteter som ofta påträffats till exempel i Latinamerikas *villas*, *chabolas* och *favelas*: jfr Juan Carlos Scannone SJ, »La irrupción del pobre y la lógica de la gratuidad«, *Irrupción del pobre y quehacer filosófico: hacia una nueva racionalidad*, ed. J. C. Scannone & M. Perine, Buenos Aires (1993), s. 225–230.

152 Bostadsbrist är ett stort problem i många delar av världen, både i jordbruksbygder och i större städer, eftersom statlig budgetfinansiering vanligtvis bara täcker en liten del av behovet. Det är inte bara de fattiga utan också många andra i samhället som har svårigheter att äga ett hem. Ett hem har stor betydelse för den personliga värdigheten och för familjens tillväxt. Detta är en stor fråga för humanekologin. På en del håll, där provisoriska kåkstäder har vuxit upp, betyder det att man måste utveckla dessa områden snarare än att jämna dem med marken eller förflytta dem. När de fattiga lever i ohygienisk slum eller i farliga bostäder och »det blir nödvändigt att förflytta dem för att inte öka deras lidanden, då måste adekvat information ges på förhand, möjlighet till anständiga bostäder behöver erbjudas och de människor som är direkt berörda måste få vara en del av processen«. ¹¹⁸ På samma gång måste kreativitet komma till stånd för att anpassa nedslitna områden till en välkomnande stad: »Hur vackra är inte de städerna som övervinner en förlamande misstro och integrerar dem som är annorlunda och gör denna integration till en ny utvecklingsfaktor! Hur attraktiva är inte de städerna som till och med i sin arkitektur har många platser som förenar, relaterar, gynnar och uppskattar de andra!« ¹¹⁹

153 Livskvaliteten i städerna är mycket beroende av kommunikationerna, som ofta är en källa till kval för trafikanterna. Många bilar, med eller utan passagerare, cirkulerar i städerna och orsakar trafikstockning, ökar föroreningar och slukar enorma kvantiteter icke förnybar energi. Det hela gör det nödvändigt att bygga fler vägar och parkeringsplatser, något som förstör stadslandskapet. Många specialister är ense om att de allmänna kommunikationsmedlen måste prioriteras. En del av de gränsdragningar som behövs kommer inte att invändningsfritt accepteras av samhället om inte påtagliga förbättringar görs i själva kommunikationssystemen; i många städer idag tvingas människor att stå ut med ovärdiga omständigheter till följd av trängsel, obekvämheter, oregelbunden service och brist på säkerhet.

118) *Justitia et Pax, Kompendium av kyrkans sociallära*, nr 482.

119) *Franciskus, Evangelii gaudium*, nr 210.

- 154 Respekten för vår mänskliga värdighet visar sig ofta oförenlig med den kaotiska tillvaro som människor måste uthärda i stadslivet. Detta ska inte få oss att glömma bort den övergivenhet och försummelse som också en del landsbygdsbefolkningar upplever där de saknar tillgång till grundläggande service och där arbetare hänvisas till slavliknande förhållanden utan rättigheter eller ens hopp om ett mer värdigt liv.
- 155 Humanekologi förutsätter ytterligare en djupgående verklighet: förhållandet mellan mänskligt liv och den moraliska lagen, inskriven i vår natur och nödvändig för att skapa en värdigare miljö. Påve Benedikt XVI talade om »en människans ekologi«, baserad på det faktum att »också människan har en natur som hon måste respektera och som inte kan manipuleras efter behag«. ¹²⁰ Det räcker att inse att vår kropp som sådan ställer oss i en direkt relation till miljön och till andra levande varelser. Att acceptera vår kropp som en gåva från Gud är avgörande för vårt välkomnande och accepterande av hela världen som en gåva från Fadern och vårt gemensamma hem, medan uppfattningen att vi åtnjuter absolut makt över vår egen kropp vrider vårt tänkande, ofta knappt märkbart, till uppfattningen att vi åtnjuter absolut makt över skapelsen. Ett nödvändigt inslag i varje äkta humanekologi är detta att lära oss acceptera vår kropp, att vårda oss om den och att respektera hela dess innebörd. Dessutom, att uppskatta kroppen i sin femininitet eller maskulinitet är nödvändigt om jag ska kunna lära känna igen mig själv i ett möte med någon som är annorlunda. På så sätt kan vi glädjefyllt ta emot en mans eller kvinnas särskilda gåvor, ett verk av Gud som Skapare, och bli ömsesidigt berikade. Det är inte en sund attityd att försöka »upphäva könsskillnader av skälet att man inte längre vet hur man ska möta dem«. ¹²¹

120) Benedikt XVI, tal till tyska förbundsdagen, Berlin, 22 sept. 2011, AAS 103 (2011), s. 668.

121) Jfr Franciskus, katekes, 15 april 2015, *L'Osservatore Romano*, 16 april 2015, s. 8.

iv. Principen om det gemensamma goda

- 156 En fullödlig ekologi är oskiljaktig från uppfattningen om det gemensamma goda, samhällsetikens centrala och enande princip. Det gemensamma goda är »summan av de sociala villkor som möjliggör för grupper och enskilda att fullkomnas lättare och mer fullständigt«. ¹²²
- 157 Till grund för principen om det gemensamma goda finns respekten för människan som sådan, utrustad med grundläggande och obestridda rättigheter disponerade för hennes fullödiga utveckling. Det har också med samhällets övergripande välfärd att göra och med utvecklandet av en mängd mellanliggande grupper som tillämpar subsidiaritetsprincipen. Bland dessa grupper intar familjen en särställning i egenskap av samhällets grundsten. Det gemensamma goda förutsätter också samhällsfred, den stabilitet och trygghet som en viss ordning ger och som inte kan uppnås utan särskild omsorg om en väl tillämpad rättvisa; närhelst den skändas blir följden våld. Samhället i stort, och staten i synnerhet, har plikten att försvara och främja det gemensamma goda.
- 158 I det globala samhällets nuvarande tillstånd, där orättvisorna flödar över och växande skaror berövas grundläggande mänskliga rättigheter och anses förbrukade, blir principen om det gemensamma goda omedelbart, logiskt och oundvikligen, ett upprop för solidaritet och ett särskilt ställningstagande för de fattigaste av våra bröder och systrar. Detta ställningstagande innebär att acceptera konsekvenserna av att jordens tillgångar är ämnade för alla. Som jag nämnde i den apostoliska uppmaningen *Evangelii gaudium*¹²³ kräver detta framför allt annat en insikt om de fattigas stora värdighet i ljuset av våra djupaste övertygelser som troende. Vi behöver bara se oss omkring idag för att förstå att denna rätt i själva verket är ett etiskt imperativ, oundgängligt om vi verkligen ska kunna förverkliga det gemensamma goda.

122) Andra Vatikankonciliet (1962–1965), *Gaudium et spes*, nr 26.

123) Jfr Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 186–201.

v. Rättvisa mellan generationerna

159 Föreställningen om det gemensamma goda utsträcker sig också till kommande generationer. Den globala ekonomiska krisen har smärtsamt uppenbarat de skadliga effekterna av att vi ignorerat vårt gemensamma öde, vilket måste inbegripa dem som kommer efter oss. Vi kan inte längre tala om en hållbar utveckling oberoende av en solidaritet över generationsgränserna. Så fort vi börjar tänka på hur den värld ser ut som vi lämnar över till kommande generationer, börjar vi se på saker annorlunda; vi inser att världen är en gåva som vi har fått gratis och som vi måste dela med andra. Eftersom världen har blivit oss given kan vi inte längre betrakta verkligheten bara utifrån en nyttsynpunkt där effektivitet och produktivitet helt och hållet anpassas till vår individuella fördel. Solidaritet över generationsgränser är inte en valfrihet utan snarare en grundläggande rättighetsfråga eftersom den värld vi tagit emot också tillhör dem som kommer efter oss. De portugisiska biskoparna har uppmanat oss att erkänna rättvisans förpliktelse: »Miljön utgör en del av mottagandets logik. Den är ett lån till varje generation som sedan måste ge den vidare till nästa.«¹²⁴ En fullödlig ekologi utmärks av denna bredare framtidssyn.

160 Vilken sorts värld vill vi lämna över till dem som kommer efter oss, till de barn som nu växer upp? Frågan gäller inte enbart miljön som sådan; ämnet kan inte behandlas styckevis. När vi frågar oss själva vilken sorts värld vi vill lämna efter oss tänker vi först och främst på dess allmänna riktning, dess mening och dess värden. Om vi inte kämpar med sådana djupare frågeställningar tror jag inte att vår omsorg om ekologi kommer att ge särskilt betydelsefulla resultat. Men om vi modigt tar itu med dessa ämnen leder det obönhörligen till att vi måste ställa andra skarpa frågor: Vad är syftet med vårt liv i denna värld? Varför är vi här? Vad är målet för vårt arbete och alla våra ansträngningar? Vilken användning har jorden av oss? Då räcker det inte längre till att vi bara konstaterar att vi måste bry oss om kommande generationer. Vi måste inse att

124) Portugisiska biskopskonferensen, pastoralbrevet *Responsabilidade Solidária pelo Bem Comum*, 15 sept. 2003, nr 20.

det som står på spel är vår egen värdighet. Överlämnandet av en beboelig planet till kommande generationer är, först och främst, vårt ansvar. Frågan påverkar oss dramatiskt eftersom den berör den yttersta meningen med vår jordiska vistelse.

- 161 Domedagsprofetior kan inte längre bemötas med ironi eller ringaktning. Det kan mycket väl bli så att vi lämnar spillror, ödeläggelse och smuts efter oss till kommande generationer. Ökningen av konsumtion, avfall och miljöförändringar har tårt så på planetens resurser att vår nutida livsstil, ohållbar som den är, bara kommer att påskynda katastrofer av det slag som redan nu då och då inträffar på olika håll i världen. Följderna av den nuvarande obalansen kan bara mildras genom våra beslutsamma åtgärder, här och nu. Vi måste begrunda vårt ansvar inför dem som kommer att tvingas utstå de ödesdigra konsekvenserna.
- 162 Våra svårigheter att på allvar ta oss an utmaningen har mycket att göra med en etisk och kulturell tillbakagång som har åtföljt försämringen av miljön. Män och kvinnor i vår postmoderna värld löper risken att hamna i otyglad individualism, och många samhällsproblem har samband med nutidens självcentrerade kultur där det är den omedelbara tillfredsställelsen som gäller. Vi erfar detta i krisen för familjen och de sociala kontakterna, och också i svårigheterna att kännas vid den andre. Föräldrar kan hemfalla åt impulsiv och slösaktig konsumtion, något som påverkar deras barn som finner det allt svårare att hitta ett eget hem och bilda familj. Vår oförmåga att på allvar tänka på kommande generationer är dessutom kopplad till vår oförmåga att vidga ramen för våra nuvarande intressen och ta hänsyn till dem som förblir utestängda från utvecklingen. Låt oss inte bara tänka på framtidens fattiga utan också på dagens fattiga; deras liv här på jorden är korta, de kan inte fortsätta vänta. Som sagt: »förutom en tydligare känsla för solidaritet mellan generationerna finns det ett brådskande moraliskt behov av en förnyad känsla för solidaritet inom generationerna«.¹²⁵

125) Benedikt XVI, budskap inför världsböndagen för fred 2010, nr 8.

KAPITEL V

INFALLSVINKLAR OCH HANDLINGSSÄTT

163 Så här långt har jag försökt att noga granska vår nuvarande be-lägenhet genom att rikta uppmärksamheten mot sprickorna i den planet vi ärvt liksom till de djupgående mänskliga orsakerna till miljöförstöringen. Även om redan begrundandet av denna verklig-het har visat på behovet av en kursändring och andra handlings-sätt, ska vi nu försöka skissa de huvudsakliga vägar till dialog som kan hjälpa oss att undkomma den självdestruktionens spiral-verkan som nu slukar oss.

I. Internationell miljödialog

164 Från mitten av det förra århundradet och genom att övervinna många svårigheter har det funnits en växande övertygelse om att vår planet är ett hemland och att mänskligheten är ett folk som bor i ett gemensamt hem. En värld av ömsesidigt beroende gör oss inte bara mer medvetna om de negativa effekterna av vissa livssti-lar och produktions- och konsumtionsmodeller som påverkar oss alla; ännu viktigare är att en sådan värld motiverar oss att söka visshet om att föreslagna lösningar har ett globalt perspektiv och inte bara ser till några enstaka länders intressen. Ömsesidigt be-roende förpliktar oss att tänka i termer av *en värld med en gemen-sam plan*. Hittills har den sinnrikhet som resulterat i enorm tek-nologisk utveckling visat sig oförmögen att finna framkomliga väg-ar när det gäller att, världen över, ta itu med komplicerade miljö- och samhällsproblem. Ett globalt samförstånd är nödvändigt för att möta de djupare problemen; de kan inte lösas genom ensidiga insatser från enskilda länder. Ett samförstånd kunde till exempel leda till planer för hållbart och variationsrikt jordbruk, utvecklan-det av förnybara och mindre förorenande energislag, uppmuntran-det av en mer effektiv energianvändning, främjandet av en bättre skötsel av havens och skogarnas resurser samt till att garantera en världsomspännande tillgång till dricksvatten.

- 165 Vi vet att sådan teknologi som baseras på höggradigt förorenande fossila bränslen – särskilt kol men också olja och, i mindre grad, gas – successivt men utan tidsutdräkt måste ersättas. I väntan på att större framsteg görs i utvecklandet av allmänt tillgängliga källor för förnybar energi, är det legitimt att välja det minst onda eller att finna kortsiktiga lösningar. Dock har det internationella samfundet ännu inte nått adekvata överenskommelser gällande kostnadsansvaret för denna energiövergång. Under de senaste decennierna har miljöfrågorna givit upphov till en ansenlig offentlig diskussion och väckt ett omfattande hängivet och generöst medborgerligt gensvar. Politiken och affärlivet har varit långsamma när det gäller att reagera på den brådska som utmaningarna riktar mot vår värld. Även om den postindustriella perioden mycket väl kan bli ihågkommen som en av historiens mest oansvariga, finns det anledning att hoppas att mänskligheten i början av det tjugoförsta århundradet kommer att bli ihågkommen för att beredvilligt ha axlat sitt djupa ansvar.
- 166 Den ekologiska rörelsen har gjort betydande framsteg världen över, mycket tack vare de ansträngningar som gjorts av många organisationer i det civila samhället. Det är inte möjligt att här nämna dem alla, eller att redogöra för alla deras bidrag. Men tack vare deras ansträngningar har miljöfrågorna i tilltagande grad fått plats på den offentliga dagordningen och uppmuntrat mer långsiktiga insatser. Trots detta har de senaste världskonferenserna om miljön inte levt upp till förväntningarna därför att de, till följd av bristande politisk vilja, inte hade möjlighet att nå verkligt meningsfulla och effektiva världsomspännande överenskommelser om miljön.
- 167 Miljökonferensen i Rio de Janeiro 1992 förtjänar att nämnas. Den deklarerade att »människan står i centrum för den hållbara utvecklingens angelägenheter».¹²⁶ Som i ett eko från 1972 års Stockholmsdeklaration omfattade den ett internationellt samarbete för att sörja för hela jordens ekosystem, förpliktelser för dem som orsa-

126) *Riodeklarationen om miljö och utveckling*, 14 juni 1992, princip 1.

kar föroreningar att stå för kostnaderna samt plikten att bedöma miljökonsekvenserna för planerade projekt och arbeten. Den satte målet att begränsa koncentrationen av växthusgaser i atmosfären, i ett försök att motverka trenden med global uppvärmning. Den upprättade också en agenda med en handlingsplan och en konvention om biologisk mångfald, samt fastställde principer gällande skogstrakter. Även om konferensen var ett rejält steg framåt, och profetisk för sin tid, har överenskommelserna bara undantagsvis förverkligats, detta till följd av en avsaknad av fungerande mekanismer för tillsyn, återkommande utvärdering och straffpåföljder i händelse av överträdelser. De principer som konferensen proklamerade väntar fortfarande på effektiva och flexibla verktyg för att kunna genomföras praktiskt.

- 168 Bland de positiva erfarenheterna på området bör vi till exempel nämna Baselkonventionen om farligt avfall och dess system för rapportering, normer och kontroll. Den bindande Cites-konventionen om internationell handel med hotade arter av vilda djur och växter, som inrymmer platsbesök för att bekräfta effektiv anpassning, bör också nämnas. Tack vare Wienkonventionen för skydd av ozonlagret – och dess förverkligande genom Montrealprotokollet – förefaller problemet med ozonlagrets uttunning att ha gått in i en fas där en lösning blir möjlig.
- 169 När det gäller skyddet för biologisk mångfald och frågor som relateras till ökenutbredning har utvecklingen varit betydligt mindre lyckosam. Med hänsyn till klimatförändringarna har framstegen varit beklagligt få. För att minska växthusgaserna krävs ärlighet, mod och ansvarskänsla, i synnerhet i förhållande till de länder som är mäktiga och förorenar mest. FN:s konferens om hållbar utveckling, »Rio+20« (Rio de Janeiro 2012), gav ut ett omfattande men verkningslöst slutdokument. Internationella överläggningar kan inte göra märkbara framsteg på grund av de positioner som intas av länder som sätter sina nationella intressen före det globalt sett gemensamma goda. De människor som får uthärda konsekvenserna av det vi försöker dölja kommer inte att glömma denna brist på samvete och ansvarskänsla. Just som denna encyklika

förbereddes, intensifierades debatten. Vi troende får inte underlåta att be Gud om ett positivt utfall av de pågående diskussionerna så att kommande generationer ska slippa lida av följderna av vårt obetänksamma uppskjutande.

- 170 En del strategier för att minska miljöförstörande gasutsläpp efterlyser en internationalisering av miljöbetingade kostnader, något som för länder med mindre resurser kan innebära risken att få lika krävande förpliktelser att reducera utsläpp som mer industrialiserade länder. Att införa sådana gränser belastar de länder som är mest i behov av utveckling. En ytterligare orättvisa begås mot dem under en täckmantel av att skydda miljön. Också här är det de fattiga som till slut får betala priset. Dessutom, eftersom klimatförändringens effekter kommer att vara kännbara långt framöver även om beslutsamma åtgärder vidtas nu, kommer en del länder med knappa resurser att behöva söka hjälp med anpassningen, något som påverkar deras ekonomier. Det finns ett behov för gemensamt och differentierat ansvar sett i detta sammanhang. Som biskoparna i Bolivia har slagit fast, »de länder som har dragit nytta av en hög industrialiseringsnivå, till priset av enorma utsläpp av växthusgaser, har en större skyldighet att komma med lösningar till de problem de har orsakat».¹²⁷
- 171 Taktiken att köpa och sälja »utsläppsrätter» kan leda till en ny form av spekulation som, sett över hela världen, inte skulle minska utsläppen av miljöfarliga gaser. Det systemet förefaller erbjuda en snabb och bra lösning genom att antyda ett visst miljöengagemang, men på intet sätt möjliggör det sådana radikala förändringar som nuvarande omständigheter kräver. Snarare kan det helt enkelt bli ett påhitt som tillåter somliga länder och samhällssektorer att fortsätta med sin orimliga konsumtion.
- 172 Fattiga länders prioritet måste vara att utplåna extrem fattigdom och att främja social utveckling för sina invånare. Samtidigt måste de erkänna den skandalösa konsumtionsnivån inom några privi-

127) Bolivianska biskopskonferensen, pastoraltbrev om miljön och mänsklig utveckling i Bolivia, *El universo, don de Dios para la vida*, mars 2012, nr 86.

legierade samhällsgrupper och mer effektivt bekämpa korruption. Likaså är de ålagda att utveckla mindre miljöfarliga former av energiproduktion, men för att göra det begär de hjälp från länder som har haft stor tillväxt till priset av fortlöpande nedsmutsning av planeten. För att dra fördel av den rika solenergin blir det nödvändigt att införa mekanismer och subventioner som ger utvecklingsländer tillgång till teknologiöverföring, teknisk assistans och ekonomiska resurser, dock på ett sätt som visar respekt för den konkreta situationen eftersom infrastrukturernas »kompatibilitet med de sammanhang för vilka de utformats inte alltid är adekvat utvärderade«. ¹²⁸ I jämförelse med klimatförändringarnas risker blir kostnaderna för detta låga. Detta är hur som helst primärt etiska beslut, grundade i solidariteten mellan alla folk.

173 Snara tvingande internationella överenskommelser är av nöden eftersom lokala instanser inte alltid har kapacitet för effektiva ingripanden. Relationerna mellan stater måste visa respekt för varandras självständighet men måste också realisera ömsesidigt överenskomna ansträngningar för att förhindra regionala katastrofer som skulle kunna drabba alla. Globala regleringsnormer behövs för att införa förpliktelser och förebygga oacceptabla händelser, som när mäktiga företag eller länder dumpar giftigt avfall eller placerar kraftigt förorenande industrier i andra länder.

174 Låt oss inte glömma regleringssystemet för världshaven. Internationella och regionala konventioner finns men uppsplittring och bristen på fasta mekanismer för reglering, kontroll och sanktioner underminerar sådana satsningar. Det växande problemet med nedsmutsningen av haven och hur de öppna haven ska skyddas utgör särskilda utmaningar. Det som i realiteten behövs är en överenskommelse om regleringssystem för samtliga av våra gemensamma globala angelägenheter.

175 Samma sätt att tänka som står i vägen för radikala beslut om att vända trenden för global uppvärmning, förhindrar oss också att

128) *Justitia et Pax, Energy, Justice and Peace*, IV, 1, Vatikanstaten (2014), nr 53.

nå målet att eliminera fattigdomen. En mer ansvarsfull, övergripande inställning behövs för att råda bot på båda dessa problem: att minska föroreningarna och att utveckla fattiga länder och regioner. Medan det tjugoförsta århundradet håller fast vid det förflutnas styrelseskick bevittnar vi hur enskilda stater försvagas, företrädesvis därför att de transnationella ekonomiska och finansiella områdena tenderar att ha övertaget över de politiska. I den situationen blir det nödvändigt att utforma starkare och mer effektivt organiserade internationella institutioner med funktionärer som utses genom överenskommelser mellan nationella regeringar och utrustas med makt att utfärda sanktioner. I överensstämmelse med kyrkans sociallära har Benedikt XVI slagit fast: »För att styra världsekonomin, för att sanera de ekonomier som drabbats av krisen, för att förebygga att krisen förvärras och därmed också att obalanserna i världen ytterligare ökas, för att på lämpligt sätt åstadkomma fullständig avrustning, livsmedelsförsörjning och fred, för att garantera skydd för miljön och för att reglera migrationen finns det ett trängande behov av att inrätta ett globalt politiskt organ med verklig auktoritet, något som redan framfördes av min företrädare, den salige påve Johannes XXIII, för några år sedan«. ¹²⁹ Också diplomatin får en ny tyngd i arbetet med att utveckla internationella strategier för att föregripa allvarliga problem som kan drabba oss alla.

II. Dialog för nya nationella och lokala åtgärder

176 Vinnare och förlorare finns inte bara mellan länder utan inom länder, nämligen fattiga sådana. Följaktligen måste olika former av ansvar identifieras. Frågor som är relaterade till miljön och den ekonomiska utvecklingen kan inte längre behandlas bara med utgångspunkt från olikheterna mellan länder; de manar också till större uppmärksamhet för åtgärder på nationell och lokal nivå.

177 Om man räknar med de verkliga riskerna för missbruk av mänsklig förmåga kan enskilda stater inte längre bortse från sitt ansvar för planering, koordinering, överblick och tillämpning inom sina

129) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 67.

respektive gränser. Hur kan ett samhälle planera och skydda sin framtid mitt i en ständig utveckling av teknologiskt nyskapande? Lagen utgör en auktoritativ instans för överblick och samordning med regleringar för tillåtet handhavande för det gemensamma goda. De gränser som ett sunt, moget och självständigt samhälle måste införa gäller sådant som handlar om framsynthet och säkerhet, normreglering, tillämpning, avskaffandet av korrupktion, effektiva åtgärder mot oönskade sidoeffekter av produktionsprocesser och lämpliga ingripanden gällande potentiella eller svårbedömbara risker. Det finns en växande rättsvetenskap som ägnar sig åt den minskning av föroreningarna som orsakas av företag. Men politiska och institutionella regelverk existerar inte endast för att dåliga exempel ska kunna undvikas utan också för att främja de goda exemplen, för att stimulera kreativiteten när det gäller att söka nya lösningar och för att uppmuntra enskilda och gruppers initiativ.

- 178 En politik som ägnar sig åt omedelbara resultat, med befolkningens konsumtionsivrare som tillskyndare, hemfaller åt att prestera kortsiktig tillväxt. Till följd av känslighet för väljaropinionen drar sig regeringar för att införa gränsdragningar som kan påverka konsumtionsnivån eller som kan riskera utländska investeringar. Närsyntheten hos de politiska makthavarna gör att införandet av en långsiktig miljöagenda i regeringarnas övergripande handlingsplaner försenas. Därför glömmet vi att »tiden är större än rummet«,¹³⁰ att vi alltid är mer effektiva när vi frambringar processer än när vi håller fast vid maktpositioner. Verklig statsmannakonst visar sig när vi i svåra tider kan upprätthålla höga principer och tänka på det långsiktiga gemensamma goda. Politisk makt tycks finna det svårt att införliva den förpliktelsen i samhällsbyggandet.
- 179 På en del platser har kooperativ utvecklats för att utforska förnybara energikällor som kan tillförsäkra en lokal självförsörjning och till och med försäljning av överskottsenergi. Medan den rådande världsordningen förefaller oförmögen att ta sitt ansvar, visar detta

130) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 222.

enkla exempel att lokala individer och grupper kan göra verklig skillnad. De är kapabla att ingjuta en större känsla av ansvar, en stark känsla av samhörighet, en beredskap att skydda andra, en kreativ anda och en djup kärlek till sitt land. De är också angelägna om vad de eventuellt kommer att lämna över till barn och barnbarn. Sådana värden är djupt rotade hos urbefolkningar. Då tillämpningen av lagar ibland visar sig verkningslös på grund av korrupktion, måste offentliga påtryckningar till för att beslutsam politisk handling ska komma till stånd. Via fristående organisationer och intressegrupper måste samhället utöva påtryckningar på regeringar för en utveckling som gynnar mer rigorösa regleringar, handlingsmönster och kontroller. Om inte medborgarna har kontroll över den politiska makten – nationellt, regionalt och lokalt – kommer det inte att vara möjligt att kontrollera skadorna på miljön. Lokal lagstiftning kan också vara mer effektiv om grannsamhällen enas om samma miljöarbete.

180 Det finns inga enhetliga lösningar, eftersom varje land eller region har sina egna problem och begränsningar. Det är också sant att politisk verklighet kan komma att behöva transnationella gränsdragningar och teknologier, förutsatt att sådana åtföljs av en gradvis utformning av och acceptans för bindande överenskommelser. Samtidigt är det mycket som måste göras på nationella och lokala nivåer, som till exempel att främja metoder för att spara energi. Sådana metoder kan inkludera former för maximalt energieffektiv industriproduktion med minskad användning av råmaterial, att man byter ut produkter som är mindre energieffektiva och mer förorenande, att man förbättrar transportsystemen och uppmuntrar sådan nybyggnation och renovering av byggnader som syftar till att sänka energiåtgång och föroreningar. Politisk aktivitet på lokalplanet kan också leda till att konsumtionen modifieras, att avfallshantering och återanvändning kan utvecklas till en ekonomi, att vissa arter skyddas och att ett mångsidigt jordbruk och växelbruk kan planeras. Jordbruk i fattigare regioner kan förbättras genom investeringar i infrastruktur, förbättrad organisation av lokala och nationella marknadsplatser, bevattningsanläggningar och teknikutveckling för hållbar odling. Nya former för samarbete

och samhällsorganisation kan uppmuntras för att försvara småbrukarnas intressen och skydda lokala ekosystem från förödelse. Mycket kan i sanning göras!

181 Kontinuitet i detta hänseende är nödvändig därför att strategier som är relaterade till klimatförändringar och miljöskydd inte kan förändras efter varje regeringsskifte. Det tar tid att nå resultat och krav skapar utgifter som kanske inte resulterar i påtagliga effekter inom loppet av en valperiod. Om inte påtryckningar från allmänheten och enskilda organisationer finns kommer därför politiska makthavare alltid att vara motvilliga när det gäller att skrida till handling, inte minst när det handlar om angelägna insatser. För att ta sig an ansvaret och de kostnader som medföljer måste politiker oundvikligen kollidera med de mål om kortsiktiga vinster och resultat som dominerar nutidens ekonomi och politik. Men om de fattar mod kommer de att vittna om den värdighet Gud givit dem och få ett eftermäle av osjälvisk ansvarsfullhet. En sund politik är något i högsta grad nödvändigt, en politik förmögen att reformera och samordna institutioner, främja goda exempel och övervinna otillbörliga påtryckningar och byråkratisk tröghet. Det bör dock tilläggas att också de bästa mekanismer kan falla om det saknas hedervärda målsättningar och värderingar, eller en sådan verklig och djupgående humanism som kan utgöra fundamentet i ett högtstående och generöst samhälle.

III. Beslutsfattandets transparens och dialog

182 En utvärdering av olika affärsföretags och -projekts miljöpåverkan kräver transparenta politiska processer med fritt åsiktsutbyte. Samtidigt förekommer en typ av korrupcion som kan dölja faktisk miljöpåverkan från ett visst projekt och, i utbyte av fördelar, ofta presenterar skenbara överenskommelser som underlåter att ge vederhäftig information och att öppna för diskussion.

183 Utvärdering av miljöpåverkan bör inte ske efter det att en företagsidé presenterats eller sedan ett förslag lagts fram om en viss policy, plan eller särskilt program. Utvärderingen bör vara en del

av processen redan från början och behandlas tvärvetenskapligt, transparent och utan någon som helst ekonomisk eller politisk påverkan. Den bör sammanlänkas med en studie gällande arbetsförhållanden och eventuella effekter på människors fysiska och psykiska hälsa, på den lokala ekonomin och på den allmänna säkerheten. Ekonomisk avkastning kan därigenom beräknas mer realistiskt, om man tar tänkbara scenarier med i beräkningen liksom det eventuella behovet av framtida investeringar för att korrigera önskade effekter. De olika intressenterna bör alltid nå samstämmighet sedan de presenterat sina olika infallsvinklar, lösningar och alternativ. Lokalbefolkningen bör ha sin givna plats vid bordet; den egna och barnens framtid engagerar dem och de kan därför överväga målsättningar som går utanför omedelbara ekonomiska intressen. Vi måste sluta tänka i termer av »insatser« för att rädda miljön och istället tänka i handlingsmönster som utkristalliserats och debatterats av alla inblandade. Lokalbefolkningens deltagande förutsätter också att de fullt ut informeras om projektplaner och de olika risker och möjligheter de innebär; häri inbegrips inte bara preliminära beslut utan också diverse uppföljningsaktiviteter och fortlöpande tillsyn. Ärlighet och sannfärdighet är något nödvändigt i vetenskapliga och politiska diskussioner och bör inte begränsas till att handla om huruvida ett visst projekt är lagenligt eller inte.

- 184 Inför tänkbara miljörisker som kan inverka på det gemensamma goda nu och i framtiden måste beslut fattas »baserade på jämförelser mellan risker och fördelar som kan förutses när det gäller de olika möjliga alternativen«. ¹³¹ Detta bör särskilt vara fallet när ett projekt kan leda till större utnyttjande av naturresurser, högre nivåer för utsläpp och utflöden, en ökning av avfall eller påtagliga förändringar i landskapet, skyddade arters hemvist eller offentliga platser. En del projekt kan, om de inte granskats tillräckligt, på ett djupgående sätt påverka livskvaliteten i ett område till följd av mycket olika faktorer, till exempel oförutsedda ljudföroreningar, krympande utsikter, förlusten av kulturella värden eller effek-

131) *Justitia et Pax, Kompendium av kyrkans sociallära*, nr 469.

terna av atomenergianvändning. Konsumismen, som prioriterar kortsiktiga vinster och privata intressen, kan lätt leda till att tillstånd utfärdas slentrianmässigt eller att information döljs.

185 I all diskussion om föreslagna satsningar måste ett antal frågor ställas för att urskilja huruvida det kommer att bidra till en verklig och fullödig utveckling. Vad kommer det att uppnå? Varför? Var? När? Hur? För vilka? Vilka är riskerna? Vilka är kostnaderna? Vem kommer att betala dessa kostnader, och hur? I denna genomgång måste några frågor få högre prioritet än andra. Så vet vi till exempel att vatten utgör en knapp men oundgänglig resurs och en grundläggande rättighet, förutsättningen för utövandet av andra mänskliga rättigheter. Detta odiskutabla faktum överskuggar varje annan utvärdering av förekommande miljöpåverkan i en region.

186 Riodeklarationen 1992 fastslår att »om det föreligger hot om allvarlig eller oåterkallelig skada, får inte avsaknaden av vetenskaplig bevisning användas som ursäkt för att skjuta upp kostnadseffektiva åtgärder»¹³² som skulle förhindra miljöförstöring. Denna försiktighetsprincip gör det möjligt att skydda de mest utsatta, de vilkas möjligheter att försvara sina intressen och samla obestridliga bevis är begränsad. Om objektiv information ger vid handen att allvarlig eller oåterkallelig skada kan uppstå, bör projekt avstanna eller modifieras även om oemotsägliga bevis saknas. Här är bevisbördan eftertryckligt nog den omvända eftersom man i sådana fall måste komma fram med objektiv och fullt bindande bevisföring för att påvisa att den föreslagna aktiviteten inte kommer att innebära allvarlig skada på miljön eller för berörda invånare.

187 Detta står inte i opposition till teknologiska innovationer som kan bidra till en förstärkt livskvalitet. Däremot innebär det att profit inte kan vara det enda kriteriet som ska räknas och att det, när avgörande ny information framkommer, måste till en förnyad utvärdering där alla berörda parter deltar. Utgången av det hela kan

132) *Riodeklarationen om miljö och utveckling*, 14 juni 1992, princip 15.

bli att man inte går vidare med projektet, att det modifieras eller att man överväger ett alternativt förslag.

- 188 Det finns miljörelaterade frågeställningar som det är svårt att nå bred samstämmighet kring. Här vill jag ännu en gång understryka att kyrkan inte tar sig friheten att fastställa vetenskapliga frågor eller att vara politikens ställföreträdare. Men jag är ytterst angelägen om att uppmuntra en ärlig och öppen debatt för att särskilda intressen eller ideologier inte ska kunna inverka menligt på det gemensamma goda.

iv. Politik och ekonomi i dialog för mänskligt förverkligande

- 189 Politiken bör inte vara underställd ekonomin, inte heller bör ekonomin vara underställd diktaten från ett effektivitetsdrivet teknokratvälde. Sett med utgångspunkt från det gemensamma goda finns det idag ett överhängande behov av att politik och ekonomi går i öppen dialog för att stå i livets tjänst, i synnerhet det mänskliga livets. Att till varje pris rädda banker, och låta allmänheten betala priset, istället för att med fast beslutsamhet granska och reformera hela systemet, är bara att åter bekräfta det finansiella systemets absoluta makt, en makt som inte har någon framtid och som efter en långsam, kostsam och knappt märkbar återhämtning bara kommer att ge upphov till nya kriser. Finanskrisen 2007–08 erbjöd ett tillfälle för att utveckla en ny ekonomi, mer uppmärksam på etiska principer och nya sätt att reglera finansiell spekulation och virtuellt välstånd. Men svaret på krisen innehöll inte en omprövning av de uttjänta kriterier som fortsätter att styra världen. Produktion är inte alltid något rationellt, dessutom är den vanligen förbunden med ekonomiska företeelser som fäster en viss valör vid en vara som inte nödvändigtvis överensstämmer med ett verkligt värde. Detta leder ofta till en överproduktion av vissa varor, med onödig inverkan på miljön och med negativa följder för

den regionala ekonomin.¹³³ Finansbubblan tenderar också att bli en produktionsbubbla. Den reella ekonomins problem hanteras inte med kraftfullhet, ändå är det den reella ekonomin som möjliggör diversifiering och produktionsförbättring, som hjälper företag att fungera bättre och aktiverar små och medelstora företag så att de kan utvecklas och skapa arbetstillfällen.

190 Också här måste man alltid komma ihåg att »skyddandet av miljön inte kan säkerställas enbart på grundval av finansiell beräkning av kostnader och fördelar. Miljön utgör en av dessa tillgångar som inte på ett fullgott sätt kan tryggas eller främjas av marknadskrafter«.¹³⁴ Ännu en gång måste vi avvisa föreställningen om marknadens magi, den som går ut på att problem helt enkelt kan lösas genom en ökad vinst för företag och individer. Är det realistiskt att hoppas att dessa som är besatta av att maximera förtjänsten kommer att ändra sig för att fundera över de miljöskador de kommer att lämna efter sig till kommande generationer? Där bara profiten räknas ägnar man inte en tanke åt naturens rytm, dess olika faser av förmultning och pånyttfödelse, eller ekosystemens komplexitet som allvarligt kan rubbas genom mänsklig påverkan. Dessutom ses den biologiska mångfalden som mest som en placeringsyta för ekonomiska resurser som kan exploateras, utan någon riktig tanke på sakernas verkliga värde, deras betydelse för människor och kulturer eller de fattigas bekymmer och behov.

191 Närhelst dessa frågor kommer upp reagerar en del genom att anklaga andra för att irrationellt vilja stå i vägen för framsteg och mänsklig utveckling. Men vi måste växa i övertygelsen om att en sänkning av produktions- och konsumtionshastigheten i vissa lägen kan ge upphov till andra former av framsteg och utveckling. Ansträngningar för att främja hållbar användning av naturresurser är inte bortkastade pengar utan snarare en investering som på inte alltför lång sikt kan ge andra ekonomiska fördelar. Om vi ser

133) Jfr Mexikanska biskopskonferensen, biskopskommissionen för pastorala och samhälleliga angelägenheter, *Jesucristo, vida y esperanza de los indígenas e campesinos*, 14 jan. 2008.

134) *Justitia et Pax, Compendium av kyrkans sociallära*, nr 470.

till den större bilden kan mer diversifierade och innovativa produktionsformer med mindre inverkan på miljön visa sig bli mycket lönande. Det är en fråga om öppenhet för olika möjligheter som inte innebär ett förkvävande av människors kreativitet eller deras framstegsideal utan snarare att leda den energin till nya kanaler.

192 Ett produktionssätt som är mer kreativt och bättre riktat kan till exempel korrigera det rådande gapet mellan de omätliga teknologiska satsningarna på konsumtion och de otillräckliga investeringarna för att lösa de överhängande problem som den mänskliga familjen står inför. Det skulle kunna generera intelligenta och lönande metoder för återanvändning, förbättring och återvinning, och det skulle också kunna förbättra städernas energieffektivitet. En varierad produktion ger den mänskliga påhittigheten störst möjligheter att skapa och uppfinna och på samma gång skydda miljön och åstadkomma fler arbetstillfällen. Sådan kreativitet skulle bli ett värdigt uttryck för våra ädlaste mänskliga kvaliteter, för då skulle vi sträva intelligent, djärvt och ansvarsfullt för att gynna en hållbar och jämlik utveckling sedd i ett sammanhang av en bredare förståelse av livskvaliteten. Motsatsen, att hitta ständigt nya sätt att plundra naturen enbart till gagn för fler konsumtionsartiklar och den snabba profiten, skulle i mänskliga termer vara mindre värdigt och kreativt, och mer ytligt.

193 Emellertid, om en hållbar utveckling i viss utsträckning skulle innebära nya former av tillväxt, måste vi ändå, på grund av den omätliga och oansvariga produktion som skett under många decennier, tygla en sådan tillväxt genom att sätta rimliga gränser och till och med gå tillbaka i våra spår innan det är försent. Vi vet hur ohållbart det beteende är som orsakas av dem som ständigt konsumerar och ödelägger medan andra ännu inte kan leva på ett sätt som deras mänskliga värdighet förtjänar. Tiden är därför inne då vi måste acceptera minskad tillväxt i vissa delar av världen, detta för att förse andra områden med resurser för en sund utveckling. Benedikt XVI har sagt att »teknologiskt avancerade samhäll-

en måste vara beredda att uppmuntra mer måttfulla livsstilar genom att minska sin energikonsumtion och höja effektiviteten». ¹³⁵

194 För att nya framstegsmodeller ska kunna uppstå finns det ett behov av att förändra »globala utvecklingsmodeller»; ¹³⁶ detta måste innebära ansvarsfull begrundan av »meningen med ekonomin och dess målsättningar, med ett uppmärksamt korrigerande öga riktat mot funktionsoduglighet och missbruk». ¹³⁷ Tämmligen snart kommer det inte ens att förslå att balansera skyddet av naturen mot ekonomisk förtjänst, eller bevarandet av miljön mot framsteg. Kompromissåtgärder kommer bara att skjuta upp den oundvikliga katastrofen. Enkelt uttryckt handlar det om att omdefiniera vår förståelse av begreppet framsteg. En teknologisk och ekonomisk utveckling som inte banar väg för en bättre värld och en väsentligt högre livskvalitet kan inte anses utgöra framsteg. Tvärtom är det faktiskt så, mitt i den ekonomiska tillväxten, att människors livskvalitet minskar – genom miljöförstöring, den låga kvaliteten på mat och utplundringen av resurserna. Tal om hållbar utveckling blir i det sammanhanget vanligen mest ett sätt att distrahera och komma med ursäkter. Det pressar in ekologins språk och värden i finansiella och teknokratiska kategorier, och företagens samhälls- och miljöansvar krymper ofta till en räkna marknadsförings- och profilskapande åtgärder.

195 Principen om maximering av förtjänsten, som oftast tillämpas utan förbindelse med andra överväganden, röjer en missuppfattning av ekonomins själva idé. Så länge produktionen ökar ägnas liten omsorg om huruvida det sker till priset av framtida resurser och tillståndet i miljön; så länge som skogsavverkningen ökar produktionen är det ingen som beräknar de förluster som finns i ödelagt land, skadan på den biologiska mångfalden eller ökade föroreningar. Med ett ord: företag profiterar genom att kalkylera med att betala endast en bråkdel av de faktiska kostnaderna. Det är bara när »de ekonomiska och sociala kostnaderna för att utnytt-

135) Benedikt XVI, budskap inför världsböndagen för fred 2010, nr 9.

136) Ibid.

137) Benedikt XVI, budskap inför världsböndagen för fred 2010, nr 5.

ja gemensamma miljötillgångar öppet redovisas och helt och fullt bärs av dem som förorsakar dessa kostnader och inte av andra folk eller kommande generationer«¹³⁸ som sådana handlingar kan anses vara etiska. Ett instrumentellt sätt att argumentera, som enbart resulterar i en statisk analys av verkligheten för att tillgodose aktuella behov, är i omlopp vare sig det handlar om resurser som fördelas av marknaden eller genom statlig centralstyrning.

196 Vad händer inom politiken? Låt oss hålla subsidiaritetsprincipen i minne, den som garanterar friheten att utveckla de möjligheter som finns på samhällets alla nivåer och även eftersträvar en större ansvarskänsla för det gemensamma goda från dem som utövar ansevärd makt. Ekonomiska aspekter utan politiska sådana kan inte rättfärdigas eftersom det skulle göra det omöjligt att rikta om hanteringen av den nuvarande krisens olika aspekter. Den uppfattning som inte lämnar utrymme för verklig omsorg om miljön är identisk med den som visar brist på omsorg när det gäller att inkludera samhällets mest utsatta. Ty »den nuvarande samhällsmodellen som betonar framgång och självtillit tycks inte gynna en satsning på att hjälpa de långsamma, de svaga eller de mindre begåvade att finna möjligheter i livet«.¹³⁹

197 Det som behövs är politiska strategier som är långsiktiga och kapabla till en ny, fullödlig och tvärvetenskaplig inställning till hur de olika aspekterna av krisen ska hanteras. Inte sällan är politiken på egen hand ansvarig för det vanrykte den får till följd av korrruption och misslyckanden när det gäller att upprätthålla sund offentlig förvaltning. Om det är så att staten inte tar sitt ansvar i en viss region kan vissa affärsintressenter dyka upp och, förklädda till välgörare, utöva verklig makt och betrakta sig som stående utanför givna regler, till och med så långt att man har överseende med olika slags organiserad brottslighet, människohandel, narkotikahandel och våld, allt sådant som blir väldigt svårt att utplåna. Om den politiska makten visar sig oförmögen att bryta en sådan

138) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 50.

139) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 209.

pervers logik och sitter fast i inkonsekventa diskussioner, då kommer vi fortsatt att underlåta att ta itu med mänsklighetens stora problem. En strategi för verklig förändring ropar på att man tänker igenom processerna i hela sin vidd; det är sannerligen inte tillräckligt att införliva ett par ytliga ekologiska överväganden och samtidigt misslyckas med att ifrågasätta den logik som bär upp dagens mönster. En sund politikerakt måste förmå att ta sig an den utmaningen.

- 198 Politiken och ekonomin visar tendenser till att klandra varandra när det gäller fattigdom och miljöförstöring. Låt oss hoppas att de kan erkänna sina egna misstag och finna former för en samverkan som syftar till det gemensamma goda. Medan vissa bara bekymrar sig om ekonomisk vinning och andra om att hålla fast vid eller öka sin makt, blir det som överlämnas åt oss bara konflikter eller falska överenskommelser där miljön och att skydda de mest utsatta blir det sista parterna bryr sig om. Också här inser vi hur sant det är att »enhet är större än konflikt«.¹⁴⁰

v. Religionernas dialog med vetenskapen

- 199 Det kan inte hävdas att empirisk vetenskap på ett fullständigt sätt förklarar livet, samspelet mellan allt skapat och verklighetens helhet. Det vore att överträda de begränsningar som dess egen metodologi sätter. Om vi drar slutsatser bara utifrån den senares gränsdragningar skulle det inte bli mycket utrymme över för estetisk känslighet, poesi eller ens förnuftets förmåga att begripa sakernas yttersta mening och ändamål.¹⁴¹ Jag kunde tillägga att

140) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 228.

141) Jfr Franciskus, *Lumen fidei*, nr 34: »Inte heller är trons ljus, förenat med kärlekens sanning, något ovidkommande för den materiella världen, ty kärlek förverkligas alltid genom kropp och själ; trons ljus är ett inkarnerat ljus som utgår från Jesu strålande liv. Det upplyser också den materiella världen i förlitan på dess inneboende ordning och i vetskap om att det för oss till en harmonins och förståelsens vidgande väg. Tro ger den vetenskapliga blicken fördelar: tro uppmuntrar forskaren att förhålla sig ständigt öppen för verkligheten i all dess outtömliga rikedom. Tro uppväcker den kritiska känslan genom att förhindra att vetenskapen nöjer sig med de egna formerna och bistår när det gäller att inse att naturen alltid är större. Genom att stimulera förundran inför skapelsens djupa mysterium, vidgar tron förnuftets horisont så att den kastar ett större ljus på världen, som upplåter sig åt vetenskapligt utforskande«.

»religiösa klassiker kan vara meningsfulla i alla tider; de besitter en bestående kraft att öppna nya horisonter [...] Är det förnuftigt och upplyst att avfärda vissa skrifter bara för att de kommit till i ett sammanhang av religiös tro?«¹⁴² Det skulle vara tämligen förenklat att tycka att etiska principer endast visar sig i teorin, lösgjorda från varje som helst sammanhang. Inte heller minskar de i värde för den offentliga debatten av skälet att de kanske uttrycks i religiöst språk. De etiska principer som kan uppfattas av förnuftet kan alltid framträda i olika gestaltningar och genom en mängd olika språkliga uttryck, det religiösa språket medräknat.

200 Ingen enda teknisk lösning som vetenskapen menar sig kunna ge kommer att ha förmågan att lösa världens allvarliga problem om mänskligheten förlorar sin kompass, om vi förlorar siktet mot de stora motiv som gör det möjligt för oss att leva i harmoni, göra uppoffringar och behandla andra väl. Troende måste oavslåtligen känna sig utmanade att leva i överensstämmelse med sin tro och att inte i handling motsäga den. De måste uppmuntras att förhålla sig öppna för Guds nåd och att ständigt leva i kraft av sina djupaste övertygelser om kärlek, rättvisa och fred. Om missuppfattningar av våra egna principer ibland har fått oss att rättfärdiga att naturen behandlats illa, att det utövats tyranni över skapelsen, att man ägnat sig åt krig, orättvisor och våldshandlingar, borde vi troende inse att genom att göra så brast vi i trohet mot de vishetens skatter som vi har kallats att skydda och bevara. Kulturella begränsningar under olika tidsepoker har inte sällan påverkat hur dessa etiska och andliga skatter uppfattades, men genom att oavbrutet återvända till dess källor kommer religionerna att stå bättre rustade för att reagera på dagens behov.

201 Majoriteten av jordens befolkning bekänner sig som troende. Detta borde sporra religionerna till dialog mellan sig för att skydda naturen, försvara de fattiga och bygga nätverk av respekt och broderskap. Också dialog mellan olika vetenskapsgrenar behövs eftersom de var och en annars ofta blir instängda i det egna språket,

142) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 256.

och specialisering tenderar att leda till isolering och den egna kunskapens absolutisering.¹¹ Sådant gör att vi inte tar oss an miljöproblemen effektivt. En öppen och respektfull dialog behövs också mellan de olika ekologiska rörelserna som inte sällan uppvisar ideologiska motsättningar. Den ekologiska krisens allvar kräver att vi alla strävar efter det gemensamma goda och går dialogens väg, något som kräver tålmod, självdisciplin och generositet, och att vi alltid håller i minnet att »verkligheten är viktigare än idéerna«.¹⁴³

KAPITEL VI

EKOLOGISK UTBILDNING OCH ANDLIGHET

202 Många kursändringar är nödvändiga men framför allt är det vi människor som behöver förändras. Vi saknar medvetenhet om vårt gemensamma ursprung, om vår ömsesidiga tillhörighet och om en framtid som ska delas av alla. En sådan grundläggande medvetenhet skulle göra det möjligt för nya övertygelser, attityder och levnadsformer att utvecklas. Vi har en viktig kulturell, andlig och kunskapsmässig utmaning framför oss och den kommer att kräva att vi ger oss åstad på förnyelsens långa väg.

1. Mot en ny livsstil

203 I sin strävan att sälja sina produkter tenderar marknaden att gynna extrem konsumism, varför människor lätt kan fångas in i en virvelvind av onödiga inköp och slöseri. Tvångsmässigt köpbeteende är ett exempel på hur det teknologiska och ekonomiska paradigmet påverkar individer. Redan Romano Guardini förutsåg detta: »De prylar och den teknik som den maskinella produktionens och den abstrakta planeringens mekanismer tvingar på oss, accepteras ganska lätt av masskonsumtionens människa; de kommer att bli livet självt. I större eller mindre omfattning är masskonsumtio-

143) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 231.

nens människa övertygad om att hennes likriktning är något både förnuftigt och rätt«. ¹⁴⁴ Detta paradigm förleder människor att tro att de är fria så länge som de har den skenbara friheten att konsumera. Men de verkligt fria är den minoritet som utövar ekonomisk och finansiell makt. Förutom denna förvirring har den postmoderna människan ännu inte nått en ny självinsikt som förmår vägleda och ange riktning, och den identitetsbristen utgör en källa till oro. Vi har för många möjligheter och bara några få dåligt underbyggda syften.

204 Den nuvarande globala situationen framkallar en känsla av instabilitet och osäkerhet, något som i sin tur blir »en grogrund för kollektiv själviskhet«. ¹⁴⁵ När människor blir självcentrerade och inneslutna i sig själva ökar deras girighet. Ju tommare en människas hjärta är, desto mer behöver hon saker att köpa, äga och konsumera. Det blir praktiskt taget omöjligt att acceptera verklighetens gränser. Med en sådan syn försvinner också en verklig känsla av det gemensamma goda. Efterhand som sådana attityder blir allmänt förekommande respekteras samhällliga normer bara så länge de inte krockar med personliga behov. Följaktligen kan våra omsorger inte inskränka sig till att gälla extrema väderförhållanden utan måste vidgas till att omfatta de katastrofala konsekvenserna till följd av social oro.

205 Ännu är inte allt förlorat. Människor är visserligen kapabla att göra det värsta men har också förmåga att resa sig över sig själva, att åter välja det goda och börja om på nytt, trots sina själsliga och sociala förhållanden. Vi är förmögna att uppriktigt betrakta oss själva, att erkänna vår djupa otillfredsställelse och att ge oss ut på den verkliga frihetens väg. Inget system kan helt och fullt undertrycka vår öppenhet för det goda, det sanna och det sköna, eller den förmåga vi fått av Gud att reagera på hans nåd som verkar djupt i våra hjärtan. Jag vädjar till var och en i världen att inte glömma denna vår värdighet. Ingen har rätten att ta den ifrån oss.

144) Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg (1965), s. 66–67.

145) Johannes Paulus II, budskap inför världsböndagen för fred 1990, nr 1.

- 206 En förändrad livsstil kan åstadkomma hälsosamma påtryckningar på dem som utövar politisk, ekonomisk och social makt. Sådant kan uppnås av konsumentgrupper som bojkottar vissa produkter. De kan visa sig framgångsrika när det gäller att få företag att ändra sig genom att tvinga dem att ta miljömässiga hänsyn och begrunda sina produktionsmönster. När det sociala trycket påverkar deras förtjänster måste företagen helt enkelt hitta andra sätt att producera. Sådant visar oss att det finns ett stort behov av social ansvarskänsla i konsumentledet. »Det är bra att människor blir medvetna om att inköp inte bara är en ekonomisk transaktion utan alltid även en moralisk handling«. ¹⁴⁶ Idag, kort sagt, »utmanar oss frågan om miljöförstöring att granska vår livsstil«. ¹⁴⁷
- 207 Earth Charter, den internationella deklARATIONEN, uppmanade oss att lämna självdestruktionen period bakom oss och börja om på nytt, men ännu har vi inte utvecklat den utbredda medvetenhet som behövs för att uppnå detta. Jag vill återge den modiga utmaningen här: »Som aldrig tidigare i historien utmanar oss vårt gemensamma öde till förändring av vårt levnadssätt. [...] Låt vår tid bli ihågkommen som den tid då den förnyade insikten om livets grundläggande förutsättningar ledde fram till gemensam handlingskraft för en hållbar utveckling med förnyade insatser för fred och rättvisa samt en glädjefylld hyllning till allt liv.« ¹⁴⁸
- 208 Vi är alltid förmögna att gå ut ur oss själva i riktning mot andra. Om vi inte gör detta erkänner vi inte andra skapade varelsers sanna värde; vi bryr oss inte om att visa omsorg om andra, vi misslyckas med att sätta gränser för oss själva för att undvika andras lidande eller förstörelse av vår miljö. Oegennyttigt intresse för andra och att motstå varje form av självcentrering eller självupptagenhet är nödvändigt om vi verkligen vill visa omsorg om våra bröder och systrar och för vår natur. Sådana attityder anpassar oss också till det moraliska imperativ som får oss att utvärdera följderna av alla våra handlingar och personliga överväganden när

146) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 66.

147) Benedikt XVI, budskap inför världsböndagen för fred 2010, nr 11.

148) *Earth Charter*, Haag, 29 juni 2000.

det gäller världen omkring oss. Om vi kan övervinna individualism kommer vi i sanning att göra det möjligt för en annorlunda livsstil att utvecklas och därigenom åstadkomma verklig skillnad i samhället.

II. Utbildning för en pakt mellan mänskligheten och miljön

- 209 En medvetenhet om allvaret i dagens kulturella och ekologiska kris måste omvandlas till nya vanor. Många människor är medvetna om att vår nuvarande utveckling och detta att bara ägna sig åt saker och nöjen inte är nog för att ge mening och glädje åt människohjärtat, ändå finner de det omöjligt att avstå från det marknaden erbjuder dem. I de länder som skulle kunna förändra konsumtionsvanorna mest har unga människor en ny ekologisk känslighet och generös anda, och en del gör beundransvärda insatser för att skydda miljön. Samtidigt har de vuxit upp i en miljö med extrem konsumism och rikedom, något som gör det svårt att utveckla nya vanor. Vi står inför en utmanande utbildningsuppgift.
- 210 Miljöutbildningen har breddat sin målsättning. Om den från början mest koncentrerade sig på att ge vetenskaplig information, att höja medvetenheten och förekomma miljömässiga risker, tenderar den nu att inkludera kritik av »modernitetsmyter« med basen i ett nyttotänkande (individualism, obegränsad utveckling, konkurrens, konsumism, den oreglerade marknaden). Den försöker också att återställa olika nivåer av ekologisk jämvikt, att skapa harmoni inom oss själva, med andra, med naturen och andra levande var-
elser och med Gud. Miljöutbildning borde underlätta språnget till det transcendenta, som ger ekologisk etik dess djupaste mening. Den behöver pedagoger som förmår utveckla en ekologins etik och som kan hjälpa människor att genom effektiv undervisning växa i solidaritet, ansvarskänsla och medkänsla.
- 211 Ändå begränsas denna undervisning, ämnad att resultera i ett »ekologiskt medborgarskap«, ibland till att ge information men misslyckas med att bibringa goda vanor. Lagar och regler är i det långa loppet otillräckliga för att hindra dåligt handhavande, även

när det finns effektiva påtryckningsmedel. Om lagarna ska ha möjlighet att åstadkomma markanta, långvariga effekter måste samhällets majoritet känna sig tillräckligt motiverade att följa dem och personligen beredda att svara mot dem. Bara om människor utvecklar sunda dygder kommer de att osjälviskt kunna ta ekologisk ställning. Den som har råd att spendera och konsumera mer men går in för att nyttja mindre uppvärmning och sätter på sig varmare kläder, uppvisar den sortens övertygelse och attityd som bidrar till att skydda miljön. Det finns något ädelt i föresatsen att värna om skapelsen genom små dagliga vanor, och det är underbart att undervisning kan resultera i påtagliga förändringar av livsstilen. Undervisning om miljömässigt ansvarstagande kan uppmuntra handlingsmönster som omgående och eftertryckligt påverkar världen omkring oss, till exempel att undvika att använda plast och papper, att minska vattenkonsumtionen, att sopsortera, att bara tillaga den mat som rimligen behövs, att visa omsorg om andra levande varelser, att använda allmänna kommunikationer eller bilpool, att plantera träd, att släcka onödigt belysning och alla möjliga andra åtgärder. Allt detta återspeglar en generös och värdig kreativitet som tar fram det bästa i människan. Om man i gott syfte återanvänder något istället för att omedelbart kasta bort, kan det utgöra en kärlekshandling som uttrycker vår egen värdighet.

- 212 Vi ska inte tänka att sådana ansträngningar ändå inte kommer att förändra världen. De tjänar samhället, oss ovetande, därför att de framkallar en godhet som även om den inte märks ofrånkomligen har benägenheten att sprida sig. Dessutom kan sådana handlingar återge oss känslan av självaktning; de kan göra det möjligt för oss att leva mer helt och att känna att livet på jorden är värdefullt.
- 213 Ekologisk utbildning kan förekomma på olika ställen: i skolan, i familjen, i medierna, i katekesen och på andra håll. Bra undervisning planterar frön i de unga som sedan kommer att bära frukt livet igenom. Här vill jag dock understryka familjens stora betydelse, »den plats där livet – Guds gåva – kan tas emot på ett riktigt sätt, skyddas mot de många angrepp det utsätts för och utvecklas

enligt vad som krävs för ett sant mänskligt växande. Gentemot den så kallade dödkulturen utgör familjen hjärtat i livets kultur«. ¹⁴⁹ Det är i familjen vi först lär oss hur vi ska visa kärlek till och respekt för livet; vi lär oss hur vi ska hantera saker, ordning och renlighet, respekt för det lokala ekosystemet och omsorg om alla varelser. I familjen får vi en fullödlig undervisning som möjliggör för oss att växa harmoniskt i personlig mognad. I familjen lär vi oss att fråga utan att begära, att säga »tack« som ett uttryck för genuin tacksamhet över det vi har fått, att kontrollera vår aggressivitet och snikenhet, att be om förlåtelse när vi har orsakat något ont. Dessa enkla tecken på uppriktig hövlighet bidrar till att skapa en kultur av delaktighet och respekt för vår omgivning.

214 Politiken och olika sammanslutningar har anförtrotts att vara delaktiga i att öka människors medvetenhet. Detta gäller också kyrkan. Alla kristna gemenskaper har en viktig roll att spela när det gäller ekologisk utbildning. Det är mitt hopp att våra seminarier och våra utbildningsinstitutioner kommer att lära ut hur man på ett ansvarsfullt sätt förenklar livet, detta i tacksam begrundan inför Guds värld och i omsorg om de fattigas behov och skydd för miljön. Eftersom insatserna är så höga behöver vi institutioner med makt att utdöma straff för dem som åsamkar skador på miljön. Men vi behöver också sådana kvaliteter som kommer av självbehärskning och vilja att lära av andra.

215 I detta hänseende »kan man inte bortse från sambandet mellan en god estetisk utbildning och upprätthållandet av en hälsosam miljö«. ¹⁵⁰ Genom att lära sig se och uppskatta det vackra lär vi oss att tillbakavisa egennyttans pragmatism. Om en person inte har lärt sig att stanna upp och beundra något vackert bör vi inte bli förvånade om han eller hon behandlar allt som ett objekt som kan användas eller missbrukas utan skrupler. Om vi vill åstadkomma djupgående förändring måste vi inse att somliga sätt att tänka i högsta grad påverkar vårt beteende. Våra utbildningsansträng-

149) Johannes Paulus II, *Centesimus annus*, nr 39.

150) Johannes Paulus II, budskap inför världsböndagen för fred 1990, nr 14.

ningar kommer att bli otillräckliga och ineffektiva om vi inte strävar efter att främja ett nytt sätt att uppfatta människan, livet, samhället och vårt förhållande till naturen. I annat fall kommer konsumismens världsåskådning att växa ytterligare – med hjälp av medierna och marknadens högst effektiva sätt att fungera.

III. Ekologisk omvändelse

216 Den kristna andlighetens stora arv, frukterna av tjugo seklers individuell och gemensam erfarenhet, har något värdefullt att bidra med för mänsklighetens förnyelse. Här vill jag ge kristna människor några anvisningar för en ekologisk andlighet som grundar sig i våra trosövertygelser, eftersom undervisning utifrån evangeliet får omedelbara konsekvenser för vårt sätt att tänka, känna och leva. Mer än för idéer eller begrepp intresserar jag mig för hur en sådan andlighet kan motivera oss att bli mer lidelsefullt angelägna om att skydda vår värld. Ett åtagande som syftar så högt kan inte upprätthållas av doktriner utan en andlighet som förmår inspirera oss, utan »en inre ingivelse som uppmuntrar, motiverar, ger näring och ger mening till en personlig eller gemensam handling».¹⁵¹ Det måste erkännas att kristna inte alltid har tillägnat sig och uppövat de andliga skatter som Gud skänkt kyrkan, där det andliga livet inte är något som är avskilt från kroppen eller naturen eller från världsliga realiteter utan något som levs i och med detta, i gemenskap med allt som omger oss.

217 »De yttre öknarna i världen växer därför att de inre öknarna har blivit så vidsträckta».¹⁵² Av den anledningen är den ekologiska krisen också en uppmaning till djupgående inre omvändelse. Det måste bli sagt, att det finns hängivna och bedjande kristna som, med realism och pragmatism som ursäkter, har en fallenhet för att förlöjliga olika uttryck för omsorg om miljön. Andra förhåller sig passiva; de väljer att inte ändra sina vanor och blir följaktligen inkonsekventa. Vad de alla behöver är en »ekologisk omvändelse»

151) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 261.

152) Benedikt XVI, predikan vid den högtidliga installationen i Petrusämbetet, 24 april 2005, AAS 97 (2005), s. 710.

genom vilken konsekvenserna av deras möte med Jesus Kristus blir synliga i deras förhållande till omvärlden. Förverkligandet av vår kallelse att skydda Guds verk är oundgängligt för ett dygdigt leverne; det är inte en valfri eller underordnad aspekt av vår kristna erfarenhet.

218 Genom att hålla den helige Franciskus gestalt i minnet inser vi att ett sunt förhållande till skapelsen är en dimension av en personlig helhetsomvändelse som innefattar erkännandet av våra misstag, synder, brister och misslyckanden, något som leder till uppriktig ånger och längtan efter förändring. De australiska biskoparna har talat om vikten av en sådan omvändelse för att vi ska kunna försonas med skapelsen: »För att nå fram till en sådan försoning måste vi granska våra liv och se hur vi har skadat Guds skapelse genom våra handlingar och vår underlåtenhet att agera. Vi måste nå fram till en omvändelse eller en hjärtats förvandling«. ¹⁵³

219 Likväl är en sådan individuell utveckling inte något som ensamt kan bli botemedlet i den extremt komplexa situation vi möter i dagens värld. Enskilda individer kan förlora sin förmåga och frihet att undkomma nyttotänkandet och falla offer för en oetisk konsumism renons på social och ekologisk medvetenhet. Sociala problem måste tas om hand av samhällseliga nätverk och inte endast av de samlade individuella goda gärningarna. Den uppgiften »kommer att kräva så enorma insatser av mänskligheten att den inte kan fullgöras genom enskilda initiativ eller ens genom samlade ansträngningar från många olika individuella inslag. Uppgiften att styra över världen kräver att man samlar färdigheter och förenar framsteg som sedan kan växa genom en förändrad attityd«. ¹⁵⁴ Den ekologiska omvändelse som behövs för en varaktig förändring är också en samhällselig omvändelse.

220 En sådan omvändelse förutsätter attityder som tillsammans kan fostra en anda av generös omsorg full av kärlek. Till att börja med

153) Australiens katolska biskopskonferens, *A New Earth – The Environmental Challenge* (2002).

154) Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg (1965), s. 72.

innebär det tacksamhet och frivillighet, ett erkännande av att världen är Guds kärleksfulla gåva och att vi är kallade att ödmjukt efterlikna honom i självuppoffrande generositet och goda gärningar: »Nej, när du ger allmosor, låt då inte vänstra handen veta vad den högra gör. Ge din allmosa i det fördolda. Då skall din fader, som ser i det fördolda, belöna dig« (Matt 6:3–4). Det innebär också en kärleksfull medvetenhet om att vi inte är avskilda från övriga skapade varelser utan förenade i en storartad universell gemenskap. Som troende ser vi inte på världen utifrån utan inifrån, medvetna om de band med vilka Fadern har förenat oss med alla varelser. Genom att utveckla vår individuella kapacitet given av Gud, kan en ekologisk omvändelse inspirera oss till större kreativitet och entusiasm när det gäller att lösa världens problem och när det gäller att offra oss själva för Gud, »som ett levande och heligt offer som behagar Gud« (Rom 12:1). Vi tolkar inte vår överordnade ställning som något som ger oss personlig ära eller rätt till oansvarig dominans utan snarare som en annan sorts kapacitet som, i sin tur, innebär en djup ansvars känsla som har sitt ursprung i vår tro.

221 Olika trosövertygelser, som jag redogjorde för i encyklikans början, kan hjälpa oss att berika innebörden av denna omvändelse. Bland dessa finns medvetenheten om att varje varelse reflekterar något av Gud och har ett budskap att överbringa till oss, liksom tryggheten i att Kristus själv varit en del av den materiella världen och, uppstånden, nu är djupt närvarande hos var och en med sin kärlek och sitt ljus. Där finns också insikten om att Gud skapade världen och att han gav den världen en ordning och en dynamik som människan inte har rätt att ignorera. I evangeliet läser vi att Jesus apropå himmelens fåglar säger att »ingen av dem är glömd av Gud« (Luk 12:6). Hur skulle vi då kunna behandla dem illa eller orsaka dem skada? Jag ber alla kristna att vidkännas och helt och fullt leva denna omvändelsens dimension. Må den kraft och det nådens ljus vi har undfått också bli påtagligt i vårt förhållande till andra skapade varelser och till den värld som omger oss. Därigenom kan vi hjälpa till att värna det sublimes broderskap med hela skapelsen som den helige Franciskus av Assisi så lysande förkroppsligade.

IV. Glädje och fred

222 Kristen andlighet erbjuder en alternativ förståelse av begreppet livskvalitet och uppmuntrar en profetisk och kontemplativ livsstil med djup glädje och frihet från konsumtionsbesatthet. Vi måste återfinna en gammal lärdom från olika religiösa traditioner, också den bibliska; det är övertygelsen om att »less is more« – ju mindre desto bättre. En oupphörlig flod av varor kan förbrylla våra hjärtan och hindra oss från att uppskatta varje ting och varje stund. Genom att vara ogrumlat närvarande i varje situation, hur obetydlig den än kan te sig, öppnar vi oss för mycket vidare horisonter när det gäller förståelse och personligt förverkligande. Kristen andlighet erbjuder en utveckling som kännetecknas av måtta och förmågan att lyckligen nöja sig med lite. Det är en återgång till den enkelhet som gör det möjligt för oss att hejda oss och uppskatta de små tingen, att vara tacksamma för de möjligheter livet erbjuder oss, att stå andligen fria från det vi äger och att inte duka under av sorg inför det vi saknar. Det faller sig då naturligt att undvika maktens dynamik och ett ömkligt hopande av njutningar.

223 En sådan besinning, när den är frivillig och medveten, är befriande. Den innebär inte ett mindre liv eller ett liv med mindre intensitet. Tvärtom är den ett sätt att leva fullt ut. De som njuter mer och som bättre kan uppleva varje stund, är i verkligheten de som har givit upp detta att ta för sig och att alltid vara på jakt efter det de inte har. De erfar vad det vill säga att uppskatta varje människa och varje ting och lär sig att känna förtrogenhet med det enklaste föremål och hur man kan glädjas åt dem. På så sätt kan de kasta av sig otillfredsställda behov, minska ett tvångsmässigt beteende och sin leda. Även om de lever på lite kan de leva mycket, framför allt när de odlar andra nöjen och finner glädje i ömsesidiga möten, i tjänstvillighet, i utvecklandet av sina gåvor, i musik och konst, i kontakt med naturen, i bön. Lycka är att veta hur man begränsar sådana begär som bara förminskar oss, och att vara öppen för de många olika möjligheter som livet kan erbjuda oss.

224 Besinning och ödmjukhet var inte något som skattades högt under det förra århundradet. Förr eller senare, när i det personliga livet eller i samhället en viss dygd kollapsar, erfar man hur detta orsakar ännu mer obalans, en miljömässig obalans inkluderad. Därför är det inte längre nog att tala bara om ekosystemens integritet. Vi måste våga tala om det mänskliga livets integritet, om behovet av att främja och förena alla höga värden. I den stund vi förlorar vår ödmjukhet och blir trollbundna av möjligheten att gränslöst härska över allting, då slutar det oundvikligen i att vi skadar samhället och miljön. Det är inte lätt att främja en sådan sund ödmjukhet eller lycklig besinning när vi ser oss som självstyrande, när vi stänger ute Gud ur våra liv eller ersätter honom med vårt eget ego och tror att våra subjektiva känslor kan definiera vad som är rätt och fel.

225 Å andra sidan kan ingen leva ett måttfullt och tillfredsställande liv utan att vara i harmoni med sig själv. En fullgod förståelse av andlighet består i att klargöra vad vi menar med fred, vilket är något mycket mer än frånvaron av krig. En inre fred – frid – är något nära förbundet med omsorgen om ekologin och det gemensamma goda därför att den, om den levs tillförlitligt, återspeglas i en balanserad livsstil jämsides med beredskapen för under, något som leder oss till en djupare förståelse av livet. Naturen är full av kärlekens ord men hur är det möjligt för oss att lyssna till dem mitt i allt oljud, alla ändlösa och enerverande distraktioner eller all denna dyrkan av det yttre? Idag känner många människor en djupgående obalans, något som driver dem till frenetisk aktivitet och känslan av att vara upptagna, i konstant brådska, något som i sin tur får dem att fara fram hänsynslöst mot andra. Också detta påverkar hur de behandlar miljön. En fullödig ekologi innebär att ta sig tid att återvinna en sådan rofylld harmoni med skapelsen att den kan prägla vår livsstil och våra ideal, och att begrunda Skaparen som lever ibland oss och omger oss – hans närvaro »kan inte planeras, utan den upptäcks, blottläggs«.¹⁵⁵

155) Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 71.

- 226 Vi talar om den hjärtats inställning som närmar sig livet med klar uppmärksamhet, som förmår vara helt närvarande inför någon utan att tänka på vad som står på tur, som accepterar varje stund som en gåva av Gud som ska levas i fullhet. Jesus visade oss på en sådan inställning när han föreslog oss att betrakta liljorna på marken och fåglarna i himlen, eller när han mötte den rike unge mannen och förstod hans rastlöshet och »såg på honom med kärlek« (Mark 10:21). Han var helt och fullt närvarande i mötet med andra och med allt, och visade oss därigenom hur vi kan övervinna sådan ohälsosam ängslan som gör oss ytliga, aggressiva och konsumtionsberoende.
- 227 Ett uttryck för sådant beteende är när vi slutar att tacka Gud före och efter våra måltider. Jag ber alla troende att återvända till denna vackra och meningsfulla vana. Den stunden av välsignelse, om än kort, påminner oss om att våra liv beror på Gud; det stärker vår känsla av tacksamhet för skapelsens rikedom; det ger erkänsla åt dem som genom sitt arbete förser oss med bordets gåvor och det påminner oss om solidariteten med dem som befinner sig i störst nöd.

v. Medborgerlig och politisk kärlek

- 228 Omsorg om naturen är en del av en livsstil som innefattar förmågan att leva tillsammans i inbördes samband. Jesus påminde oss om att vi har Gud som vår gemensamme Fader och att detta gör oss till bröder och systrar. Broderlig kärlek kan bara vara frivillig; den kan aldrig vara ett uttryck för att återgälda vad andra har gjort eller kommer att göra för oss. Det gör det möjligt för oss att älska våra fiender. Samma frivillighet inspirerar oss att älska och acceptera vinden, solen och molnen trots att dessa är utanför vår kontroll. I den meningen kan vi tala om ett »universellt brödraskap«.
- 229 Vi måste återfå insikten om att vi behöver varandra, att vi har ett ömsesidigt ansvar för varandra och för världen och att godhet och anständighet är något värt. Vi har haft nog av omoral och

vrångbilder av etik, godhet, tro och ärlighet. Det är tid att inse att sorglös ytlighet inte har gjort oss något gott. När samhällslivets fundament fräts sönder får det som följd att motsatta intressen strider mot varandra, nya former för våld och brutalitet uppträder liksom hindren för framväxten av en genuin kultur av omsorg för miljön.

- 230 Thérèse av Jesusbarnet (av Lisieux) råder oss att slå in på den kärlekens lilla väg där man ska vara observant på varje vänligt ord, ett leende eller varje liten gest som kan utså frid och vänskap. En fullödig ekologi uppstår också genom sådana enkla vardagsgester som bryter logiken hos våld, exploatering och själviskhet. Till slut blir en värld av tilltagande konsumtion på samma gång en värld som misshandlar livet i alla dess former.
- 231 Kärleken, överflödande av små gester och ömsesidig omtanke, är också medborgerlig och politisk och den ger sig till känna i varje handling som syftar till att bygga en bättre värld. En kärlek till samhället och hängivenhet för det gemensamma goda är utomordentliga uttryck för en medmänsklighet som inte bara påverkar relationer mellan individer utan också »makro-relationer (samhälleliga, ekonomiska och politiska)«. ¹⁵⁶ Därför håller kyrkan upp en »kärlekens civilisation« som ett ideal för världen. ¹⁵⁷ Samhällelig kärlek är nyckeln till sann utveckling: »I avsikt att skapa ett mänskligare samhälle, mer värdigt människan, måste kärlek i det samhälleliga livet – politiskt, ekonomiskt och kulturellt – återvinna värde och bli konstanten och den högsta normen för all aktivitet«. ¹⁵⁸ Inom ramen för detta, jämsides med betydelsen av de små dagliga gesterna, kommer den samhälleliga kärleken att få oss att finna större strategier för att stoppa miljöförstöring och för att uppmuntra en »omsorgens kultur« som kan genomsyra hela samhället. När vi erfar att Gud kallar oss att ingripa i en sådan samhällelig dynamik bör vi inse att också detta är en del av vår andlighet, en övning i medmänsklighet som i sig själv får oss att mogna och som helgar oss.

156) Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, nr 2.

157) Paulus VI, budskap inför världsböndagen för fred 1977, AAS 68 (1976), s. 709.

158) *Justitia et Pax, Kompendium av kyrkans sociallära*, nr 582.

232 Alla är inte kallade att personligen engagera sig i politik. Samhället är rikt på organisationer som arbetar för att främja det gemensamma goda och försvara miljön, både i naturen och i städer. Några visar till exempel omsorg om offentliga platser (en byggnad, en fontän, ett övergivet monument, ett landskap, ett torg) och strävar efter att skydda, restaurera, förbättra eller försköna detta såsom tillhörigt alla. Runt sådana samhällsaktiviteter kan relationer utvecklas eller återupptas och ett nytt samhällsmönster uppstå. Så kan en gemenskap bryta igenom den likgiltighet som konsumismen skapat. Sådant handlande får en ömsesidigt delad identitet att växa och bli en berättelse som kan ihåggkommas och föras vidare. På det sättet kan man sörja för världen och livskvaliteten för de fattigaste i en känsla av solidaritet som samtidigt bär på en medvetenhet om att vi bor i ett gemensamt hem som Gud har anförtrott oss. Sådant samhällsagerande, om det är ett uttryck för självutgivande kärlek, kan också bli starka andliga erfarenheter.

VI. Sakramentala tecken och vilans högtidlighållande

233 Universum framträder i Gud, som fyller det helt. Därför finner man en fördold mening i ett löv, på en bergsväg, i en dagdroppe, i en fattig människas ansikte.¹⁵⁹ Det idealiska är inte bara att gå från det yttre till det inre för att upptäcka Guds handlande i själen utan också att upptäcka Gud i allt. Den helige Bonaventura lär oss att »kontemplationen djupnar ju mer vi erfår Guds nåd som verkar i våra hjärtan och ju bättre vi lär oss möta Gud i varelser utanför oss själva«.¹⁶⁰

159) Den religiöse författaren Ali al-Khawas understryker i kraft av egen erfarenhet vikten av att inte anlägga ett alltför stort avstånd mellan världens skapade varelser och den inre erfarenheten av Gud. Han formulerar sig så: »Fördomar bör inte få oss att klandra dem som söker hänryckning i musiken eller poesin. Det finns ett subtilt mysterium i varje rörelse och ljud i denna värld. Den invigde kommer att uppfatta det som sägs när vinden blåser, när träden vajar, vattnet forsar, flugor surrar, dörrar knarrar, fåglar sjunger, liksom i ljudet från stråkinstrument och flöjter, den sjukes suckar, den drabbades jämmer [...]«, ur *Anthologie du soufisme*, ed. E. de Vitray-Meyerovitch, Paris (1978), s. 200.

160) Bonaventura, *II Sent.*, d. XXIII, a. 2, q. 3.

234 Den helige Johannes av Korset lärde att all den godhet som finns i denna världens realiteter och erfarenheter »är ytterst och oändligt närvarande i Gud, eller riktigare, i var och en av dessa sublimes verkligheter finns Gud«. ¹⁶¹ Detta beror inte på att denna världens ändliga ting är gudomliga utan på mystikernas erfarenheter av den förtroliga föreningen mellan Gud och alla varelser, och att han därför förnimmer att »i allt finns Gud«. ¹⁶² Den som full av vördnad står inför ett berg kan inte skilja ut denna erfarenhet från Gud; han eller hon varseblir att den inre vördnad som kommer till uttryck måste anförtros åt Gud: »Bergen har höjder och de är talrika, väldiga, vackra, eleganta, lysande och ljuvliga. Dessa berg är vad min Älskade är för mig. De ensamma dalgångarna är tysta, behagliga, svala, skuggrika och porlande av friskt vatten; genom växtlighetens variationsrikedom och den ljuvliga fågelsången skänker de sinnena överflödande återhämtning och glädje, och deras avskildhet och tystnad ger oss styrka och skänker vila. Dessa dalgångar är vad min Älskade är för mig«. ¹⁶³

235 Sakramenten är det privilegierade sätt på vilket naturen används av Gud för att bli ett verktyg som förmedlar övernaturligt liv. Genom att vi tillber Gud är vi inbjudna att ta emot världen på en annan nivå. Vatten, olja, eld och färger finns med full symbolisk kraft innefattade i vår lovsång. Handen som välsignar är ett verktyg för Guds kärlek och en återspeglning av Jesu Kristi närhet, han som kom för att följa oss på livets resa. Vattnet som hålls över ett barn i dopet är ett tecken för nytt liv. Mötet med Gud betyder inte en flykt från denna värld eller att man vänder ryggen mot naturen. Detta är särskilt tydligt i den östkristna andligheten. »Skönhet, som i öst är ett av de mest älskade uttrycken för gudomlig harmoni och bilden för förändligad mänsklighet, uppträder överallt: i en kyrkas formation, i ljuden, i färgerna, i ljuset, i dofterna«. ¹⁶⁴ Alla varelser i vårt materiella universum får för den kristne sin sanna innebörd i det inkarnerade Ordet, ty Guds Son har en del av den materiella

161) Johannes av Korset, *Andlig sång*, XIV, 5.

162) Ibid.

163) Johannes av Korset, *Andlig sång*, XIV, 6–7.

164) Johannes Paulus II, *Oriente lumen*, nr 11.

världen inkorporerad i sin person, den slutgiltiga transformationens inplanterade frö. »Kristenheten tillbakavisar inte materien. Snarare uppskattas kroppsligheten till sitt fulla värde i liturgin i vilken den mänskliga kroppens innersta natur uppenbaras som ett tempel för den helige Ande och förenas med Herren Jesus, som själv antog kroppslig gestalt för att frälsa världen«. ¹⁶⁵

236 Det är i eukaristin som allt skapat når sin upphöjelse. Nåden, som ofta kan manifesteras sig påtagligen, fann ett oöverträffat uttryck när Gud själv blev människa och utgav sig själv som bröd för människorna. När inkarnationens mystik når sin kulmen väljer Herren att nå oss i vårt innersta djup genom ett stycke materia. Han kommer inte ovanifrån utan inifrån, han kommer så som vi skulle kunna finna honom i vår värld. I eukaristin har fullheten redan nåtts; den är universums levande centrum, från vilket kärlek och ousinligt liv flödar över. Tillsammans med den inkarnerade Sonen, som är närvarande i eukaristin, tackar hela kosmos Gud. Sannerligen, eukaristin är i sig själv en kosmisk kärlekshandling: »Ja, kosmisk! För också när den firas på ett anspråkslöst altare i en landsortskyrka blir eukaristin alltid i någon mening firad på världens altare«. ¹⁶⁶ Eukaristin förenar himmel och jord; den omfamnar och genomtränger hela skapelsen. Den värld som frambringades genom Guds händer återvänder till honom i välsignad och odelad tillbedjan: i eukaristins bröd »sträcker sig skapelsen mot gudomliggörandet, mot den heliga bröllopfesten, mot förenandet med Skaparen själv«. ¹⁶⁷ Så blir eukaristin också en källa till upplysning och motivation gällande vår omsorg om miljön genom att uppdra åt oss att vara hela skapelsens förvaltare.

237 Vårt deltagande i eukaristin har särskild betydelse på söndagar. Söndagen, precis som den judiska sabbaten, är ämnad att vara en dag då vår relation med Gud helas, liksom relationen med oss själva, med andra och med världen. Söndagen är uppståndelsens dag,

165) Johannes Paulus II, *Orientale lumen*, nr 11.

166) Johannes Paulus II, *Ecclesia de Eucharistia*, nr 8.

167) Benedikt XVI, predikan på Kristi kropps och blods högtid, 15 juni 2006, AAS 98 (2006), s. 513.

den nya skapelsens »första dag« vars första gåvor är Herrens uppståndna mänsklighet, löftet om den skapade verklighetens slutgiltiga omgestaltning. Den förebådar också »människans eviga vila i Gud«. ¹⁶⁸ På så sätt inbegriper kristen andlighet avkopplingens och högtidlighållandets värde. Vi har en benägenhet att förminska den kontemplativa vilan till något improduktivt och onödigt, men detta är att avhända sig det som är det viktigaste med arbete: dess mening. Vi är kallade att låta vårt arbete innehålla en dimension av mottaglighet och belöning, vilket är något helt annat än ren passivitet. Snarare är det ett annat sätt att arbeta, något som till dels formar vårt innersta. Det hindrar att vårt mänskliga handlande blir tom aktivism; det förebygger också den ohämmade girighet och känsla av isolering som får oss att söka egen vinning på bekostnad av alla andra. Lagen som reglerade veckans vila förbjöd arbete på den sjunde dagen, »så att din ox och åsna får vila och slavkvinnans son och invandraren får hämta krafter« (2 Mos 23:12). Vilan öppnar våra ögon för den större bilden och förnyar vår mottaglighet för andras rättigheter. Så kan vilodagen, inriktad på eukaristin, kasta sitt ljus över hela veckan och motivera oss för större omsorg om naturen och de fattiga.

VII. Treenigheten och förhållandet mellan varelser

238 Fadern är den yttersta källan till allt, den kärleksfulla och sammanhållande grunden för allt som existerar. Sonen, hans åter spegling, genom vilken allting är skapat, förenade sig själv med denna jord när han blev till i Marias moderliv. Den helige Ande, den gränslösa kärlekens band som finns djupt närvarande i universums själva hjärta, inspirerar och visar på nya vägar. Världen skapades av dessa tre personer förenade till en enda gudomlig princip, men var och en utförde detta gemensamma verk i enlighet med sin bestämmelse. Följaktligen »måste vi, när vi i förundran begrundar universum i all dess storslagenhet och skönhet, lovpri sa hela Treenigheten«. ¹⁶⁹

168) *Katolska kyrkans katekes*, nr 2175.

169) Johannes Paulus II, *katekes*, 2 aug. 2000, nr 4.

239 För kristna som tror på en treenig Gud betyder sambandet att Treenigheten har lämnat avtryck i hela skapelsen. Den helige Bonaventura gick så långt att han menade att människan före synden kunde se hur varje varelse »vittnade om att Gud är tre«. Treenighetens återspeglning fanns som påminnelse i naturen »medan den boken låg öppen för människan och våra ögon ännu inte hade för-mörkats«. ¹⁷⁰ Franciskanhelgonet lär oss att *varje varelse i sig själv äger Treenighetens uttryckliga struktur*, så verklig att den med lätthet kunde betraktas om bara den mänskliga blicken inte vore så ofullständig, mörk och ömtålig. Härigenom ställer han oss inför utmaningen att försöka öppna verkligheten med hjälp av Treenighetens nyckel.

240 De gudomliga personerna är existerande samband, och världen – skapad efter den gudomliga modellen – är ett nät av relationer. Människor riktar sig till Gud och för varje levande varelse i sin tur är det naturligt att rikta sig till andra, varför vi alltigenom universon finner otaliga både beständiga och hemligen sammanvävda relationer. ¹⁷¹ Detta får oss inte bara att förundras över de många-handa samband som existerar mellan olika varelser utan också att upptäcka en nyckel till vårt eget fullkomnande. Människan utvecklas mer, mognar mer och helgas mer beroende på i vilken utsträckning hon går in i relationer och förmår lämna sig själv för att leva i gemenskap med Gud, med andra och med alla varelser. Därigenom gör hon den treeniga dynamik, som Gud inpräglade i henne när hon skapades, till sin egen. Allting är sammanlänkat vilket bjuder oss att utveckla en andlighet bestående av den solidaritet som flödar fram ur Treenighetens mysterium.

VIII. Skapelsens drottning

241 Maria, den moder som vårdade sig om Jesus, vårdar sig nu med moderlig omsorg och smärta om vår sårade värld. Precis som hennes genomborrade hjärta sörjde Jesu död, känner hon nu smärta inför lidandet hos de plågade fattiga och inför de varelser på jor-

170) Bonaventura, *De myst. Trinit.*, I, 2 concl.

171) Jfr Thomas av Aquino, *Summa Theol.*, Ia q. 11 a. 3; q. 21 a. 1 ad 3; q. 47 a. 3.

den som går till spillo till följd av mänsklig makt. Helt och hållet förhärligad lever hon nu hos Jesus, och alla varelser lovsjunger hennes skönhet. Hon är Kvinnan »klädd i solen och med månen under sina fötter och en krans av tolv stjärnor på sitt huvud« (Upp 12:1). Upplyft till himlen är hon hela skapelsens Moder och Drottning. Genom hennes förhärligade kropp, i gemenskap med den Uppståndne Kristus, har skapelsen delvis nått skönhetens fullhet. Hon bevarar hela Jesu liv i sitt hjärta (jfr Luk 2:19, 51) och är nu upplyst om alltings mening. Därför kan vi be henne att hjälpa oss att se på denna värld med vishetens ögon.

242 Vid hennes sida i Nasarets heliga familj står den helige Josefs gestalt. Genom sitt arbete och sin givmilda närvaro vårdade han sig om och försvarade Maria och Jesus, och räddade dem undan de orättfärdigas våld genom att föra dem till Egypten. Evangeliet beskriver Josef som en hårt arbetande, stark och rättskaffens man. Men han visar också stor ömhet, något som inte är ett tecken på svaghet utan på verklig styrka hos dem som är fullt medvetna om verkligheten och redo att älska och tjäna i ödmjukhet. Därför är han sedd som den universella kyrkans väktare. Också han kan lära oss hur vi ska visa omsorg; han kan inspirera oss till att med givmildhet och kärlek arbeta för att skydda den värld Gud har anförtrott oss.

IX. Bortom solen

243 Till slut kommer vi att stå ansikte mot ansikte med Guds gränslösa skönhet (jfr 1 Kor 13:12) och med beundran och glädje kunna utläsa universums mysterium som, tillsammans med oss, kommer att ingå i fullkomligheten. Också nu är vi på resa mot evighetens sabbat, det nya Jerusalem, till vårt gemensamma hem i himlen. Jesus säger: »Se, jag gör allting nytt« (Upp 21:5). Det eviga livet kommer att bli en gemensam erfarenhet av vördnad, i vilken alla varelser, ljuvligt förhärligade, kommer att inta sina avsedda platser och ha något att ge dessa fattiga män och kvinnor som då kommer att vara befriade för alltid.

244 Tills vidare måste vi komma samman för att ta hand om det hem som anförtrotts oss, i vetskap om att allt det goda som finns här kommer att lyftas upp till den himmelska festen. I förening med alla varelser söker vi Gud på resan genom detta land, ty »om världen har en början och om den har skapats, då måste vi ta reda på vem som gav den en början och vem som var dess Skapare«. ¹⁷² Låt oss sjunga på vår färd. Måtte våra mödor och vår omsorg om denna planet aldrig ta ifrån oss hoppets glädje.

245 Gud, som kallar oss till kärleksfull hängivenhet och till att ge honom vårt allt, ger oss det ljus och den kraft vi behöver för att fortsätta på vår väg. Livets Herre, som älskar oss så mycket, är alltid närvarande i hjärtat av denna värld. Han överger oss inte, han lämnar oss inte ensamma, för han har på ett avgörande sätt förenat sig själv med vår jord och hans kärlek driver oss att oavslutligen finna nya vägar framåt. Lovad vare han!

246 Vid slutet av denna utförliga begrundan, som varit både glädjeric och bedrövad, föreslår jag två böner. Den första kan vi dela med alla dem som tror på en Gud som är allsmäktig Skapare, medan vi kristna i den andra bönen ber om inspiration för att fullgöra vår plikt mot skapelsen så som Jesu evangelium manar oss.

En bön för vår jord

*Allsmäktige Gud, du är närvarande i hela universum
och i den minsta av dina skapade varelser.*

Du omfattar allt som finns med ömhet.

*Utgjut över oss din kärleks kraft,
så att vi vårdar livet och skönheten.*

*Fyll oss med din frid, så att vi lever som syskon
utan att skada någon eller något.*

*Du de fattigas Gud,
hjälp oss att rädda de övergivna och bortglömda på jorden,
dessa som är dyrbara i dina ögon.*

172) Basileios den store, *Homiliæ in Hexaemeron*, I, 2, 6, PG 29, 8.

*Kom med din helande kraft i vårt liv,
så att vi skyddar jorden och inte plundrar den,
så att vi utsår skönhet, inte förorening och förstörelse.
Berör deras hjärtan
som bara tänker på vinsten och vinningen
på bekostnad av de fattiga och jorden.
Lär oss inse värdet i varje ting
och fyll oss med häpnad och vörndnad,
så att vi förstår att vi är djupt förbundna
med varje skapat ting
på vår väg mot det oändliga ljuset.
Vi tackar dig för att du är med oss varje dag.
Sporra oss, så ber vi dig,
i vår kamp för rättvisa, kärlek och fred.*

En kristen bön i förening med skapelsen

*Fader, vi prisar dig tillsammans med alla dina skapade varelser.
De har utgått ur din allmakts hand, de är dina,
fyllda av din närvaro och din ömsinta kärlek.
Lovad vare du!*

*Jesus, Guds Son,
genom dig skapades allt som finns till.
Du danades i Marias, din moders, sköte
och blev så en del av denna jorden,
och du såg på denna jorden
med en människas blick.
Idag lever du med din uppståndelses härlighet
i allt skapat.
Lovad vare du!*

*Helige Ande, med ditt ljus
leder du denna vår värld mot Faderns kärlek
och följer skapelsen i dess födslovåndor.
Du bor också i vårt hjärta
och ger oss lust och kraft att göra gott.
Lovad vare du!*

LAUDATO SI'

*Treenige Gud, underfulla gemenskap av oändlig kärlek,
lär oss att betrakta dig
i universums skönhet,
ty allting talar om dig.*

*Väck vår lovprisning och tacksägelse
för varje varelse som du har skapat.
Ge oss nåden att känna oss djupt förbundna
med allt som finns.*

*Kärlekens Gud, visa oss vår plats i denna världen
som förmedlare av din kärlek
till alla skapade ting på denna jord,
för inget enda av dem är bortglömt i dina ögon.
Upplys dem som äger makt och pengar
så att de undgår likgiltighetens synd,
så att de sätter det allmänna bästa främst,
gynnar de svaga,
och vårdar denna värld som är vårt hem.
Herre, grip oss med din makt och ditt ljus,
hjälp oss att skydda allt levande,
att göra jorden till en bättre plats att bo på
och bereda den för ditt rike,
som är rättfärdighet, frid, kärlek och skönhet.
Lovad vare du!*

Amen

Peterskyrkan i Rom pingstdagen den 24 maj 2015,
det tredje året av mitt pontifikat.

FRANCISKUS

Kommentarer till den svenska utgåvan

- I Angående detta resonemang om Thomas av Aquinos utsagor om skapelsen, jfr Franciskus, *Evangelii gaudium*, not 44 till nr 40.
- II Absolutisering: att betrakta eller utropa något som fullkomligt, fullständigt eller oföränderligt.

KÄLL- OCH LITTERATUR- FÖRTECKNING

FÖRKORTNINGAR

- AAS *Acta Apostolicæ Sedis*, Vatikanen (1909–).
- PG *Patrologiæ cursus completus. Series Græca*, ed. J.-P. Migne, Paris (1857–1866).
- PL *Patrologiæ cursus completus. Series Latina*, ed. J.-P. Migne, Paris (1844–1864).

ANTIKA OCH MEDELTIDA KÄLLOR

Alighieri, Dante, *Den gudomliga komedin*, övers. I. Björkeson; inledn. O. Lagercrantz, Stockholm (2006).

Basileios den store, *Homiliae in Hexaemeron*, PG 29, 2–207.

Bonaventura, *De myst. Trinit.* = *Quæstiones disputatæ de mysterio Trinitatis*, ed. Ad Claras Aquas (Quaracchi), Florens, 1891.

Bonaventura, *II Sent.* = *Commentaria in quatuor libros sententiarum magistri Petri Lombardi: in secundum librum sententiarum*, ed. Ad Claras Aquas (Quaracchi), Florens, 1885.

Bonaventura, *Legenda Maior, Francis of Assisi: Early Documents*, vol. 2, ed. R. J. Armstrong m.fl., New York-London-Manila (2000).

Franciskus av Assisi, "Solsången", *Oremus: katolsk bönbok*, Stockholm (2014), 7 uppl., s. 119–121.

Johannes av Korset, *Andlig sång*, övers. G. Schulz, Helsingborg (1977).

Justinus Martyren, *Apologia II = Apologia secunda*, PG 6, 441–471.

Thomas av Aquino, *In octo libros Physicorum Aristotelis expositio*, ed. M. Maggiolo, Turin (1965).

Thomas av Aquino, *Summa Theol.* = *Summa theologiæ: Latin text and English*

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

translation, introductions, notes, appendices, and glossaries, 61 vol., ed. T. Gilby m.fl., London (1964–1981).

Thomas av Celano, *Vita prima sancti Francisci, Francis of Assisi: Early Documents*, vol. 2, ed. R. J. Armstrong m.fl., New York-London-Manila (2000).

Thomas av Celano, *Vita secunda sancti Francisci, Francis of Assisi: Early Documents*, vol. 1, ed. R. J. Armstrong m.fl., New York-London-Manila (1999).

Vincent av Lérins, *Commonitorium primum*, PL 50, 637–678.

PÄVLIGA DOKUMENT OCH TAL

Paulus VI (1897–1978; påve 1963–1978)

Paulus VI, tal i en kemi- och läkemedelsfabrik, 24 februari 1966, *Insegnamenti* IV (1966).

Paulus VI, *Populorum progressio*, AAS 59 (1967), s. 257–299. I *Den katolska socialläran* (2019), s. 403–440.

Paulus VI, tal vid FN:s livsmedels- och jordbruksorganisations (FAO) 25-årsjubileum, 16 nov. 1970, AAS 62 (1970), s. 830–838.

Paulus VI, *Octogesima adveniens*, AAS 63 (1971), s. 401–441. I *Den katolska socialläran* (2019), s. 451–480.

Paulus VI, budskap inför världsböndagen för fred 1977, AAS 68 (1976), s. 709–711.

Johannes Paulus II (1920–2005; påve 1979–2005)

Johannes Paulus II, tal till urbefolkningen och landsbygdsbefolkningen, Cuilapán, Mexiko 29 jan. 1979, AAS 71 (1979), s. 207–210.

Johannes Paulus II, *Redemptor hominis*, AAS 71 (1979), s. 257–324.

Johannes Paulus II, predikan i mässa för jordbrukare, Recife, Brasilien, 7 juli 1980, AAS 72 (1980), s. 924–932.

Johannes Paulus II, budskap till de handikappade, Angelus, 16 nov. 1980, *Insegnamenti*, III, 2 (1980).

Johannes Paulus II, tal till forskare och representanter från United Nations University, Hiroshima, 25 feb. 1981, AAS 73 (1981), s. 420–428.

Johannes Paulus II, *Laborem exercens*, AAS 73 (1981), s. 577–647. I *Den katolska socialläran* (2019), s. 581–641.

Johannes Paulus II, tal till Pävlige Vetenskapsakademien, 3 okt 1981, *Insegnamenti* IV, 2 (1981).

Johannes Paulus II, tal vid World Medical Associations 35:e generalförsamling, 29 okt. 1983, AAS 76 (1984), s. 389–395.

Johannes Paulus II, *Sollicitudo rei socialis*, AAS 80 (1988), s. 513–586. I *Den katolska socialläran* (2019), s. 649–713.

Johannes Paulus II, brev till Reverend George Coyne, 1 juni 1988, *Insegnamenti* XI, 2 (1988).

Johannes Paulus II, budskap inför världsböndagen för fred 1990, AAS 82 (1990), s. 147–156.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Johannes Paulus II, budskap inför världsböndagen för fred 1991, *L'Osservatore Romano*, 19 dec. 1990.

Johannes Paulus II, katekes, 24 april 1991, *Insegnamenti*, XIV, 1 (1991).

Johannes Paulus II, *Centesimus annus*, AAS 83 (1991), s. 793–867. I *Den katolska socialläran* (2019), s. 723–798.

Johannes Paulus II, *Oriente lumen*, AAS 87 (1995), s. 745–774.

Johannes Paulus II, katekes, 26 jan. 2000, *Insegnamenti* XXIII, 1 (2000).

Johannes Paulus II, katekes, 2 aug. 2000, *Insegnamenti* XXIII, 2 (2000).

Johannes Paulus II, katekes, 17 jan. 2001, *Insegnamenti* XL, 1 (2001).

Johannes Paulus II, katekes, 30 jan. 2002, *Insegnamenti* XXV, 1 (2002).

Johannes Paulus II, *Ecclesia de Eucharistia*, AAS 95 (2003), s. 433–475.

Benedikt XVI (1927–; påve 2005–2013)

Benedikt XVI, predikan vid den högtidliga installationen i Petrusämbetet, 24 april 2005, AAS 97 (2005), s. 707–713.

Benedikt XVI, katekes, 9 nov. 2005, *Insegnamenti* I (2005).

Benedikt XVI, predikan på Kristi kropps och blods högtid, 15 juni 2006, AAS 98 (2006), s. 512–515.

Benedikt XVI, tal till diplomatkåren, 8 jan. 2007, AAS 99 (2007), s. 72–81.

Benedikt XVI, tal till prästerna i stiftet Bolzano-Bressanone, 6 aug. 2008, AAS 100 (2008), s. 625–641.

Benedikt XVI, *Caritas in veritate*, AAS 101 (2009), s. 641–709. I *Den katolska socialläran* (2019), s. 855–943.

Benedikt XVI, predikan vid vesperfrände i Aosta, 24 juli 2009; *Insegnamenti* V, 2 (2009).

Benedikt XVI, budskap inför världsböndagen för fred 2010, AAS 102 (2010), s. 41–51.

Benedikt XVI, tal till tyska förbundsdagen, Berlin, 22 sept. 2011, AAS 103 (2011), s. 663–669.

Franciskus (1936–; påve 2013–)

Franciskus, katekes, 5 juni 2013, *Insegnamenti* I, 1 (2013).

Franciskus, *Lumen fidei*, AAS 105 (2013), s. 555–596.

Franciskus, *Evangelii gaudium*, AAS 105 (2013), s. 1019–1137. I *Den katolska socialläran* (2019), s. 513–573.

Franciskus, hälsning till personalen vid FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation, FAO, 20 nov. 2014, AAS 106 (2014), s. 982–985.

Franciskus, *Laudato si'*, AAS 107 (2015), s. 847–945. I *Den katolska socialläran* (2019), s. 1095–1213.

Franciskus, katekes, 15 april 2015, *L'Osservatore Romano*, 16 april 2015.

TAL AV DEN EKUMENISKE PATRIARKEN AV KONSTANTINOPEL

Bartholomeus I (1940-; patriark 1991-)

Bartholomeus I, tal, Santa Barbara, Kalifornien, 8 nov. 1997.

Bartholomeus I, föreläsning, klostret Utstein, Norge, 23 juni 2003.

Bartholomeus I, »Global Responsibility and Ecological Sustainability«, avslutningsanförande, Halki Summit I, Istanbul, 20 juni 2012.

Bartholomeus I, tal inför bönedagen för skyddandet av skapelsen, 1 sept. 2012.

KONCILIE- OCH SYNODALDOKUMENT

ANDRA VATIKANKONCILIET (1962–1965)

Konstitutioner

Andra Vatikankonciliet, *Gaudium et spes*, AAS 58 (1966), s. 1025–1120. I *Den katolska socialläran* (2019), s. 273–374.

ÖVRIGT: LITURGISKA & KYRKORÄTTSLIGA TEXTER

Katolska kyrkans katekes, 2 utg. i enlighet med den latinska utg. 1997, 2. tr., Ängelholm (2010).

Oremus: katolsk bönbok, Stockholm (2014), 7 uppl.

PÅVLIGA KONGREGATIONER, KOMMISSIONER, BISKOPS- KONFERENSER/-SYNODER ETC.

Tyska biskopskonferensen, *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit: Einklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung* (1980).

Paraguays biskopskonferens, pastoralbrevet *El campesino paraguayo y la tierra*, 12 juni 1983.

Dominikanska biskopskonferensen, pastoralbrevet *Sobre la relación del hombre con la naturaleza*, 21 jan. 1987.

Filippinernas katolska biskopskonferens, pastoralbrevet *What is Happening to our Beautiful Land?*, 29 jan. 1988.

Brasilianska biskopskonferensen, *A Igreja e a Questão Ecológica* (1992).

Love for Creation, An Asian Response to the Ecological Crisis, kollokviets deklARATION med stöd från Federationen för Asiens biskopskonferenser, Tagatay, 31 jan.–5 feb. 1993.

Sydafrikas katolska biskopskonferens, *Pastoral Statement on the Environmental Crisis*, 5 september 1999.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Japans katolska biskopskonferens, *Reverence for Life: A Message for the Twenty-First Century*, 1 jan. 2000.

USA:s katolska biskopskonferens, *Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and the Common Good*, 15 juni 2001.

Australiens katolska biskopskonferens, *A New Earth – The Environmental Challenge* (2002).

Portugisiska biskopskonferensen, pastoralbrevet *Responsabilidade Solidária pelo Bem Comum*, 15 sept. 2003.

Kanadas katolska biskopskonferens, kommissionen för samhällsfrågor, pastoralbrevet *You Love All that Exists ... All Things are Yours, God, Lover of Life*, 4 okt. 2003.

Justitia et Pax, *Kompendium av kyrkans sociallära* = Justitia et Pax, *Kompendium of the Social Doctrine of the Church*, Vatikanen (2004 och senare).

Biskopskommissionen för pastorala angelägenheter i Argentina, *Una tierra para todos*, juni 2005.

Nya Zeelands katolska biskopskonferens, *Statement on Environmental Issues*, Wellington, 1 sept. 2006.

Tyska biskopskonferensen, kommissionen för samhällsfrågor, *Der Klimawandel: Brennpunkt globaler, intergenerationeller und ökologischer Gerechtigkeit*, sept. 2006.

De latinamerikanska och karibiska biskoparnas femte generalkonferens, *Aparecida Document*, 29 juni 2007.

Mexikanska biskopskonferensen, biskopskommissionen för pastorala och samhälleliga angelägenheter, *Jesucristo, vida y esperanza de los indigenas e campesinos*, 14 jan. 2008.

Biskoparna i Patagonien-Comahue-regionen (Argentina), julbudskap, dec. 2009.

Bolivianska biskopskonferensen, pastoralbrev om miljön och mänsklig utveckling i Bolivia, *El universo, don de Dios para la vida*, 23 mars 2012.

Justitia et Pax, *Energy, Justice and Peace*, Vatikanen (2014).

ÖVRIGT

Anthologie du soufisme, ed. E. de Vitray-Meyerovitch, Paris (1978).

Chryssavgis, John, *On Earth as in Heaven: ecological vision and initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*, Bronx, N.Y. (2012).

Earth Charter, Haag, 29 juni 2000. Svensk översättning: *The Earth Charter Initiative* (2001).

Guardini, Romano, *Das Ende der Neuzeit: ein Versuch zur Orientierung*, Würzburg (1965), 9 uppl. Engelsk översättning: Romano Guardini, *The End of the Modern World*, Wilmington (1998).

Ricœur, Paul, *Philosophie de la Volonté, t. II: Finitude et Culpabilité*, Paris (2009).

Riodeklarationen om miljö och utveckling, 14 juni 1992 = Förenade nationernas konferens om miljö och utveckling, *Rio-deklarationen* (1992).

Scannone SJ, Juan Carlos, »La irrupción del pobre y la lógica de la gratuidad«, *Irrupción del pobre y quehacer filosófico: hacia una nueva racionalidad*, ed. J. C. Scannone & M. Perine, Buenos Aires (1993), s. 225–230.

PÅVE FRANCISKUS encyklika *Laudato si'* – *Lovad vare du* väckte enorm uppmärksamhet över hela världen när den publicerades år 2015. I encyklikan – vars titel är hämtad ur den helige Franciskus »solsång« från 1200-talet – vill påven inleda en dialog med alla människor rörande »vårt gemensamma hem«. Encyklikan uppmanar oss att förvalta naturen och bekämpa miljöförstöring och fattigdom. Men det är inte nog. Det krävs en »ekologisk omvändelse« – en personlig omvändelse som också måste vara en ekonomins, samhällets, kulturens, ja, en hela civilisationens omvändelse. Genom *Laudato si'* lyckades påve Franciskus lyfta frågan om klimat och rättvisa till allra högsta moraliska krav och politiska nivå.

Laudato si' är en del av den katolska kyrkans sociallära, de katolska grundtexter kring kyrkans och individens uppgifter i världen och samhället som inleds med påve Leo XIII:s *Rerum novarum* (1891). Denna utgåva av *Laudato si'* är ett särtryck ur Veritas förlags samlingsutgåva *Den katolska socialläran: dokument 1891–2015*.

VF
VERITAS
FÖRLAG

